

1976
BALANDIS
Nr. 4

KADYS

KARYS

1976
Nr. 4 (1521)

Redaktorius
ZIGMAS RAULINAITIS

Administratorius
LEONAS BILERIS

Redaktoriaus pavaduotojas
JONAS RŪTENIS

Atskirus skyrius redaguoja:

S. KAUNELIENĖ
"TREMTIES TRIMITAS"

BALYS BRAZDŽIONIS
"Lietuviai Kariai Laisvajam
Pasaulyje"
BRONIUS BALČIONAS
"Karinės žinios"

Leidžia:
L. V. S. RAMOVĖ N. Y. SKYRIUS

TURINYS

M. Dobužinskis — Oginskių dvaro Plungėje vartai	viršelis
E. Jasiūnas — Antrasis transatlantinis skridimas	121
Z. Raulinaitis — Varingų puldinėjimų audra Pabaltijy XI a bėgyje	124
O. Žadvydas — Mirtininkų gretose	131
B.B. — Nuotykis Norvegijoje 1943 m.	135
TREMTIES TRIMITAS	143
V. Tamošiūnas — Vestuvės	144
Šauliškoj Pastogėj	147
KARINĖS ŽINIOS	154
KRONIKA	155

ATSTOVAI:

Baltimore — M. ŠIMKUS, Chicago — J. STANKONAS, Cleveland — F. EIDIMTAS, Los Angeles — O. ŽADVYDAS,
Australia — V. ŠALKONAS

PLATINTOJAI

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

BOSTON, MA — S.J. Minkus
CHICAGO, IL — "Gifts International",
"Parama", Cicero Delicatessen
DETROIT, MI — V. Čižauskas (Šv.
Antano Parapijos Spaudos Kioskas),
V. Perminas
LAKELAND, FL — J. Kantanavičius
WATERBURY, CT — "Spauda"
WOODHAVEN, NY — "Romuva"

KANADOJE

TORONTO, ONT. — V.A. Aušrotas, P.
Misevičius, Aug. Kuolas
MONTREAL, QUE. — Parish Library

ANGLIJOJE

"Dainora" — 14 Priory Road; Kew, Sur-
rey; TW9 3DF. Tel. 01-940 6377

V. VOKIETIJOJE

Jz. Venys, 6796 Schoenenberg-Kuebel-
berg 1, Duererstr. 13

AUSTRALIJOJE

S. Slavickas, 22 Slevin St., No. Geelong,
3215, Vic.
W. Paluk, 1 Brentnall Ave., Blair
Athol, 5084, SA.
S. Pačėsa, 82 John St., Lidcombe, 2141,
NSW.

Prenumerata JAV-bėse ir užsienyje: metams — \$10.00, pusmečiui — \$5.00, atskiro nr. — \$1.00

Pinigus siųsti šiuo adresu: KARYS 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207, USA

KARYS, magazine for the veterans of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world

Published monthly except July and August by "KARYS" — 341 Highland Blvd., Brooklyn, N. Y. 11207, USA

Subscription \$10.00 per year. Single copy \$1.00 — SECON CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N.Y.

Isteigtas Lietuvoje 1919—
Nepriklausomybės kovų—
metais

KARYS

Atgaivintas Jungtinėse
Amerikos Valstybėse 1950
metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 4 (1521)

BALANDIS — APRIL

1976

ANTRASIS TRANSATLANTINIS SKRIDIMAS

E. JASIŪNAS

Šiandien, norėdami tinkamai suprasti ir įvertinti Amerikos lietuvių prieš 40 metų įvykdytų transatlantinių skridimų reikšmę, turime įsijausti į tų laikų amerikiečių galvoseną ir idėjas. Aviacijos technika, dar neseniai buvusi tik kūdikystės stadijoje, sparčiai tobulėjo, lėktuvas tapo rimta susisiekimo priemone. Amerikiečiai, taigi jų tarpe ir lietuviai, išvelgė greito keleivių ir pašto susisiekimo tarp Amerikos ir Europos kontinentų galimybes. Psichologinis nuotolis tarp amerikiečių ir Europoje likusių jų draugų bei giminių kaskart mažėjo. Daugelis drąsių lakūnų rizikavo savo gyvybėmis, laikraščiai buvo pilni aprašymų apie jų žygius. Transatlantiniai skridimai tapo tautų garbės reikalu. Tai buvo aviacijos istorijoje nepakartojamas, spalvingasis, nuotykingasis, vad. "Atlanto karštligės" laikotarpis, kurį būtų galima sugretinti su dabartiniu erdvių kelionių ir astronautų laikotarpiu.

Transatlantinių skridimų srityje lietuviai ne tik neatsiliko, bet dažnu atveju ir pirmavo. Abudu Amerikos lietuvių įvykdyti skridimai iš Amerikos į Lietuvą nuo kitų skyrėsi tuo, kad buvo paremti tėvų žemės meile ir pasiaukojimu, tiek iš visuomenės, tiek ir iš lakūnų pusės.

Po tragiško Dariaus ir Girėno žuvimo 1933.VII.17, Vokietijoje, tuojau buvo pradėta galvoti apie Antrąjį Skridimą. Prie "Naujienu", tuo metu didžiausio ir įtakingiausio lietuvių dienraščio, buvo suorganizuota, pradžioje laikina, vėliau nuolatinė Amerikos Lietuvių Trans-Atlantinio Skridimo Sąjunga, sutrumpintai pavadinta ALTASS, į kurią įėjo žymesni visuomenės veikėjai ir įvairių politinių srovių atstovai.

Pradžioje skristi buvo pasisiūlęs oro linijų pilotas Juozas James-Janušauskas. Buvo nupirkta panaudotas Lockheed Vega tipo lėktuvas,

ir Ford-Lansing aerodrome įvyko Lituanicos II krikštynos.

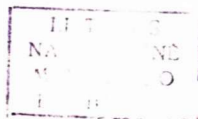
Į ALTASS rengiamas aviacijos šventes atvykdavo dešimtys tūkstančių žiūrovų. Nežiūrint, kad tuo metu Amerika pergyveno ūkinę krizę, kad aukos tuo pačiu metu buvo renkamos ir Dariaus-Girėno paminklui Marquette parke, ir kad ALTASS darbas buvo kai kurių priešingų srovių trukdomas, aukos gausiai plaukė. Antrojo Skridimo išlaidoms padengti buvo sukelta apie 35 tūkst. dol. aukų.

Vėliau, J. James skristi atsisakius, į jo vietą buvo pakviestas JAV armijos aviacijos ats. lt. Feliksas Vaitkus.

F. Vaitkaus tėvai buvo kilę iš Žemaitijos. Feliksas gimė 1907.VI.20 Čikagoje, Auburn (dabart. Lituania) gatvėje. Ketverius metus studijavo Čikagos Universitete. 1928 m. stojo savanoriu į JAV kariuomenę, baigė March ir Kelly Field lakūnų mokyklą ir gavo leitenanto laipsnį. 1931 m. grįžo į civilinį gyvenimą ir Kohler, Wisc., vadovavo skraidymo mokyklai. Kartu su būsimoju uošviu, inž. A. Brotz, suprojektavo kelis lenktyninius lėktuvus.

Pakviestas Antrajam Skridimui, F. Vaitkus dalyvavo lietuviškų kolonijų rengiamose aviacijos šventėse ir su inž. Brotz Lituaničą II perdirbo bei pritaikė transatlantiniam skridimui. Kaip tų laikų naujenybė, į lėktuvą buvo įmontuotas radijo kompasas. Skristi į Lietuvą 1934 metais nebesuspėta.

1935 metai oro sąlygų atžvilgiu buvo ypatingai nepalankūs. Oro stebėjimo biuro viršininkui dr. James H. Kimball nuoširdžiai patariant laukti geresnių oro sąlygų, Floyd Bennett aerodrome, New Yorke, buvo išlaukta nuo birželio pradžios iki rugsėjo pabaigos. Visą ta

Lakūnas F. Vaitkus prie Lituanica II

laikotarpį su lakūnu F. Vaitkum New Yorke išbuvo, skridimo reikalais rūpinosi ir visokeriopa padėjo ALTASS sekretorius, "Naujienu" redakcijos štabo narys Antanas Vaivada.

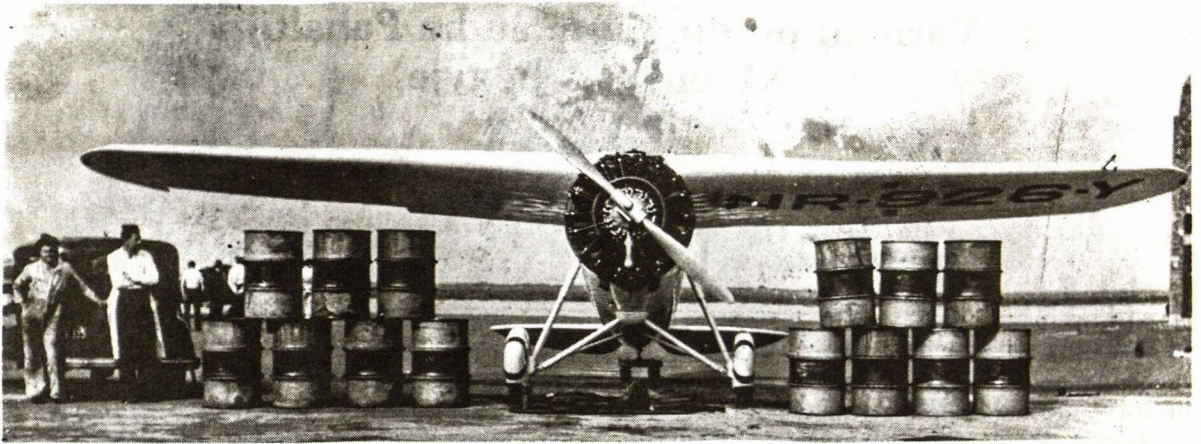
Pagaliau, 1935 m. rugsėjo 21 d., 6:45 val. ryto New Yorke laiku, Lituanica II, jauno, 28 metų amžiaus lakūno valdoma, iš Floyd Bennett aerodromo sėkmingai pakilo žygiui į Lietuvą. Pilnai pakrautas lėktuvas svėrė 3440 kg, savo tankuose turėjo 700 galionų benzino ir 38 gal.

alyvos, 650 arklio jėgų variklis davė vidutinišką 160 mylių per val. perskridimo greitį.

Oro sąlygos pasitaikė ypatingai blogos. Vos pakilęs, Vaitkus tuoj įskrido į miglas, šlapdrįbę, priešingos krypties vėjus, ir beveik visą laiką turėjo skristi pagal instrumentus. Nugalėjęs Atlantą, lakūnas pagaliau išgirdo Airijos Athlone radijo stotį, kuri pagal susitarimą pranešinėjo oro sąlygas ir skridimo pajvairinimui davė plokštelių muziką. Kuro atsargoms baigian-

Lituanica II krikštynos Ford-Lansing aerodrome 1934 m. balandžio 22 d. Prie lėktuvo stovi ALTASS valdybos nariai, lak J. James-Janušauskas ir V. Kartanaitė — lėktuvo krikšto motina.

Žygiui į Lietuvą, Lituanica II buvo pripildyta 700 gal. benzino.

tis ir aplinkui esant miglotam orui, išvargęs lakūnas nusprendė tūpti Airijoje. Betūpiančiam ūkininko lauke, netoli Ballinrobe, Lituanica II buvo apgadinta: nuplėšta važiuoklė, sulenktas propeleris ir sulaužytas dešiniojo sparno galas. Vaitkus išliko nesužeistas.

Pakroves lėktuvą, Vaitkus spalio 2 d. atvyko į Lietuvą, kur jis buvo taip iškilmingai sutiktas, kaip joks kitas asmuo atsikūrusios valstybės istorijoje. Už kelių dienų į Lietuvą atvyko ir Vaitkaus žmona Marta. Garbinguosius svečius Lietuvoje globojo specialus komitetas, o ypatingai jais rūpinosi Lietuvos Aero Klubas ir jo pirmininkas prof. Z. Žemaitis. Lapkričio 7 d. p.p. Vaitkai išvyko Amerikon. Lituanica II Lietuvos vyriausybės iš Vaitkaus buvo nupirktą už 15 tūkst. dol. ir atremontuota. Lie-

tuva rusams okupavus, tolesnis šio istorinio lėktuvo likimas nėra žinomas.

Felikso Vaitkaus žygis aviacijos istorijon įeina kaip penktasis pavienio lakūno skridimas iš Amerikos į Europą. Atstumo atžvilgiu — 7200 kilometrų tarp New Yorko ir Kauno — tai turėjo būti rekordinis nuotolis. 1935 metais Vaitkus buvo vienintėlis lakūnas, „solo“ perskridęs Atlantą. 5100 km atstumą iki Ballinrobe jis nuskrido per 21.5 valandas, pagerindamas tuometinį rekordą beveik šešiomis valandomis. Antrojo Skridimo paminėjimui, Lietuvos vyriausybė išleido specialią pašto ženklų seriją, ir vieną Dariau-Girėno laidos p. ženklą perspausdino įrašu: „F. Vaitkus nugalėjo Atlantą 21-22-IX-1935“.

Grįžęs į JAV, Vaitkus studijavo, Wisconsin Universitete ir Mass. Technologijos Insti-

Nepavykęs Lituanica II nutūpimas Ballinrobe, Airijoje, nepasiekus tikslo.

Varingų puldinėjimų audra Pabaltijy XI amžiaus bėgyje

(Pabaiga)

Z. RAULINAITIS

Nepagerėjo danų varingų santykiai su Baltijos kraštais ir po Kanuto Kietojo mirties 1042 m. Tik tiek, kad tada, Daniją paveldėjęs Norvegijos karaliui Magnui Gerajam, pagyvėjo kuršių ir vendų Danijos puldinėjimai.

Geram krikščioniui karaliui Svenui Estridsonui Daniją valdant (1047 - 1076 m.) ir pavykus įsigalėti jo pastangomis krikščionybei Danijoje, kronikose minima, kad jis 1067 m. atvertęs į tikėjimą ir Kuršą. Tačiau santykiai tarp danų ir Baltijos kraštų dėl to nė kiek nepagerėjo.

Danijos karaliumi 1080 m. tapo Sveno Estridsono antrasis sūnus Kanutas, savo mirtimi užsitarnavęs šventojo vardą ir Danijos patrono titulą. Tačiau, nežiūrint savo vardų ir titulų, Kanutas, santykiuose su kaimynais, taigi ir su Baltijos kraštais, buvo labai karingas. Saksas Gramatikas rašė apie jį, kad jaunas būdamas jis buvęs labai veiklus: "Surinkęs savo kareivas (*sociis*) jis sutramdęs jūrų plėšikus (vikingus) ir parsigabėjęs iš Sembos ir Aisčių garbingas trofėjas". Taigi, dar nekaraliaudamas jis tęsė vikingų tradicijas — puldinėjo ir plėšė pajūrinis kraštus. Pašauktas gi į Danų karaliaus sostą: "Jis tuos kraštus, kuriuos jaunas būdamas puldinėjo, tuoj pat vėl puolė ir tol kariavo, kol Sembų (*Sembie*), Kuršo (*Curlandie*) ir Aisčių (*Estonie*) karalijas sunaikino, ne dėl savo goshumo, bet kad katalikų tikėjimą išplatintų, norėdamas tas karalijas padaryti krikščioniškas" (SRD II). Panašiai rašė ir Saksas Gramatikas:

... "Ir pradėjęs žygi, jis tol nenuleido rankų, kol nesugriovė Kuršių, Sembų ir Aisčių *Curo-rum, Semborumque ac Esthonum*) karalijas". Čia, senesniame šaltinyje, aiškiai pasakoma šių trijų karalių geografinė tvarka, iš rytų į vakarus. Be to, Saksas sako, jog tas Kanuto žygis įvykęs 1080 m.¹⁰

Tačiau yra abejotina, kad Kanutui būtų pavykę užkariauti ir valdyti visą Pabaltijį. Pagal Nestoro kroniką, 1100 m. Čiudė, Lybiai ir Kuršas, būk tai, mokėjo duoklę rusams.¹¹ Taigi, 20 metų tarpe tie kraštai mokėjo duoklę tai skandinavams, tai Naugardui. Kitaip sakant, atspirkinėdavo ir nuo vieno ir nuo kito priešų puldinėjimų.

Rašydamas apie tuos laikus Simanas Daukantas teigia, kad 1080 m. Žemaičiai neturėjo ramybės. Derlinga žemė ir "pagirta" prekyba Semboje, traukė iš šiaurės vikingų "szaldras" plėšti:

"... kurie turėjo tankesniai tą kraštą lankyti, bet skrubini tų amžių rasztai maž ką tepasakoja. Žiamaicziai tame amžiuje gali sakyti buvo karvietė, į kurią svetimi vieszpacziai sav garbės ir turtų ėjo pelnyti. Togi geisdamas galan 11 amžiaus kantrus Kanutas, vieszpatats saulėlydinių žuvėdų (Danų), surinkęs didžią daugybę badaujanczios ir karės geidanczios jaunuomenės, traukė į dabar minavotą Samiją, vildamos tenai tą krasztą pasisavinti ir ketėdamas dėl būtino jo apvergimo tenai Kristaus mokslą skelbti.

tute, aeronautikos mokslus, ir padarė keleta atradimų aerodinamikos srityje.

II Pas. karo metu F. Vaitkus tarnavo JAV armijos oro jėgose, vyr. inžinerijos ryšių karininku prie Boeing aviacijos dirbtuvių, Seattle, Wash. Būdamas bandymo pilotu, jis ore išbandė virš 1,000 "skraidančių tvirtovių" (B-17) ir virš 100 "skraidančių super-tvirtovių" (B-29). 1946.I.2 jis buvo pakeltas į pulkininko ltn. laipsnį, 1946.IV.11 buvo demobilizuotas.

Kilus Korėjos karui, plk. ltn. F. Vaitkus 1951.XI.14 vėl buvo pašauktas į aktyvią karo

tarnybą ir tarnavo Norton AFB Kalifornijoje, o vėliau buvo pasiūstas atsakingoms pareigoms į Europą. Mirė nuo širdies smūgio, Lindsey AFB, prie Wiesbadeno, Vokietijoje, 1956 m. liepos 25 d., būdamas tik 49 metų amžiaus. Palaidotas Kohler, Wisc. kapinėse.

Antrojo Skridimo 40 metų sukakties proga "Naujienu" dienraštis Čikagoje buvo surengęs paminėjimą — banketą ir parodą. Parodoje, susidedančioje iš 16 didžiulių rėmų, buvo išstatyti įvairūs skridimo rengimo dokumentai, laiškai, nuotraukos, telegramos ir t.t.

Vikingai — varingai

Igavęs į valdžią Samius, buk dar Žiamaiczius, Kurziamius ir Igaunus (estus, ne aisčius, pagal S. Daukantą, Z.R.) nukariavęs: kaipogi rasztai tų amžių skelbia tais žodžiais: “nepirma Kanutas atstojo nuo tų krasztų, kaip kad akmenį ir vandenį tenai beliko”. Vienok nėra žinoma, kas nutiko su tais krasztais pasibengus karei ir kaip ji tenai pasibengė. rodoši praėjus toms audroms, dabar minavotoms, Žiamaicziai, kaip gyvenę taip ir gyveno, o Žuvėdų neklausė ir jiems nevergavo”.¹⁴

Knytlingasaga (c. 29) apie Kanutą Šventąjį pasakoja: “Karalius Kanutas buvo labai galingas ir griežtas žmogus. Visus nusikaltimus jis baudė kietai. Kol Danų valstybę valdė Haraldas

Pustykle (Kanuto brolis, dėl savo švelnumo pravarđiuotas Pustykle), už nusikaltimus būdavo mažai baudžiama, tiek patys krašto gyventojai, tiek vikingai, kurie tais laikais plėšikaudavo Danijoje, būtent kuršiai (*kurir*) ir kiti gyvenanti prie Baltijos jūros (*Austrvegmenn*). Tačiau, Kanutas karalium tapęs, saugojo kraštą stipria ranka. Jis išvarė visus pagonis lauk iš Danijos ir taip pat iš jūros, taip kad niekas nedrįso Danijos pajūriuose tykoti grobio dėl karaliaus Kanuto jėgos ir jo kariuomenės galingumo”.³

Ta pati saga nušviečia kokiu būdu Kanutas sugebėdavo sušaukti didelę ir galingą kariuomenę: “Karalius Kanutas paskelbė kariuomenės šaukimą visoje savo valstybėje ir nustatė

kiek karių iš kiekvienos srities turi vykti. Jis liepė išvykti pilnam vyrų ir laivų šaukimui". Pilnas vyrų šaukimas buvo kas septintas vyras ir nemažiau kaip 850 karo laivų iš visos Danijos.

Kanutas žuvo nuo savo tautiečių rankos 1086 m., sukilus danų ūkininkams.

Istorikai teigia, kad su Kanuto Šventojo mirtimi užsibaigė danų vikingų amžius. Jo valdymo metais danai susiformavo į tautinę valstybę, atskirą valstybinį vienetą, skirtingą nuo kitų skandinavų, normanų, vikingų. Tolesnė danų vikingų — varingų istorija yra Danijos istorija. Tačiau, jei 1086 m. oficialiai ir baigėsi danų vikingų žygių laikai, tai reikia pasakyti, jų ugdytos šimtametės tradicijos dar ilgokai kyšojo jų sukurtose tautinėse valstybėse: Danijoje, Norvegijoje, Švedijoje ir dalinai Anglijoje. Plėšikavimo žygiai dar tebevyko, rečiau pavienių vikingų, tačiau dažniau valstybinio masto.

Po Kanuto mirties Danų sostas teko jo broliams, pirma — Olavui, o šiam mirus — Erikui Gerajam (1095 - 1103 m.). Apie šį pastarąjį Knytlingasagoje pasakojama:

"Jarlas Erikas, karaliaus Olavo laikais, valdė Zelandą, pavestą jam brolio Kanuto (Šventojo). Erikas buvo galingas ir saviškių mėgiamas, todėl visada būdavo supamas gausios palydos. Jis nuolatos ir uoliai plėšikavo Baltijos kraštuose (*Austrveg*) ir kariavo prieš pagonis (t.y., aisčius, estus ir slavus, Z.R.). Krikščionių, kaip ir pirklių, laivams jis leisdavo taikiai sau plaukti. Dėl tokio elgesio jis pagarsėjo ir buvo mylimas visuose Pabaltijo kraštuose. Jis vykdavo į Rusiją (*Gardariki*), kur aplankė daug garsių valdovų. Jie jį priimdavo kuo draugiškiausiai ir kuo garbingiausiai... Apie tai Markus Skegjo sūnus (miręs 1107 m.) poemoje, skirtoje Erikui, eiliavo:

Plačiai Rytuose pagarsėjęs,
Garbe turtingas
Kunigaikštis, neturintis sau lygaus..."³

Sėkmingiausios jo kovos, atrodo, vyko prieš estus, nes vėlesnės danų kronikos jam prideda titulą *Duce Estonia* (SRD I),⁹ kur *Estonie* reiškia Estiją, išnykus Aisčių vardui iš kronikų.

Nuolatiniai Baltijos kraštų puldinėjimai skandinavams kainavo kraujo ir gyvybių. Tą jau matėme iš įrašų paminkliniuose akmenyse. Pabaltiečiai nesėdėjo rankas sudėję vikingams siautėjant, o atsimokėdavo skandinavų kraštams tuo pačiu. Kadangi skaldai eiliavo ir sagų autoriai mieliau pasakodavo apie pergales, tai apie priešų — baltų sėkmingus žygius turime žymiai mažiau žinių.

Atrodo, jog kuršiai ir aisčiai puldinėjimus danų bus vykdę dar nuo Kanuto Kietojo laikų, kai šis paveldėjo sostą jo tėvui Kanutui Dižiam 1035 m. mirus. Apie tuos laikus ir baltų puolimus užsimena, deja, tik *Fagrskinna*, c. 113:

"Danai karštai kovoja su saksais ir Pabaltijo žemių gyventojais (*Austrvegsmenn*), kaip anksčiau kovojo su norvegais..."

Iš Heimskringloje patalpintos "Karaliaus Magnaus Gerojo" (1035 - 1047 m.) istorijos sužinojome, kad pakeldamas į jarlus Svendą Ulfssoną ir skirdamas jį savo vietininku valdyti Daniją (sujungtą 1042 m. į vieną karaliją su Norvegija), Magnus ta proga kalbėjo norvegų ir danų didikams: "Kaip jūs žinote, visiems danams tapus mano pavaldiniais, jų valstybė, išvykus man iš krašto, būtų be vyriausios galvos. Tačiau, jūs taip pat gerai žinote, kad ją nuolatos karu aplanko vendai ir kuršiai ir kiti vyrai iš Rytų, o taip pat ir saksai. Ryžtuosi, taigi, duoti jums valdytoją, valdyti valstybę ir ginti kraštą — Svendą Ulfssoną..."⁴

"Dieve apsaugok mus nuo kuršių!" buvo šaukiama danų bažnyčiose Svendo ir Magnaus Gerojo laikais.²

Apie kuršių ir kitų pabaltiečių žygius į Danus karaliaus Haraldo Hardradės sagoje rašoma:

"Neradęs malonės pas karalių Haraldą, Hakonas Ivaro sūnus paliko Norvegiją ir nuvyko į Daniją... ir tuoj prisistatė savo giminaičiui karaliui Svendui (Estridsonui). Karalius jį gerai priėmė ir suteikė jam valdyti didelį leną. Tada Hakonas, karaliaus Svendo pavestas, gynė danų kraštą nuo vikingų, kurie tuo metu puldinėjo ir plėšė Danijos karaliją, būtent, nuo vendų, kuršių (*Kurir*) ir kitų Baltijos kraštų gyventojų (*Austrvegsmenn*). Ir žiemas ir vasaras jis praleisdavo jūroje, karo laivuose..."⁴

Manoma, kad šie baltiečių žygiai prieš danus galėjo būti vykdomi dar prieš 1062 m.

Ir taip, to pačio XI amžiaus bėgyje, kai krikščionybės mokslas pradėjo įtaigoti viešąją mintį, Vikingų laikotarpis pasaulinėje istorijoje baigėsi (Kendrik).

Nors tik šykščios žinios yra teišlikę apie baltų puolimus į skandinavų žemes, tačiau ir jos rodo, jog vikingų amžiaus bėgyje baltai sugebėjo likti nepriklausomi. Nežiūrint 200 metų vikingų-varingų neperstojamų puldinėjimų, Skandinavai nepajėgė pavergti ir kolonizuoti Baltijos kraštų, kaip pav. Rusiją. Tą patvirtina ir archeologijos mokslas. Archeologinių radinių tarp Kuršių marių ir Suomų įlankos yra labai maža,

kad įrodžius Baltijos pajūrį, ištisai, ar ilgiau vikingų buvus valdytą.¹²

— o o o —

Ant barbarų antplūdžio sugriautos Romos imperijos griuvėsių pradėjo kurtis ir augti nauja civilizacija. Ją mes vadiname Vakarų krikščioniškąja civilizacija..

Šios civilizacijos du žymiausi valstybiniai kūriniai — Prancūzija ir Anglija iškilo X amžiuje. Jų susikūrimą ir iškilimą paskatino Romos imperiją sugriovusių barbarų — germanų ariergardas — vikingų puldinėjimai ir invazijos, prasidėję VIII a., įsisiūbavę IX a. ir pasiekę audros pobūdį ir galią X a. bėgyje.

Anglų istorikas Arnoldas Toynbee pabrėžia, kad "Prancūzijos ir Anglijos karalijų susikūrimą X amžiuje galime aiškinti kaip atkirtį į iškilusį naują išorinį spaudimą į Vakarų krikščionijos frontus, t.y., skandinavų spaudimą į Atlanto pajūrius..."

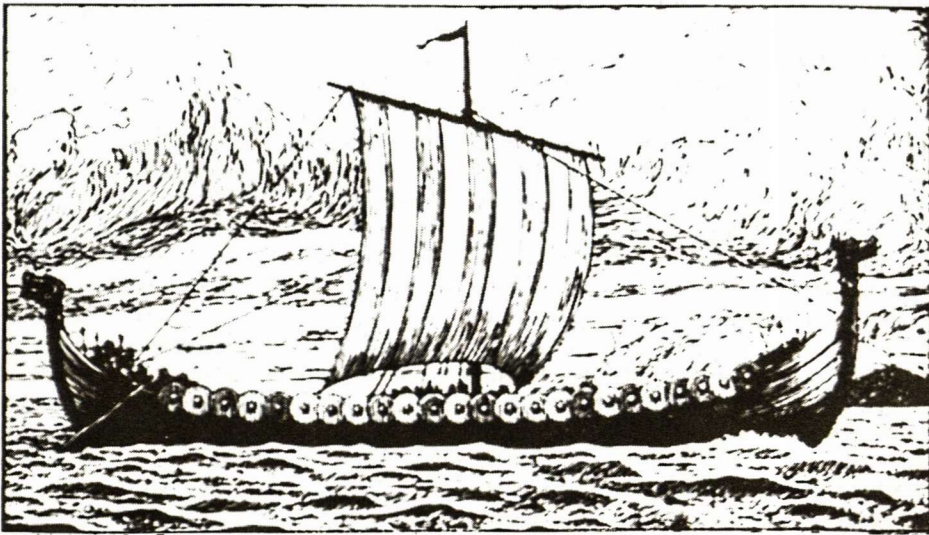
Tuo būdu, galima sakyti, kad ir visa feodalizmo sistema ir toki meno kūriniai kaip anglų Maldono baladė ir frankų Rolando giesmė, atspindintys tą sistemą, kartu ir tų karalijų sostinės, Londonas ir Paryžius, atsirado kaip išda-

va Vakarų krikščionijos ataveiksmio į vikingų puldinėjimus.

Vikingų-varingų puolimai Europos šiaurinėje dalyje VIII - X a. bėgyje davė paskatą susikurti Rusios valstybei ir, galimas dalykas, iššaukė Prūsų, Kuršo, Žiemgalių ir kitų aisčių-baltų kilčių valstybinius pradus.

LITERATŪRA

1. Sven B.F. Jansson, The Runes of Sweden, 1962
2. A. Schwabe, Histoire du Peuple Letton, 1953
3. Antiquités Russes, I vol., 1850
4. Heimskringla, transl. E. Monsen, 1932
5. B. Nerman, Die Verbindungen zwischen Skandinavien in der jungeren Eisenzeit, 1929
6. A. Rupprecht, Die Ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runenschriften, 1958
7. T.J. Ame, La Suède et L'Orient, 1921-14
8. History of The Archbishops of Hamburg-Bremen, By Adam of Bremen, 1959
9. Langebek, Script. Rerum Danicarum, I, 1772
10. Saxonis Gesta Danorum, Saxo Grammaticus, t. I, 1931
11. The Russian Primary Chronicle (transl. S.H. Cross), 1953
12. T.D. Kendrick, A. History of the Vikings, 1930
13. Thule 9, Vier Skaldengesichten, 1964
14. S. Daukantas, Lietuvos Istorija, 1893

Vikingų karo, arba ilgasis laivas, dar vadinamas žalčiu, nes skrosdamas bangas jis toks ir atrodė. (Eglė žalčių, t.y., vikingų-varingų karalienė, bet ne šliužų)

BALTIJOS PAKRANTĖS XI A. GEOGRAFIJOJE

Vikingų audrai IX amž. įsisiūbavus, Aisčių karinėje istorijoje X amžius ir XI a. pusė yra daugiausia tik tąsa vikingų-varingų nepaliaujamų

puldinėjimų. Prasideda, tačiau ir vis stiprėjančis slavų spaudimas. Kad geriau supratus kas vyko mūsų protėvių kraštuose to audringo amžiaus bėgyje, o istorinės žinios tebėra vis dar

šykščios, pravartu mesti žvilgsnį į tų laikų Baltijos kraštų geografinio vaizdo žinias.

Rašęs tarp 1072 ir 1081 metų Adomas Bremenietis patiekia gan gausų žiupsnį geografinių žinių apie Prūsus — Sembą ir Kuršą, o taip pat ir apie kaimynus. Jis kalba apie savo laikus paliesdamas ir senesnius, siekdamas praeitį iki IX a. antrosios pusės — tiksliau, iki 865 metų.

Karinius žygius tyrinėjant yra ypatingai svarbu susigaudyti geografinėse aplinkybėse, nes žinios apie kraštus ir šalis kur tie žygiai vyko sudaro pagrindą, kuriuo atsiremami galime suprasti kodėl karų eiga kartais būdavo tokia, o ne kitokia. Ir šiais laikais geografinės sąlygos turi lemiamos reikšmės į karinius sprendimus ir karinių žygių eigą.

Žemiau patiekiamos ištraukos iš Adomo Bremeniečio istorijos, kur aprašoma, ar minima Baltijos kraštai.

Lib. I. LX sk. (865 - 935 m.) ... "Birka yra gotų miestas esantis Švedijos viduryje netoliese Upsala vadinamos šventovės, kurią švedai laiko žymiausia jų dievų garbinime (kulte). Toje vietoje įlanka jūros (Maelaro ežeras, Z.R.), kurią vadina Baltijos arba Barbarų jūra (*Balticum vel Barbarum*), besitęsianti siauriop, sudaro barbarų kiltims, gyvenančioms plačiai pasklidus pagal tą jūrą, tinkamą uostą, tačiau, labai pavojingą neatsargiems ir tas vietas nepažįstantiems. Mat birkiečiai dažnai užpuldinėjami jūrų plėšikų (vikingų, Z.R.), kurių ten yra daugybė, negalėdami atsispirti jėga ir ginklais, klaidina priešą gudriais ir klastingais įrengimais. Tos neramos jūros įlankos šimtą ar daugiau stadijų jie užvertė gausybe paslėptų uolų, jos perplaukimą paversdami pavojingu net sau, ne tik plėšikams. Šiame saugiame Švedijos pajūrio sričių uoste sustoja visi danų ir normanų (norvegų, Z.R.), o taip pat slavų ir sembų ir kitų Skitijos tautų laivai, nustatytu metu, įvairiems prekybos reikalams".

Lib. II. XVIII sk., aprašydamas Saksų krašto sienas, Adomas veda savo liniją nuo Elbės rytinio kranto miškais pro Beržnyką (*Birznig*) ir pagal Travės upę. Jis ir toliau mini lietuviškai skambančius vardus: "... toliau siena eina į Bulilankas (*Bulilunkin*)... iki brastos *Agrimeswidil* vadinamos. Ties ta vieta Burvidas (*Burwido*) taip pat kovojo dvikovę su slavų kareiva ir jį nudėjo, ir toje vietoje buvo pastatytas paminklinis akmuo. Nuo ten linija bėga į *Colse* ežerą ir toliau į Šventlaukį (*Zuentifeld*) besidriekiantį į rytus net iki pačios Šventinės

(*Zuentinam*) upės. Išilgai pastarosios upės Saksų siena eina į Skitų ežerą ir iki jūros, kurią jie vadina Rytų jūra".

"Schol. 13 (14): Šventinės (*Zuetina*) upė teka iš ežero, prie kurio stovi Ploeno *Plunie*) miestas. Nuo ten ji teka per *Isarnho* miškingas augštumas ir įteka į Skitų jūrą".

XXI sk. Schol. 14 (15): "Už Odro upės pirmieji gyvena pamarėnai, toliau lenkai (*Polani*), kurie viename šone turi kaimynus prūsus (*Pruzozos, Pruzlos, Pruxelanos*), kitame čekus (*Behemos*), o rytuose — rusus (*Ruzzos*)".

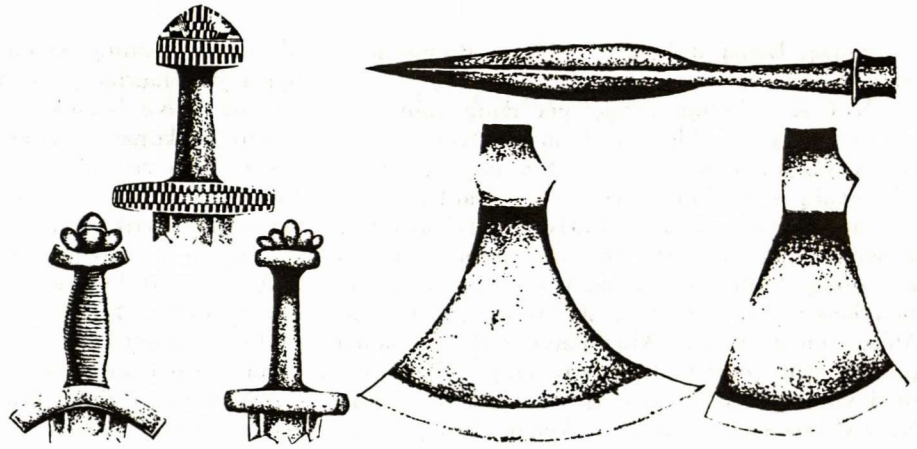
Schol. 15 (16): "Oldenburgas (*Aldinburg*), didelis slavų, vagrais (*waigri*) vadinamų miestas yra prie jūros Baltija (*Balticum*), arba Barbarų jūra pavadintos, dienos kelio atstume nuo Hamburgo".

XXII sk. ... "Nuo to miesto (*Jumne* — Jomsburgo, danų pilies ir kolonijos prie Odro žiočių, arti Volino, įkurtos Haraldo Mėlyndančio (935 — 985 m.) — tikslu įsiveržti į prekybos kelią tarp Baltijos ir Bizantijos, Z.R.) trumpai pairklavus atvykstama į Demino (*Dyminem*) miestą, esantį prie Pėnės (*Peanis*) upės žiočių, kur taip pat gyvena ir rugijai (*Runi*). Iš ten į Sembos (*Semland*) kraštą, kurį yra užėmę prūsai (*Pruzi, Pruzzi, Pruzi*). Kelio ilgis yra toks, kad sausuma nuo Hamburgo trunka 7 dienas, arba kaip nuo Elbės iki Jomsburgo..."

XXXV sk. 992 - 994/5 m. Schol. 24 (25): "Švedų karalius Erikas sudarė sąjungą su galin-guoju Lenkų karalium Boleslavu (Boleslavas Drąsusis, 992 - 1025 m., Z.R.). Boleslavas davė Erikui per žmoną savo dukterį ar seserį. Dėka šito ryšio danai buvo puolami susijungusių slavų ir švedų. Krikščioniškiausiasis karalius Boleslavas, sąjungoje su Ottu III, užkariavo visą Slaviją, Rusiją ir Prūsus (*Pruzozos, Pruzlos, Prozlos*), kurie nukankino šventąjį Adalbertą, kurio palai-kus Boleslavas tada pergabeno į Lenkiją".

LXI sk. "Tokiu tai būdu žuvo karalius Olavas, kaip mes tikime, kankinys (Norvegų karalius Olavas Šventasis žuvo Stiklestado mūšyje 1030 m. VII, 29 d., Z.R.). Jo kūnas, su atinkama pagarba, buvo palaidotas jo karalijos dideliame mieste Trondheime. Dar net ir šian-dieną Viešpats skaitlingais stebuklais ir pagydy-mais per jį atliktais, malonėja pareikšti koki yra nuopelnai danguje to, kuris yra taip garbina-mas žemėje. Jo kančios šventė yra švenčiama rugpiūčio ketvirtosiose kalendose ir yra prisimena-ma amžinu garbinimu tarp visų tautų, kurios gy-vena prie Šiaurinio okeano: norvegų, švedų, gotų, sembų, danų ir slavų".

Vikingų - varingų ginklai: kalavijai, ietis ir kovos kirviai.

Lib. IV, Šiaurės Salų Aprašymas.

I sk.: ...“jei visa Vokietija yra pilna baisyų ir gilių miškų, tai Jutlandija yra dar baisesnė kitais atžvilgiais; to krašto vengiama dėl derliaus trūkumo, o jūros dėl daugybės plėšikų. Vargiai kur randamas dirbamas laukas, ar tinkama žmonėms gyventi vieta. Tačiau, ten kur yra jūros įlanka, ten yra dideli miestai. Tą sritį karalius Otto apdėjo duokle ir padalijo į tris vyskupijas, viana Šlesvigo, dar vadinama ir Haddeby, kuri randasi prie Barbarų jūros įlankos, vietinių gyventojų vadinamos Šlei, nuo kurios ir miesto vardas kilo. Iš to uosto laivai paprastai išplaukia į Slaviją, arba į Švediją, ar į Sembą (*Semland*) ir plaukia net iki Graikijos”.

VI sk.: “Zeelande yra daug aukso jūrų plėšikų prisiplėšto. Tie plėšikai zelandiečių vadinami vikingais, o mūsų — askomanais (*Ascomanos* — uosmedžio ietininkai, Z.R.), moka duoklę Danų karaliui už leidimą plėšti barbarus, kurių daugybė gyvena prie tos jūros. Kartais taip atsitinka, kad leidimas plėšti būna piktnaudojamas prieš savus žmones. Ir iš tikrųjų jie vienas kitu nepasitiki, ir kai vienas pačiumpa kitą, tai be pasigailėjimo parduoda vergijon vienam iš savųjų, arba barbarui”.

X sk.: ...“yra įlanka, sako Einhardas (*Vita Karoli*, XII sk., Z.R.), kuri tęsiasi iš Vakarų okeano į rytus. Ta įlanka gyventojų vadinama Baltija (*Baltic*), dėl to, kad lyg koks diržas (*baltei*), ji toli tęsiasi per skitų kraštus pasiekdama net Graikiją. Dar ją vadina Barbarų jūra, arba Skitų ežeru, pagal gyventojus, kurių kraštus ji skalauja”.

X sk., Schol. 116 (115), (Šio skirsnio visos scholia nėra rašytos paties Adomo Bremeniečio, Z.R.): “Rytų jūra, arba Barbarų jūra, arba Skitų

jūra, arba Baltijos jūra yra viena ir ta pati jūra, kurią Martianas ir senieji romėnai vadina Skitų, arba Maeotinės pelkės, arba Getų tyrai, arba Skitų pakrantė. Ta jūra nuo Vakarų okeano (Atlanto, Z.R.) tiesiasi tarp Danijos ir Norvegijos į rytus neištirto ilgumo”.

Tais laikais Vakarų pasaulyje buvo manoma, kad Baltijos jūra tiesiog jungiasi su Juodąja jūra.

XII sk.: “Prie šios jūros gyvena daug tautų, sako Einhardas (*Vita Karoli*, XII sk.). Danai ir švedai, normanais mūsų vadinami, gyvena jos šiauriniame pakraštyje ir visose jos salose. Rytiniame pajūryje gyvena slavai (*Sclavi*), aisčiai (*Haisti*) ir įvairios kitos tautos, kurių tarpe žymiausia yra velatabai, dar vadinami ir *Wilzi* . . .

XIV sk.: “Grįžtant prie šiaurinių kraštų, prie įėjimo į Baltijos jūrą, pirmiausia ten yra norvegai, toliau Skanija, kuri priklauso danams, už jos, šiauriau, plačioje srityje gyvena gotai, iki Birkos. Už jų švedai valdo erdvią sritį, kuri tęsiasi iki pat moterų krašto (*Amazonių*, Z.R.). Už jų (į rytus) plotuose iki Rusios, sakoma, gyvena vesai (*Wizzi*, finų kiltis, Z.R.), meriai (*Mirri*, finų kiltis gyv. prie Rostovo, Z.R.), lamiai (*Lami*, estų kiltis gyv. vak. Suomijoje, Z.R.), *Scuti* (estai, Nestoro kronikos čiudai, Z.R.) ir *Turci* (estų kiltis *turku*, gyv. Abo vietovėje, š. suomių įlankos pakraštyje ir Trikatos srityje, Z.R.). Čia jūra baigiasi . . .

Tokiu būdu, slavai yra užėmę tos jūros (Baltijos) pietinį pajūrį, o švedai — šiaurinį”.

XV sk.: “Kurie pažįsta tuos kraštus tvirtina, kad kažkas sausumos keliu iš Švedijos yra nukeliavęs į Graikiją. Tačiau, barbarų kiltys, kuriuos tam tarpe gyvena, trukdo tuo keliu naudotis. Todėl yra drįstama keliauti tik laivu”.

Kuršą, Estiją ir Sembą Adomas Bremenietis laikė salomis.

XVI sk.: “Šitoje jūroje yra daug salų, kurios visos yra valdomos danų ir švedų, nors kelios yra užimtos slavų... Yra taip pat kitų, tolimesnių salų, kurios yra švedų valdžioje. Jų didžiausia yra vadinama Kurlandija (*Churland*); ją skersai pereiti reikia aštuonių dienų. Nuo jos gyventojų, kurie yra nepaprastai žiaurūs dėl jų atkaklaus atsidavimo stabų garbinimui, visi bėga. Aukso ten gausybė, arkliai patys geriausi; namai pilni žynių, burtininkų ir kerėtojų, kurie net dėvi vienuoliškais rūbais. Iš viso pasaulio kraštų čia atvyksta gauti orakulo įsakymų, daugiausia iš Ispanijos ir Graikijos. Ta sala, manome, šv. Ansgaro gyvenimo aprašyme (*Vita*) yra vadinama *Chori*, tais laikais švedų duoklininkė. Ten dabar yra pastatyta bažnyčia dėka vieno uolaus pirklio, kurį Danų karalius paragino tam darbui daugybe dovanų. Pats karalius, džiaugdamašis Viešpatyje, man tą pasakojo”.

XVII sk.: “Be to, mums pasakojo, kad toje jūroje yra daug kitų salų, iš kurių viena didelė yra vadinama Estija (*Aestland*). Ji nemažesnė už tą, apie kurią pirmiau esame kalbėję. Jos gyventojai visiškai nieko nežino apie krikščionių Dievą. Smakus jie ir paukščius garbina ir aukoja jiems gyvus žmones, kuriuos perka iš pirklių. Juos jie gerai visapusiškai apžiūri, kad neturėtų jokios dėmės kūne, dėl kurios, jie sako, smakai juos atmestų. Ši sala, sakoma, yra arti moterų krašto, nes toji, anksčiau minėtoji, yra netoli Švedijos Birkos”.

Nuo Adomo Bremeniečio laikų krašto vardas *Aestland*, su negausiom išimtim, buvo pradėtas taikyti Estijai, bet ne Aisčiams.

XVIII sk.: ... “Trečioji sala, Semba (*Semland*) vadinama, siekiasi su rusais (čia, greičiausiai, turima omenėje varingai — švedai už Baltijos) ir lenkais. Joje gyvena sembai (*Sembi*), arba prūsai (*Pruzzi*; kituose nuorašuose *Pruczi*, *Prutzi*, *Prussi*, *Pruzci*, Z.R.), labai humaniški žmonės, kurie vyksta pagelbėti tiems, kurie jūroje atsiduria pavojuje ar būna užpuolami jūrų plėšikų. Auksą ir sidabrą jie labai mažai vertina, o svetimiesiems turi gausybę kailių, kurių kvapas mūsų pasaulį persunkė mirtingais išdidumo nuodais. O jie, visa tai laiko vien tik niekais, manau, mūsų pasmerkimui, nes mes teisingai ar klaidingai trokštame tų kiauinių kailiukų rūbų kaip didžiausios palaimos. Todėl už vilnonius rūbus, kuriuos mes vadiname *faldone*, jie siūlo tuos brangius kiauinių kailius. Daug ko girtino galima būtų pasakyti apie tų žmonių papročius, jeigu

tik jie pripažintų Kristaus tikėjimą, kurio skelbėjus jie žiauriai persekioja.. Pas juos kankinio mirtimi buvo vainikuotas žymusis bohemiečių (čekų) vyskupas Adalbertas. Dar ir iki šiol jų krašte, nors visa kita yra bendra su mūsų papročiais, neleidžiama lankyti gojų ir šaltinių, kuriuos jų nuomone, krikščionių aplankymas suteršia. Traukos gyvulių (arklių) mėšą jie naudoja maistui, o jų pieną ir kraują geria tiek, kad, kaip sako, net pasigeria. Žmonės žydrų akių, rusvo veido ir ilgų plaukų. Be to, dėl pelkių jie neprieinami ir savo tarpe nepakenčia jokie viešpaties”.

XIX sk.: “Toje jūroje yra daugybė ir kitų salų, žiaurių barbarų pilnų ir todėl jūrininkų vengiamų. Baltijos jūros pakraščiuose, sako, gyvena amazonės ir tą kraštą Moterų žeme vadinama...”

XX sk., Schol. 126 (121): “Plaukiantiems iš Danų Skanės į Birką yra penkios dienos kelionės; taip pat iš Birkos į Rusiją jūra irgi penkios dienos kelionės”.

XXII sk.: “Švedų tauta yra gausi, stipri, ginklų gausi, be to, jie yra geriausi kovotojai raiti ir laivuose. Todėl, būdami stiprūs, kitas šiaurės tautas jie laiko savo galioje...”

XXIII sk., Schol. 134 (129): “Gotai yra romėnų vadinami getais (*Getae*), apie kuriuos, atrod, Virgilijus taip kalbėjo: “... ir eiklus gelonietis sprunkantis į Rodopę ir į getų tyrus, kur geria raugintą pieną kumelės krauju atmieštą”. Iki šių dienų, sako, gotai ir sembai taip daro. Tikinama, kad jie pasigeria nuo kumelių pieno”.

Adomas Bremenietis, atrodo, vertina žmoniškuosius prūsus (sembus) ir nepalankiai atsiliepia apie kuršius, kurie esą žiaurūs. Įdomus yra jo teigimas, kad kuršiai yra turtingi ir augina geriausius arklius. Tas rodytų, kad jie kare var-tojo arklius. Turėdami gerus ginklus ir puikius arklius, kuršiai pajėgė ilgai išlaikyti savo nepriklausomybę, tik trumpam būdami švedų duoklininkai.

Adomas Bremenietis taip pat patvirtino ir Wulfstano žinią, kad prūsai nepakenčia jokie viešpaties. Reiškia, tuo metu kraštas buvo neapjungtas vieno valdovo rankose. Tik pelkės ir gausūs ežerai gynė tokį susiskaldžiusį kraštą nuo priešų.

Vertimui naudotasi Magistri Adam Bremensis Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum, Editio tertia, SRG in Usus Scholarum, 1917, ir prof. K. Kepalo ištraukų vertimo rankraščiu.

MIRTININKŲ GRETOSE

O. ŽADVYDAS

Bolševikai, okupavę Lietuvą 1940 metais, tuoj pradėjo skleisti melagingą propagandą. Gyrė jų sukurtą raudonąją „Rojų“ ir niekino mūsų buvusią santvarką bei vyriausybę. Betgi, netrukus, okupanto suktybės išryškėjo. Gyventojai, išskyrus komunistus, neteko turėtų teisių, laisvės ir buvo pradėti terorizuoti.

Kraštą perėmė valdyti, jėga ir smurtu, mi-
niatūrinė komunistų partija. Pasiskelbė, jog at-
stovauja visą Lietuvos liaudį. Tuo metu jų par-
tija turėjo vos 700 narių ir tai daugumą su-
darė kitataučiai: žydai 75%, Lietuvos rusai, len-
kai ir lietuviai 25%. Bet ir ši grupelė tebuvo
marionetinė, beteisė savarankiškai valdyti kraš-
tą. Tikrasis diktatorius atvyko iš Maskvos —
Vladimiras Dekanozovas (pačių komunistų 1953
m. likviduotas).

Neteisėtas ir žiaurus bolševikų siautėjimas
iššaukė gyventojų pasyvų pasipriešinimą, o ka-
rui prasidėjus — virto visuotiniu lietuvių tau-
tos sukilimu. 1940 metų vasarą pogrindinės re-
zistencijos grupės išplito visame krašte, veik-
damos konspiratyviai. Tačiau, buvo neišvengta
aukų. Enkavedistai klastingai infiltruodavo į
pogrindį savo agentus, šnipus, todėl dalį po-
grindininkų suėmė, žiauriai tardė, kankino ir
žudė.

Prasidėjus vokiečių-rusų karui, kalinius iš-
tiko skirtingas likimas. Vieni iš kalėjimų išsi-
laisvino, kiti gi, buvo enkavedistų sadistiškai
nukankinti, arba masiniai sušaudyti. Iš šaudomų
nedaugelis teišliko gyvi.

REZISTENCIJA AR KAPITULIACIJA?

Nepriklausomai Lietuvai 1940 metai buvo
lemtingi. Sovietų Sąjungai įteikus mūsų vyriausy-
bei ultimatumą, paskutiniajame posėdyje pre-
zidentas A. Smetona iškėlė klausimą — pasi-
duoti be pasipriešinimo ar priešintis. Neminint
diskusijų, rezultatas buvo tragiškas — vyriausybė
kapituliuo. Skaudu buvo kiekvienam lie-
tuviui patriotui, jog tiesa ir teisė privalėjo nu-
sileisti brutaliai jėgai, klastai, melui. Tačiau,
lietuvių tautos sprendimas buvo priešingas: tau-
tą jungė bendras rezistencijos siekimas — at-
gauti valstybinę nepriklausomybę.

POGRINDŽIO PRADŽIA

Pogrindis kilo iš paskiro individo iniciaty-
vos, bet ne iš valdžios. Okupantas pasiryžo
palaužti tautos atsparumą, pasipriešinimą. Ypa-
tingai jam buvo pavojinga ginkluota Šaulių Są-
junga. Marionetinė vyriausybė paskelbė, kad
nuo 1940 metų liepos 13 dienos Šaulių Są-
junga su visais jos daliniais likviduojama. Rink-
tinės vadui įsakė įvykdyti likvidaciją iki rug-
sėjo 1 d. Bolševikai nujautė, kad šauliai nu-
slėps ginklus, negrąžins. Pribauginimui paskelbė
įstatymą „Vyriausybės Žiniuose“ (Nr. 714), Karo
lauko teismo įstatų pakeitimą, kuris įsigaliojo
nuo liepos 4 d. Paragrafą 14 pakeitė taip, kad
kas kurstė karius, šaulius ar kitus kariuome-
nės ar Šaulių Sąjungos pareigūnus:

1. nevykdyti vyriausybės įsakymų ar valsty-
bės organų įsakymų;
  2. sudaryti Lietuvos Respublikai priešingas
ar slaptas organizacijas, arba dalyvauti tokiose
organizacijose;
  3. sukilti prieš valstybės organus, ar kitaip
jiems pasipriešinti;
  4. nuversti esamą Lietuvos Respublikos
valstybinę santvarką;
  5. veikti Lietuvos Respublikai priešingų
valstybių naudai;
- tas baudžiamas mirties bausme arba sunkių
darbų kalėjimu nuo dviejų metų ligi gyvos
galvos.

Pogrindininkai žinojo kokia bausmė jiems
gresia, bet jie apsisprendė — verčiau mirti,
bet priešui nevergauti.

Šaulių Rinktinės vadas įspėjo mane, kad
iš šaulių perimčiau visą ginklavimą ir už nu-
slėpimą būsiu asmeniškai atsakingas.

Nepaklausiau ir likau — „liaudies priešu“.
Gaila buvo šauliams skirtis su ginklais, bet
kitos išeities nebuvo.

Eilę metų tarnaudamas Rinktinėje, pažinau
šaulius ne vien tarnybiniai, bet ir privačiame
gyvenime. Gerai patikimiems šauliams padėjau
nuslėpti nuosavus ginklus. Rinktinės ginklų re-
gistracijos knygoje išregistruodamas šaulio gink-
lą žymėjau ankstyvesnę, prieš okupacinę, datą.
Pirkėjo pavardę įrašydavau pabėgusio Vokietijon,

arba jau mirusio. Šauliai pasilikę nelegaliai ginklus įsijungė į pogrindžio veiklą ir sudarė pradinį branduolį.

Pogrindžiui šovinių atsarga buvo sudaryta iš ekonomijos. Susitarę su būrių vadais, šaudymo pratimų apyskaitoje pažymėjome didesnę skaičių šaulių dalyvavusių pratimuose ir šovinius nurašėme. Šoviniai buvo išdalinti pogrindininkams. Likvidacijos metu sandėlyje dar tebebuvo dalis ginklų paimtų iš internuotų lenkų karių, kurie iki to laiko liko nepajamuoti. Komendantūros ūkvedys-sandėlininkas, civ. tarnautojas Antanas Mickevičius, savo atsakomybe perdavė šauliams ir išvežiojo juos į kaimus. Lengvieji kulkosvaidžiai, šautuvai, revolveriai, granatos ir šoviniai žymiai papildė atsargą.

Važinėdamas tarnybos reikalais turėjau galimybę susitikti su pogrindžio nariais. Rinktinės likvidavimo laikotarpyje jie atvykdavo komendantūron įvairiais reikalais ir enkavedistų agentams buvo sunkiau juos sekti.

Pramatant tolimesnę veiklą, po Rinktinės likvidavimo, reikėjo sutvarkyti tarpusavį ryšį. Rugšėjo pradžioje susirinkome trejetukas: Stasys Daknevičius — buv Gargždų šaulių būrio vadas, Petras Lengvinas — buv. Vėžaičių šaulių būrio vadas ir aš. Juodu buvo ūkininkai. Aptarėme tolimesnę pogrindžio veiklą, pasiskirstėme rajonais. Turimą apginklavimą juodu apsiėmė išdalinti pogrindininkams, grupelių (3-4) vadovams. Asmeniškai susitikti buvo pavojinga. Tarpusavio ryšiui palaikyti parinkome: su manimi — Aleksą Šešką, buv. Vėžaičių šaulių būrio šaulį, ūkininką, o — tarp Daknevičiaus ir Lengvino — Riauką, prekybininką. Dėl pastarojo iškilo abejonė. Riauka nebuvo šaulys ir jį pažinau tik iš matymo. Daknevičius apibūdino jį kaip ištikimą veikti pogrindyje. Jis esąs senas Gargždų miestelio gyventojas, namo savininkas ir verčiasi prekyba. Nuosavu automobiliu, kol buvo laisvas Klaipėdos kraštas, jis vežiodavo keleivius Klaipėdon. Jokiai politinei partijai nepriklausęs ir nebuvo įtartas priešvalstybinėje veikloje. Enkavedistai buvo jį suėmę ir tardė. Apkaltino šnipinėjimu kitai valstybei. Kratos metu pas Riauką rado vokiškos valiutos. Tačiau, jį išteisino ir paleido. Dabar jis esąs griežtai nusistatęs prieš okupantą ir klausinėjo, ar yra susiorganizavęs pogrindis į kurį jis mielai stotų. Argumentavau, jog Riauka bus akylai enkavedistų agentų sekamas. Verčiau jį palikti be pareigų. Daknevičius įtikinėjo, jog konspiratyviai veikiant, pavojaus nėra ir Riauka buvo paskirtas ryšininku.

PASKUTINĖS DIENOS KARINĖJE TARNYBOJE

Okupanto nustatyta Šaulių Sąjungos likvidavimo data nusitęsė, likvidacija buvo neįvykdyta. Tai įprastas reiškinys komunistinėje santvarkoje — biurokratizmas. Pagaliau, 1940 m. lapkričio 22 d., perdavęs įvairioms okupanto įstaigoms valdinį ir visuomeninį turtą, baigiau tiesiogines pareigas, liko antraeilės — ryšių karininko prie raudonarmiečių štabų: 105-tos Pasienio apsaugos brigados ir 62-ro pėstininkų pulko, stovėjusių Kretingos mieste.

Buvau iššauktas pas brigados štabo viršininką. Įėjęs į jo kabinetą, sutikau brigados vadą mjr. Bočarovą. Jis pareiškė man, kad iš asmenų paimtas inventorius laikinam vartojimui, nebus savininkams gražintas ir už jį bus atlyginta. Štabe esąs gautas naujas potvarkis. Taip bolševikai "teisėtai" išsprendė turto pagrobimą. Mjr. Bočarovui išėjus, štabo viršininkas padavė man pasirašyti aktus, ūkininkams atlyginti už nuostolius padarytus pasieniečių. Pasirašiau.

Už nuostolius pinigus išmokėdavo, žinoma, ne okupantas, bet miestų bei valsčių vykdomieji komitetai iš gyventojų surinktų mokesčių.

Šia proga norėjau išsiaiškinti dėl man neišmokėtos kompensacijos, už ištarnautą laiką Lietuvos kariuomenėje. Užklaustas, po ilgesnio galvojimo, kpt. Salminas tarė:

— Drauge kapitone, suprask šių laikų tikrą padėtį. Juk nauja santvarka — kiti ir įstatymai. Kokie veikė praeityje, nežinau. Paaiškink, kuriuo pagrindu turėjo būti išmokėta kompensacija?

— Lietuvos Respublikos prezidentas buvo visų ginkluotų pajėgų viršininkas. Jis priimdavo karininkus į aktyvią karą tarnybą ir atleisdavo iš jos. Karininkui neištarnavus pensijos, išmokėdavo kompensaciją, atsižvelgiant į ištarnautų metų skaičių.

— Logiškai galvojant, juk prezidentas tamstą neatleido atsargon, nes jis pabėgdamas į užsienį neišleido įsakymo. Pagal veikusius įstatymus dar esate aktyvioje tarnyboje ir kompensacijos neturite teisės gauti. Bet tai praeitis ir anų laikų įstatymai nebeveikia. Iš karo tarnybos tamstą paleido PRIBOVO (Pribaltijiskij osobyj vojennyj okrug) Ypatingosios Pabaltijo karo apygardos vado įsakymu. Šiuo reikalu patariu parašyti raportą komandos tvarka minėtos apygardos vadovybei, — baigė aiškinti štabo viršininkas.

Kretingos XV-os Šaulių Rinktinės 1939 m. Taryba. Sėdi iš kairės: Vaišnys, plk. Liutermoza, teis. Dulevičius. Stovi: kpt. Žadvydas, agr. Bričkus, inž. Rimgaila, mokyt. Jauniškis ir agr. Dailydė.

Taigi, vadovaujantis teisėtais nepriklausomos Lietuvos įstatymais dar buvau aktyvioje karo tarnyboje, o okupanto — dėl įstaigos (komendantūros) likvidavimo, 1940 m. gruodžio 1 d. buvau paleistas į atsargą. Kompensacijos negavau.

BEDARBIS IR NKVD AGENTŲ SEKAMAS

Gruodžio 15 d. gavau pranešimą iš apskrities karinio komisariato, kad atvykčiau atsiimti tarnybos lapą. Komisariate, laisvai samdomu, tebetarnavo buvęs komendantūros raštvedys ats. kpt. Juozas Janušonis. Iš jo sužinojau apie komisariate gautą raštą iš Kretingos apskrities NKVD viršininko. Reikalauja neatidėliotinai pristatyti mano, dabartinio meto, šešias nuotraukas. Nujaučiau kuriam reikalui jos reikalingos. Janušoniui pareiškiau, jog reikalaujamo kiekio nuotraukų neturiu, o fotografuotis nemanau. Šiam reikalui neturiu lėšų, esu bedarbis. Gavęs kompensaciją, reikalavimą įvykdysiu. Jei yra būtina ir skubu, praneškite, kad galiu nueiti į NKVD, tegul fotografuoja. Ką pranešė komisariatas, nežinau,

bet iš NKVD reakcijos nesulaukiau. Enkavedistai nuotrauką (grupinę) įsigijo kitu būdu.

Karo pradžioje, grįžęs iš Červenės skerdynių, buvusioje NKVD įstaigoje suradau XV Kretingos Šaulių Rinktinės Tarybos narių 1939 m. nuotrauką, kurioje ir aš esu. Jos antroje pusėje buvo surašytos rusų kalba narių pavardės ir kai-kurių adresai. Saugumo seržanto Janino užrašyta (raudonu rašalu) rezoliucija Šerui. Data — 1941 metų sausio 20 d. (žiūr. nuotrauką). Nuo minėtos dienos turėjau asmeninę „angelą sargą“ — čekistą seklį, ir dargi ne vieną...

Štai, ką okupuotoje Lietuvoje paskelbė čekistas Jonas Vildžiūnas savo atsiminimuose „Rudame lagamine“:

“1941 metų kovo pabaigoje Kretingos čekistai suėmė mokytoją Petrą Bortkevičių, gyvenusį Jokubavo miestelyje. Praeityje jis buvo aktyvus Šaulių Sąjungos veikėjas. Kilo įtarimas, kad Bortkevičius dalyvauja buržuazinių nacionalistų kuriamame antitarybiniame pogrindyje. Čekistų juslė neapgavo. Bortkevičius pasirodė esąs netgi vienas svarbiausių organizacijos vadovų. Jau per pirmąsias kvotas jis viską

prisipažino, atskleidė ryšius ne vien Kretingos apskrityje, bet ir Kaune bei Vilniuje. Valstybės saugumo darbuotojai pasiryžo išaiškinti visą organizaciją. Nei dieną, nei naktį čekistai nepaleido iš akių buvusio smetoninės kariuomenės kapitono, Kretingos šaulių rinktinės vado padėjėjo Osvaldo Žadvydo, buvusio apskrities policijos vado Jono Ramanausko ir kitų, kurie buvo įtariamai, jog dalyvauja nacionalistiniame pogrindyje. Palengva čekistai išnarpliojo visą antitarybinio pogrindžio voratinklį, kuriuo Petras Bortkevičius, Osvaldas Žadvydas ir Jonas Ramanauskas tikėjosi apraizgysią Žemaitiją. Visi šios organizacijos nariai buvo suimti”.

Čekistams pasisėkė infiltruoti agentus į pogrindį, kurių suteiktomis žiniomis ir buvo suimtinėjami pogrindininkai. Tačiau čekisto Vildžiūno tvirtinimas, kad buvo suimti visi organizacijos nariai — melas. Vokiečių-rusų karui prasidėjus, pogrindininkai partizaniškai kovojo prieš “nenugalimąją”.

POGRINDŽIO PERSIORGANIZAVIMAS

Dar prieš Rinktinės likvidavimą susidaręs iš buvusių šaulių pogrindis veikė savarankiškai. Gražindamas valdišką turtą Kaune, nuėjau pas adm. kpt. A. Gedmantą, buvusį Šaulių Sąjungos vado adjutantą. Pasiteiravau, ar nėra centrinio pogrindžio organo, kuris vadovautų visam kraštui. Jis atsakė nežinąs, kad toks būtų buvęs sudarytas. Plk. Saladžius esąs suimtas ir kalinamas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. Šaulių Sąjungos štabo pareigūnai yra sekami NKVD agentų ir niekas nesiima iniciatyvos organizuoti. Taip pat buvę kariuomenės aukštieji vadai laikosi pasyviai. Vieni nuėjo okupantui tarnauti, o kiti bėga Vokietijon, besirūpindami savo asmens, ne lietuvių tautos reikalais. Iš patikimų asmenų yra žinoma, kad provincijoje organizuojasi pogrindis, kuris aktyviai pasireiškė jei kiltų karas.

Kretingos apskrityje savarankiškas pogrindžio veikimas neilgai tęsėsi. Gen št. plk. K. Škirpa 1940 m. lapkričio 17 d. Berlyne sudarė Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) branduolį iš lietuvių esančių Vokietijoje ir nustatė gaires tautos sukilimui, siekiant atkurti Lietuvos nepriklausomybę. Ryšininkas M. atvykęs į Kretingos apskritį, suorganizavo LAF pogrindį, į kurį įsijungė ir Kretingos apskrities buvę šauliai-pogrindininkai.

RYŠIO SUDARYMAS SU MAŽEIKIŲ APSKRITIES POGRINDŽIU

Pogrindyje veikdami vadovavomės LAF informacinio biuro Berlyne instrukcijomis. Reikėjo sudaryti ryšį su kaimyninėmis apskritimis.

J.R. užmezgė ryšį su Telšių apskrities pogrindžiu, man teko — Mažeikių.

Pasinaudodamas “neribotomis atostogomis”, 1940 m. gruodžio 26 d., t.y., Kalėdų švenčių metu, drauge su žmona ir uošve Elzbieta Svečiuliene, išsirengėme važiuoti į Vilnių.

Trumpam laikui traukiniui sustojus Mažeikiuose, nuėjome su žmona aplankyti mano bičiulį, mokslo ir idėjos draugą Antaną Kenstavičių. Vienas kitu pasitikėjome ir atvirai bekalbant apie okupanto siautėjimą, jis pareiškė, kad momentui atėjus teks ginklu atsiskaityti su raudonuoju imperialistu. Jis jau turįs patikimų vyrų, kurie yra įsigiję ginklų ir šovinių. Veikiąs savarankiškai, nes iš kitur jokių nurodymų neturįs. Supažindinau jį žodžiu su LAF instrukcijomis ir direktyvomis. Sutarėm ryšį palaikyti asmeniškai.

IEŠKAU TARNYBOS

Nekilnojamo turto neturėjau. Mano santapos buvo ribotos, o pragyventi iš žmonos algos, šešių asmenų šeimai: mano motina, uošvė, du sūnūs, žmona ir aš, buvo neįmanoma. 1941 metų pradžioje pradėjau ieškoti tarnybos. Kretingos kooperatyvo direktorius Pabrėža, buvęs šaulys, pasiūlė tarnauti buhalterijos skyriuje. Parašiau prašymą, bet apskrities kadro vedėja Birutė Abdulskaitė prašymo nepatvirtino. Užrašė rezoliuciją — “Tarnybą turi ieškoti savo specialybėje”.

Nestebėtina, nes jai buvę komendantūros tarnautojai buvo “liaudies priešai”. Abdulskaitė buvo komunistų partijos narė nuo 1933 m. Gyveno Salantų apylinkėje. Už komunistinę veiklą komendanto du kartus bausta administracine bauda. Tai buvo ženklas, kad ieškant tarnybos kitose įstaigose bei įmonėse, rezoliucija bus ta pati.

Pripuolamai susitikau pažįstamą, P. Anciukaičių. Nepriklausomybės laikais jis tarnavo Kretingos aps. pradžios mokyklų inspekcijoje, reikalų vedėju. Šiose pareigose liko ir bolševikų okupacijos metu. Sužinojęs, kad esu bedarbis ir ieškau tarnybos, patarė užėiti inspekcijon, nes dar keliose mokyklose esą reikalingi mokytojai. Nuėjome. Inspektorius jau buvo paskirtas okupacinės valdžios, irgi man pažįstamas, mokytojas S. Dumčius. Reikalų vedėjas mane pristatė kaip kandidatą mokytojo vietai gauti.

— Gerai, parašykite prašymą, — tarė inspektorius.

Išaiškinau apie paduoto prašymo pasėkmes, prašant kooperatyve tarnybos. Nurodžiau ir prie-

Nuotykis Norvegijoje 1943 metais

B. B.

1938 m. gruodžio mėn., vokiečių, fizikas Otto Hahn, atrado priemonę atpalaiduoti branduolinę energiją (suskaldyti atomą). Po to, kelių mėnesių bėgyje, visų valstybių mokslininkai painformavo savas vyriausybes, kad Hahn atradimas gali būti panaudotas pagaminti milžiniško galingumo sprogimą. Į tai ypatingą dėmesį atkreipė tuo metu buvęs anglų ministras pirmininkas W. Čiurčilis, kuris baiminosi dėl galimų išdavų, jei vokiečiai pasigamins tokią bombą anksčiau negu anglai ir amerikiečiai.

Hahn atradimas buvo sunkusis vanduo (deuterium), kurio bendra išvaizda nesiskiria nuo vandens, tačiau, jis yra apie 10% sunkesnis už vandenį, nes jo molekulė turi vandenilio atomus dvigubo ($2H_2O$) atominio svorio. Vandenyje jo randama labai maži kiekiai ir sunkųjį vandenį išskirti užtrunka daug laiko, reikia atitinkamų sąlygų ir tas labai brangiai kainuoja. Sunkusis vanduo turi savybę sulėtinti uranijaus (U-235) neutronus, kas sudaro sąlygas atomų skaldymui, atpalaiduojant milžinišką kiekį branduolinės energijos. Tai ir buvo Hahno esminis atradimas, (sunkusis vanduo buvo atrastas H. Urey, 1932 metais).

1940 metais vokiečiai, okupavę Norvegiją, žinojo, kad vienintelė vieta kur buvo galima išskirti sunkaus vandens praktiškus kiekius, tai arti Norsko, Norvegijoje, esanti elektros jėgainė Vemork, todėl numatė ją išnaudoti ir pasigaminti pirmą branduolinės energijos bombą. 1942 m. vasario mėn. vokiečiai pareikalavo pakelti sunkaus vandens metinę produkciją nuo 3,000 svarų iki 10,000 svarų; tuo pačiu metu sulaukė uranijaus eksportą iš Čekoslovakijos.

Kai rytiniam Atlanto pakraštyje branduolinės energijos bombos gamybon pradėjo formuotis pirmieji konkretūs žingsniai, vakariniam pakrašty eilė mokslininkų bandė įtikinti Amerikos vyriausybę, kad panaudojant uranijų U-235 galima tam tikru būdu atpalaiduoti branduolinę energiją (suskaldyti atomą). 1942 m. birželio mėn. New Yorke buvo sudaryta komisija, praveisti, taip vadinamą, Manhattan projektą ir spalio 23 d., prezidento paskirtas praveisti atominės bombos pagaminimą, gen. Leslie R. Groves šį projektą perėmė savo žinion ir perkėlė į Los Alamos, kur 1944 metais buvo atlikti pirmi sprogdinimo bandymai.

Ir taip susidarė lenktynių įspūdis abiejuose Atlanto pakraščiuose: kas pirmas pasigamins branduolinės energijos bombą, to pusėn pereis karo laimė-

žastis: komendanto "griekus", už kuriuos Abdulskaitė yra įtužusi ant visų komendantūros buvusių tarnautojų.

— Suprantu Abdulskaitės reakciją ir dalinai pateisinu. Ar ji buvo teisingai bausta, ar be pagrindo, nesimu spręsti. Bet gi, ją baudė komendantas ir kaltinti visus tarnautojus, nėra jokio pagrindo. Tai jos vienos nuomonė. Mokytojai yra reikalingi ir aš tamtos prašymą nukreipsiu savo žinybai, — paaiškino Dumčius.

Taip nuteiktas parašiau prašymą ir įteikiau reikalų vedėjui. Atsakymo laukti neilgai teko. Gavau pranešimą atvykti inspekcijon pasiimti paskyrimo raštą. Nuvykus inspektorius pareiškė:

— Matai, Pradžios Mokslo Departamento skyriaus vedėjas, ne tik priėmė tamstą tarnybon, bet nurodė, kad būtumėt paskirti į Darbėnų pradžios mokyklą. Šiuo reikalu aš kalbėjau si su juo telefonu. Pasirodo, jog jis geriau pažįsta tamstą nei aš. Paskyrimo raštą paimkite iš reikalų vedėjo ir apie darbo pradžią praneškite man, — palinkėjęs sėkmės, inspektorius atsisveikino.

Kretingos apskrities vykdomojo komiteto liaudies švietimo skyriaus vedėjo S. Dumčiaus, 1941 m. vasario 22 d., įsakymu Nr. 2, buvau paskirtas nuo vasario 24 d. į Darbėnų Nr. 1 pradžios mokyklą mokytoju.

Trumpai priminsiu apie Pradžios Mokslo Departamento skyriaus vedėją, pedagogą Mykolą Rauchą. Minėtom pareigom jis buvo paskirtas bolševikų okupacijos pradžioje. Prieš tai, jis buvo ilgametis (1925-39 m.) Darbėnų pradžios mokyklos vedėjas, visuomenininkas. Priklausė Darbėnų šaulių būriui. Eilę metų jį išrinkdavo valdybon švietimo vadovu. Šioje organizacijoje, nuo 1936 metų, man teko su M. Rauchu bendradarbiauti. Dažnai susitikdavome ir privačiai. Buvo tvirto tautinio įsitikinimo. Bolševikų okupacijos metu, eidamas aukštas pareigas, sugebėdavo apeiti okupanto potvarkius ir reikalus išsprėsdavo lietuviams teigiamai. Prieš Velykų (bolševikų vadinamas pavasario) atostogas ji sutikau Vilniuje. Besikalbant apie okupacinį gyvenimą, patarė būti atsargiam su darbėniškiais komjaunuoliais, nes jie yra komunizmo fanatikai. Patarimas buvo naudingas ir juo pasinaudojau.

Raudoniesiems okupantams priartėjus prie Lietuvos 1944 metais, Rauchas su šeima pasitraukė į Vakarų. Atvykęs į JAV, dirbo sunkų fizinį darbą metalo dirbtuvėse. Gyvendamas Čikagoje įsijungė į lietuvių veiklą. Nors ekonomiškai buvo išikūręs neblogai, bet palūžo jo sveikata. M. Rauchas mirė 1966 m. liepos 24 d. Čikagoje.

(Bus daugiau)

jimo lemtis. Apie amerikiečių Los Almos projektą, atrodo, vokiečiai nežinojo, tačiau vakariečiams, ypačingai anglams, labai rūpėjo sutrukdyti vokiečių sunkaus vandens gamybą Norvegijoje, Vemork jėgainėj.

Sunkaus vandens gamyklą, Vemork jėgainę, buvo požemio patalpoje, sukonstruotoje iš gelžbetonio ir plieno, tilpusioje uoloto kalno stačiame šlaite. Anglai keleta kartų bandė bombarduoti, tačiau dėl ypatingų vietos sąlygų bombardavimai buvo nesėkmingi. Buvo išdirbtas planas pasiekti taikinį žeme.

1942 m. lapkričio 19 d., iš Anglijos, per Šiaurės jūrą, dviem Horsa sklandytuvais, kuriuos vilko Halifax bombonešiai, išskrido 34 vyrų grupė į Norvegijos Hardengeviddą, 3,000 kvadratinų mylių ploktikalnę, prie Mosvatn ežero, į šiaurės vakarus nuo Norsko. Dviem savaitėm anksčiau, toje srityje buvo numesti parašutininkai, stebėjimui aplinkos ir pranešinėjimui meteorologinių davinių. Tiek parašutininkai, tiek diversantų grupė, skridusi sklandytuvais, buvo vyrai parinkti iš specialios mokyklos Škotijoje, kurią vokiečiai vadino tarptautine gengsterių mokykla. Šios mokyklos auklėtiniai vykdė visoje Europoje sabotažus ir šnipinėjimą. Jie puikiai mokėjo panaudoti visokias sprogstamas medžiagas, ginklus, džudo, peilius, kautis be ginklo, buvo judrūs ir fiziniai gerai paruošti.

Lapkričio mėn. ekspedicijai įvykiai klostėsi kitaip, negu buvo planuota. Vienas iš sklandytuvų, vos įskridus apie 10 mylių Norvegijon, dėl nežinomų priežasčių atsikabino nuo vilkiko ir leisdamasis sudužo; keliolika sekundžių vėliau vilkikas Halifax, atsimušęs į kalną paskendo liepsnoje. Žuvo 7 vyrai. Išlikę 14 sunkiai sužeistų, sekantį rytą buvo vokiečių surasti ir sušaudyti. Kitas sklandytuvas pasiekė tikslo sritį, tačiau, staiga pasikeitus orui į sniego pūgą, nerado nusileidimo vietos ir apledėjus lėktuvui ir sklandytuvui, neįstengė išlaikyti aukščio. Po desperatiškų bandymų nukrito sniegu padengton atšlaitėn. Aštuoni žuvo, keturi pakliuvę į geštapo rankas buvo nuuodyti. Išlikę penki buvo patalpinti Grini koncentracijos stovyklon ir po tardymų, sušaudyti.

Po šios nepavykusios ekspedicijos, Vemork jėgainės srityje vokiečiai iškratė trijų mylių spinduliu kiekvieną krūmą, kiekvieną pastato kampą, išdėstė papildomų minų, susiprino jėgainės apsaugos įgulą, padidino patrulių skaičių ir patruliavimo dažnumą. Norvegų pogrindžio duomenimis, žeme pasiekti sunkaus vandens gamyklą buvo neįmanoma. Galimybės pakeitė 1942 m. į Londoną atvykęs norvegas Jomar Brun, kuris su prof. Leif Trostad buvo suprojektavęs ir pastatęs Norsko hidroelektrinę jėgainę ir sunkaus vandens gamyklą. Brun žinojo labai tiksliai visą vokiečių sargybų išdėstymą, pasikeitimo laiką, barakus, pastatus ir visus juose esančius įrengimus. Žinojo visos jėgainės smulkų planą. Svarbiausia, jis žinojo niekam nežinomą ir nesaugomą įėjimą į rūšį, kur buvo laikomi 18 cilindrų su sunkiuoju vandeniu. Tai buvo kabelio tunelis, kurį

pats Brun buvo perpropejęs kai tikrino dujų vamzdžius. Iš lauko tunelio anga buvo uždenyta geležiniu dangčiu. Planuojant, anga buvo palikta numatytiems papildomiems vamzdžių sujungimams, bet nepanaudota, ir tuo metu buvo padengta žole ir krūmokšniu. Tunelis iš lauko vedė tiesiai į rūšio patalpos lubų vidurį, kur buvo sunkaus vandens gamykla ir tankai. Ši patalpa buvo pastatyta pagal visus saugumo reikalavimus ir buvo ypatingai saugoma. Brun atkūrė tikslų visos jėgainės su vidaus išplanavimu trijų matavimų modelį, kurį panaudojo supažindinti anglų agentus.

Turėdami Brun informacijas, anglai nusprendė neatidėliojant, dar kartą susprogdinti sunkaus vandens gamyklą, kad sutrukdytų bombos gamybą. Tam tikslui, iš diversantų mokyklos, parinko 23 metų amžiaus norvegą Joachimą Ronnenbergą, kurį smulkiai supažindino su sunkaus vandens gamykla Vemork, jo uždaviniu ir svarba sutrukdyti jos gamybą, taip pat buvo nupasakotas anksčiau bandžiusių 34 diversantų likimas. Duotos buvo ir apybraižos numatyto plano vykdymo, priemonių ir grupės sąstatas. Uždavinį žinojo tik vienas Ronnenbergas.

Praslinkus apie trims mėnesiams nuo nepasisekusio bandymo iš Anglijos pasiekti Norvegiją sklandytuvais, 1943 m. sausio 23 d. lėktuvus su diversantų grupe pasiekė numatytą nusileidimo vietą, bet dėl žemų debesų ir blogo matomumo buvo priverstas grįžti į Škotiją (meteorologinės sąlygos, ypačingai Norvegijos pietinėje, kalnuotoje dalyje, visais metų laikais yra labai nepastovios, ypatingai žiemą, kai jos keičiasi valandomis). Tų pačių metų vasario 18 dieną 0100 val., ta pati diversantų grupė, parašutais laimingai nusileido Hardengeviddą ploktikalnėje, numatytoj vietoj ir vakarop, slidėmis išsileido kelionėn surasti priedangos grupę, kuri buvo "Gunnarside" stovykloje, tačiau, užėjus sunkiai sniego pūgai, buvo priversti grįžti į nusileidimo vietą. Sekantį rytą temperatūra krito -30° C, sniego pūga siekė 80 km/v. ir tęsė tris dienas. Po to vėjas, staiga, nutilo ir dangus pragiedrėjo. Diversantai antrą kartą išsileido kelionėn į susitikimo vietą, kur jų laukė išbadėjusi, anksčiau nuleista, priedangos grupė, vadovaujama Knut Haukelid su Jens-Anton Poulson, Claus Helberg ir Arne Kjelstrup; prie jų anksčiau parašutais nuleisti telegrafistas Knut Haugland ir Einar Skinnarland. Susitikimo stovykla buvo apie 18 mylių nuo Vemork. Ronnebergo grupė "Gunnarside" stovyklą pasiekė sekančią dieną ("Gunnarside" buvo pavadinta ta diversantų ekspedicija ir susitikimo vieta buvo pavadinta taip pat tuo vardu).

Vasario mėn. 23 d. Ronnebergas, kaip ekspedicijos viršininkas, anglą telegrafistą Knutą Hauglandą ir norvegą Einar Skinnarlandą pasiuntė į kitą stovyklą palaikyti tolimesnį radio ryšį su Anglija (Skinnarlandas iš Škotijos į Norvegiją buvo nuleistas prieš metus laiko, kad suorganizuotų norvegų pogrindžio radio ryšį su Anglija). Likusieji devyni norvegai buvo

paskirstyti sekančiai: Joachimias Ronnebergas — ekspedicijos viršininkas, kartu įeinantis į sprogdintųjų grupę, kuriai priklausė Frederik Kayser, Birger Stromsheim, Kasper Idland, Hans Storhaug; priedangos grupėi vadovauti buvo paskirtas Knut Haukelid su Jens-Anton Poulsson, Claus Helberg ir Arne Kjelstrup.

Vemorko jėgainė, tarytum tvirtovė, stovėjo ant nedidelės plokštumos, apie dvejų kilometrų aukščio kalno, šiaurinėje stačios uolos papėdėje, apie 200 metrų virš nedidelės kalnų upės Mana vandens paviršiaus. Iš kalnyno ežerų, kanalų su užtvankomis, 1,000 metrų žemyn, per vienuolika milžiniškų vamzdžių, leidosi masė vandens į Vemorko jėgainės turbinas. Visa plokštainėje esanti jėgainės aplinka buvo padengta minų laukais, spąstais, kulkosvaidžių lizdais ir apšviečiama prožektorių lempomis; supama stiprių sargybų ir patrulių. Visa tai Ronnebergas nupasakojo ekspedicijos grupei, smulkiai dėstydamas popieryje situacijos planą ir nurodydamas galutinį tikslą: “Mūsų pagrindinis uždavinys pasiekti rūsį su sunkaus vandens cilindrais, juos susprogdinti ir sveikiems ir gyviems sugrįžti atgal”. Tikslą pasiekti buvo du keliai: siauras, 100 metrų kabantis tiltas, jungiantis šiaurinį Mana upės krantą, kuris buvo stropiai sargybų saugomas; kitas — vienbėgis geležinkelis einantis į jėgainę, stačio šlaito briauna pietiniame Mana upės krante. Šis geležinkelis buvo menkai saugomas, nes ėjo labai stačios uolos siaura briauna į jėgainės kiemą per aukštos vielinės tvoros geležinius vartus, kurie būdavo užrakinami, be to, saugoti geležinkelį nebuvo reikalo, nes jis iš abiejų pusių buvo neprieinamas. Iš turėtų nuotraukų matėsi ant uolinės sienos augantys krūmokšniai: “Kur auga krūmai, ten gali ir žmogus lipti”, pasiūlė Ronnebergas. Pasitarę, visi nusprendė pasirinkti priėjimą prie jėgainės geležinkeliu, nežiūrint didelio sunkumo ir pavojingo lipimo apie 200 metrų aukštin, stačia kaip siena, uola.

Vasario 27 d. rytą diversantai priartėjo prie Vemorko iš vakarų, šiauriniu Mana upės krantu. Išžvalgyti upės perėjimus ir surasti tinkamiausią vietą pasiekti geležinkelį stačia uola, Ronnebergas pasiuntė ten gimusi ir augusį Claus Helbergą, kuris dienai baigiantis grįžo su reikalingom žiniom. Didžiausias Helbergo rūpestis buvo, kad tik nepasikeistų temperatūra ir nekiltų šiltas pietvakarių vėjas, kuris dažnai tuo laiku pasitaikydavo, tada sniegas staiga suminkštėdavo, sudribdavo ir upė Mana labai greit pasidengdavo kalnų upelių srauniu vandeniu, kai tuo metu ji dar buvo padengta ledu. Visi nusprendė eiti Helbergo išžvalgytu keliu ir atlikus uždavinį, tuo pačiu keliu grįžti.

Tos pačios dienos vakarą, Helbergo vedini, diversantai slidėmis leidosi žemyn iki prasidėjo miškinga vieta su tankumynais, kur slides reikėjo nusiminti ir bristi iki juosmens sniegu. Ties Norsk, šiaurinio Mana upės kranto kalne, diversantai paliko kuprines su slidėmis, kad galėtų vėliau pasinaudoti jomis grįžtant. Nusiėmę baltus maskavimo apsiaustus

ir pasiėmę sprogstamą medžiagą su ginklais, pilnoje anglų uniformoje, Helbergo vedini, jie vora pasileido Mana upės slėnin. Pasigirdo jėgainės vandens žniokštimas ir netrukus, mėnulio šviesoje, visoje savo didybėje pasirodė Vemorko jėgainės pastatai. Perėję ledu upę, diversantai pradėjo palengva lipti stačia uolos siena link geležinkelio, griebdamiesi už krūmokšnių šaknų ir uolos briaunų. Kaž kokių būdu, visi devyni pasiekė viršutinę uolos briauną ir geležinkelį. Buvo kelios minutės po 23-čios valandos, kai netarę žodžio, išvarę vyrai pajudėjo geležinkeliu link jėgainės tvoros geležinių vartų, kurie buvo apie pusmylis atstu. Priekyje ėjo priedangos grupė, tikėdamasi kiekvieną akimirką pakliūti ant minų. Nepriėjus apie porą šimtų metrų iki vartų, grupė sustojo palaukti iki pasikeis vokiečių vidurnakčio sargyba ir trumpam laikui pailsėti. 23:57 valandą vokiečių sargybos pradėjo keistis.

Vasario 28 d. apie pusvalandį po vidurnakčio Kjelstrupas plieninėm žirkklėm nukirpo ant vartų kabančios spygnos retežius, Haukelidas skubiai atidarė vartus. Kelių sekundžių bėgyje, visi vyrai buvo jėgainės kieme, numatytose vietose: Kjelstrupas prie elektrolizo pastato sekė vokiečių sargybas šiaurinėje pusėje, Helbergas pasiliko saugoti vartus, kad užtikrintų grįžimą, Haukelidas su Poulssonu, perbėgę aikštelę prie kuro cisternų, pasirengė užblokuoti galimą vokiečių veržimąsi vartų link.

Tuo pačiu metu, penki sprogdintųjų grupės vyrai atsirado prie rūsio su sunkiu vandeniu geležinių durų. Storhaugas saugojo perėjimą, Ronnebergas bandė atidaryti rūsio duris, bet jos buvo užrakintos. Akimirksnį pasverstęs, pamojo Stromsheimui ir Idlandui sekti paskui į antrojo aukšto įėjimą. Juos sekė kiek atsilikęs Kayseris. Rūsio langai buvo uždažyti ir jie negalėjo nieko matyti viduje. Viename lange Ronnebergas pastebėjo plyšį, pro kurį pažvelgęs pamatė išsirikiavusius cilindrus su sunkiuoju vandeniu. Patalpos kampe, prie stalo, sėdėjo civilinis tarnautojas ir kažką rašinėjo. Artimiausias kelias įeiti vidun, buvo pramušus stiklą, per langą. Tačiau, tai padarius, pirmiausiai, būtų turėję nužudyti tarnautoją, kad tas nesukeltų aliarmą. “Į tunelį”, sušnabzdėjo Ronnebergas ir po keletos sekundžių, lydimas Kayserio, jis jau ropojo tarp tunelio kabelių ir vamzdžių. Priropoję angą rūsio lubose, žaibu nušoko ant grindų. Civilis ramiai tebesėdėjo prie stalo, kai Kayseris norvegiškai jam liepė pakelti rankas aukštin ir nebandyti kelti aliarmo. Tuo metu Ronnebergas jau dėstė sprogstamą medžiagą prie cilindrų su sunkiuoju vandeniu (cilindrai buvo 12 colių (30 cm) skersmenio ir 50 colių (127 cm) aukščio). Kai priėjo prie devinto iš eilės cilindro, dūžis į langą ir stiklo žvangėjimas, kaip perkūnas iš giedro dangaus, sudrumstė tylą. Du automatai nukrypo link lango, kur pro tamsią išmušto lango angą, pasirodė Stromsheimo veidas. Neradęs įėjimo į tunelį, jis nusprendė į rūsį įeiti pro langą, nes turėjo padėti Ronnebergui dėstyti užtaisus. Palikęs

Idlandą lauke saugoti, jis pats greit nusileido į rūsį ir nei vienam netarus žodžio, dabar jau dviesė dėstė užtaisus. Dar keli akimirksniai ir Ronnebergas prijungė sprogdintoją; kaip tik tuo metu pasigirdo žingsniai metaliniais laiptais, vedančiais iš pirmo aukšto į rūsį. Galėjo būti vokiečių sargybinis, ar prižiūrėtojas tikrinantis tarnybą. Sprogdinti, ar palaukti iki kažkas ateis į patalpą. Akimirksnio bėgyje Ronnebergas nusprendė palaukti. Duryse pasirodė civilis norvegas, skyriaus prižiūrėtojas. Kayseris norvegiškai įsakė prižiūrėtojui prisijungti prie ten jau buvusio tarnautojo, prie rūsio durų, kurias iš vidaus atrakino, kad įjungus degiklį visi galėtų pasprukti lauk. Trumpai permetę žvilgsnius per sprogdinimo sujungimus, Stromsheimas, sutartinai su Ronnebergu, paspaudė degiklius su 30 sekundžių gaishtukais. Kayseris buvo paskutinis palikęs patalpą pro geležinės duris laukan, kur sutiko prabėgančius Idlandą ir Storhauką. Nutolus nuo pastato vos apie 20 metrų, sunkiu griautiniu, nuaidėjusiu per sunkias gelžbetono sienas, sudrebino žemę duslus, užsitęsęs sprogimas. Pro nedidelius rūsio langus prasiveržė ilgi ugnies liežuviai. Visa sprogdintojų grupė atsirado už vartų dar nenutilus sprogimo aidams, tik sekę vokiečių sargybų barakus Poulssonas ir Haukelidas dar nebuvo iš posto pasitraukę, kai, staiga, iš barako išėjo vokiečių sargybinis. Priešęs prie rūsio įėjimo geležinių durų ir radęs jas užrakintas, sargybinis patraukė pečiais ir vėl grįžo atgal į sargybos būstą. Pasirodo, kad sprogimų yra buvę ir anksčiau, kai tik rūsyje susirinkdavę didesni kiekiai vandenilio dujų, tačiau, apie tai diversantai nežinojo. Poulssonas ir Haukelidas, dėl sargybinio nereagavimo į sprogimą, taip pat patraukė pečiais ir skubiai nėrė pro vartus, kad pasivytų jau išėjusius. Haukelidas paskui save uždarė vartus ir užkabino retežius su spyna, visiškai taip, kaip rado anksčiau užkabinta.

Diversantai tikėjosi sunkios kovos, buvo pasiryžę aukotis, dabar susirūpinę, kaip pasiekti paliktas šiauriniame Mana upės krante slides, skubiai bėgo geležinkeliu link stačios uolos, prie užlipimo vietos, kur turėjo ir nusileisti žemyn. Kai pribėgo prie tos vietos ir jau ruošėsi leistis žemyn, šilto oro srovė padvelkė per devynių vyrų veidus. Greičiau žemyn, kol Mana upės ledas dar buvo nesulaužytas! Helbergo vedini, visi leidosi stačia uola žemyn ir tik didelės laimės dėka, perbrido Mana upės ledo paviršium sruvenančią ištirpusio sniego vandens srovę, kuri vietomis siekė jiems iki kelių. Tuo metu skardus sirenų balsas perskrodė Mana upės slėnį ir švystelėjo klaidžiojančios prožektoriai šviesos. Diversantai įniko kopti į šiaurinį, krūmuotą krantą, kur pasiekę kelią, pasuko rytuosna, link Rjukan, iš kur vokiečių kareiviais pripildyti sunkvežimiai jau skubėjo Vemorko jėgainės link. Jėgainėje vokiečiai apieškojo kiekvieną pastato kampą, didžiausiu atsargumu iškratė visą pastatų aplinką, tikėdamiesi diversantus esant sunkiai ginkluotus ir kur nors viduje pasislėpusius, nes jėgainę supančioje geležinėje tvo-

roje jokių sugadinimų nesimatė ir ant geležinkelio vartų, įprastoje vietoje kabėjo ant retežio spyna.

Po trijų valandų sunkaus lipimo kalnan, vietomis iki juosmens tirpstančiu sniegu, diversantai pasiekė savo paliktas kuprines ir slides. Jie skubiai vilkosi baltus maskavimo rūbus virš peršlapusių anglišių karių uniformų ir pasiėmę kuprines, su slidėmis rankose pasileido "Gunnarside" stovyklos link. Susitaręs su Poulssonu susitikti Osle, Helbergas su visais atsisveikinęs, pasuko rytuosna, norėdamas pasilikti Norvegijoje ir įsijungti į pagrindį. Kai nuvyko į kabiną, kur buvo paslėpti jo civiliniai drabužiai, užėjo didelė audra ir Helbergas turėjo joje keleta dienų pasilikti. Likusieji aštuoni grūmėsi su užėjusia pūga ir apledėjusiu sniego paviršium ant kurio jau nebebuvo galima slidėmis šliuozti. Iki trečios valandos po pietų jie įstengė nueiti vos 7 mylias. Pagaliau, pasiekę stovyklą išmiegojo joje 12 valandų, nors ir buvo pavojingai arti Vemorko jėgainės, kurios apylinkėse vokiečiai pradėjo labai stropiai ieškoti ir stik smarki sniego pūga juos teskyrė nuo vokiečių patrulių.

Kai žinia apie sunkiojo vandens cilindrių susprogdinimą Vemorko jėgainėje pasiekė Norvegijos vokiečių įgulos vyriausią vadą gen. von Falkenhorstą, jis nutarė asmeniškai pamatyti vietą ir ištirti įvykį. Visų 18 cilindrių dugnus jis rado sužalotus, įrengimus suardytus, patalpą apgadintą. Visa tai atstatyti būtų užtrukę per daug laiko, kas labai sutrukdytų "A" bombos pagaminimą. Įtūžęs gen. von Falkenhorstas, tuojau pat išsiuntė jėgainės įgulos viršininką į Rusijos frontą ir sutelkė apie 10,000 kariuomenės Hardangevidda rajone tikslu surasti diversantus.

Kovo 4 d. diversantai pasiskirstė į tris grupes: Ronnebergas, Idland, Stromsheim, Storhaug ir Kayser, atsisveikinę, pilnoje anglų kariuomenės uniformoje išsileido 250 mylių kelionėn šiaurės kryptimi, Švedijon, kurią laimingai pasiekė. Haukelidas ir Kjelstrup, persirengę civiliais, nusprendė pasiekti Telemarko sritį ir perimti ten vadovavimą rezistentiniam judėjimui. Poulssonas, taip pat civiliniais drabužiais, iškeliavo link Oslo, kur buvo susitaręs susitikti su Helbergu. Jis turėjo Norvegijos pasą, pinigų ir pistoletą. Per dvi dienas sukoręs virš 50 mylių, pasiekė Uvdal slėnį, kur viešbutyje, po skanios vakarienės, rengėsi poilsiui, kai už durų pasigirdo žingsniai ir į vidų įėjo policijos šerifas su geštapo valdininkais. Šerifas patikrinęs Poulssonos dokumentus pasakojo, kas nutiko Vemorko jėgainėje ir kad visa Hardengervidda sritis smulkiai apieškoma ir tikimasi surasti diversantus. Jiems išeinant pro duris, Poulssonas dėbtelėjo: "Sėkmingos medžioklės!" "Nenoriu juos susitikti, jie sunkiai ginkluoti", atšovė šerifas jau kitoje durų pusėje. Poulssonas, pailsėjęs, sekantį rytą iškeliavo savo kryptimi, ir kovo 8 dieną, vienoje Oslo kavinėje, susitiko su Helbergu. Telegrafistai, Hauglandas ir Skinarlandas, sužinoję apie vokiečių ekspediciją, su savo radio įrengimais išsikėlė į sunkiai prieinamą kalno viršūnę. Haukelidas

ir Kjelstrupas taip pat apsistojo sunkiai prieinamoje kalno vietoje.

1943 m. balandžio viduryje, praslinkus porai mėnesių po "Gunnarside" ekspedicijos, vokiečiai pradėjo atstatyti susprogdintą vandens gamyklos dalį. Liepos 8 d. Skinnerlandas, kuris tebebuvo su Haughlandu kalne, palaikydami radio ryšį su Londonu, pranešė, kad pagrindžio žiniomis, rugpiūčio 15 d. Vemork jėgainėje, vėl bus pradėta sunkaus vandens gamyba ir kad ten apsauga sustiprinta iki tokio laipsnio, kad pasiekti jėgainę žeme tikrai neįmanoma, nes buvo išaiškintas buvusių diversantų kelias. Buvo grįžtama prie bombardavimo. 1943 m. lapkričio 16 d. 150 lėktuvų numetė šimtus sunkių bombų, tačiau elektrolizės skyriun pataikė tik dvi, ir lengvai sužalojo sunkaus vandens gamyklos patalpą. Vis dėlto šis bombardavimas pasiekė tikslą. Vokiečiai, tikėdamiesi tolesnių bombardavimų, 1944 m. vasario 19 d. apie 50 statinių su sunkiu vandeniu pakrovė ant geležinkelio platformų ir stiprijoje apsaugoje išvežė į Rjukan, iš ten sekantį rytą — į Mael, kur sunkųjį vandenį ant geležinkelio platformų perstūmė ant ežero keltų, norėdami perkelti į kitą ežero Tinnsjo pusę, iš ten norėta pasiųsti geležinkeliu į Heroya uostą ir toliau laivu į Vokietiją. Apie 11 val. ryto, kai motorinis keltas pasiekė ežero vidurį, kur buvo apie 1,300 pėdų gylio, sprongimas nuaidėjo ežero paviršium — laiko gaisruko bomba išmušė kelto dugne skylę ir keltas, su sunkiu vandeniu nusileido į narams nepasiekiamą ežero dugno gylį, kartu palaidodamas vokiečių viltis, pasigaminti atominę bombą anksčiau už amerikiečius. Kelto sprongimas nebuvo atsitiktinas — bombą padėjo Knut Haukelidas, padedamas dviejų norvegų pagrindžio vyrų.

Susprogdinimas 18 sunkaus vandenilio cilindrų ir laimingas devynių norvegų pabėgimas, su kelto nuskandinimu, norvegų istorijoje pasiliko didžiausiu tautos pasididžiavimu.

— — — — —

Devynių norvegų žygio atpasakojimas būtų nepilnas, nepaminėjus 24 metų amžiaus Claus Helbergo nuotykių, po susitikimo su Poulssonu Oslo kavinėje. Helbergas buvo nusistatęs pasilikti Norvegijoje, gimtinėje Rjukan apylinkėje, prisijungus prie rezistencinio veikimo. Kai jis atsisveikinęs Poulssoną paliko Oslą, vokiečių masės pasklido po apylinkes ieškodamos diversantų. Helbergas apie tai nieko nežinojo. Traukiniu ramiai pasiekęs Uvdal slėnį, likusį kelio galą nutarė prakeliauti slidėmis. Nušliuozęs apie 30 mylių, jis užtiko medžiotojų namelį, kuriame tikėjosi pailsėti. Vos pravėręs duris, pastebėjo čia buvus vokiečius — baldai ir lovų patalines buvo išvartyta, keletas daiktų išmėtyta ant grindų. Clausas spruko lauk. Vos atitolęs apie pusmylį, pastebėjo nuo kabinos pusės grupę vokiečių, kurie slidėmis skubiai artėjo jo kryptimi. Turėdamas kišenėj tik colto pistoletą ir priešū santyki vieną prie penkių, Helbergas visu greičiu pasileido vakarų kryptimi, prieš saulę, kad būtų blogai matomas taiki-

nys. Vokiečiai pradėjo šaudyti, tačiau esant prieš saulę blogam matomumui, laimingai, Helbergo šūviai nekliudė. Staiga šaudymas nutilo. Helbergas pasukęs galvą pamatė vokiečius skleidžiantis, tikslu jį pasivyti ir pagauti. "Bus proga palenktyniauti", pamanė Helbergas, palenktyniauti dėl savo paties gyvybės ir pagalvojo ar užteks laiko panaudoti cianido kapsulę, jei kiltų reikalas. Apie valandą laiko jis šliuozė per uoluotas, krūmokšniais apaugusias vietas. Trys vokiečiai iš lenktynių išsijungė, prabėgus dešimtį mylių atsiliko ir ketvirtas. "Pagaliau, esame beveik lygiomis", pamanė Helbergas, "tačiau mano oponentas turi būti dar nepavargęs ir labai geras slidininkas". Likusias dvi valandas atstumai tarp vokiečio ir Helbergo kaitaliojosi tarp 30 ir 40 metrų. Helbergas pastebėjo, kad prieš kalną vokiečiai atsilikdavo, o nuo kalno jį pasivydavo, todėl stengėsi daugiau išnaudoti įkalnes. Kai pagaliau nebuvo kur šliuozti prieš kalną, pasileido žemyn. Netrukus Helbergas išgirdo slidžių šniokštimą ir vokiečio balsą: "Rankas aukštyn!" Jei Helbergo persekiotojas būtų žinojęs jį turint colto pirtoletą, tai iš parabelio būtų lengvai jį į nugarą nušovęs, tačiau vokiečiai norėjo bėglį pagauti gyvą, tuo labiau po tiek užsitęsusių lenktynių.

Helbergas nusprendė atsikratyti vokiečio kitu būdu — išsitraukęs coltą, paleido šūvį, bet nepataikė. Tą pat akimirka iš užpakalio išgirdo vieną, antrą, trečią šūvius; Helbergas girdėjo visus tris kartus kulkų zvimbimą pro pat ausis, tačiau ir šį kartą laimė buvo jo pusėje, ir galutinai laimi tas, kurio rankoje bus paskutinis šoviny. Helbergas artėjo prie įkalnės, pasigirdo du šūviai, kulkos prazvimbė pro Helbergo ausis. Kai Helbergas pradėjo bėgti kalnu aukštyn, padėtis pasikeitė — vokiečiai turėjo tik vieną šovinį apkaboje ir atstumas tarp jo ir Helbergo pradėjo didėti. Staiga, vokiečiai sustojo ir apsisukęs pasileido žliuozti atgal. Helbergas parkritęs paleido link vokiečio kelis šūvius ir greit pakilęs nūrė tarp krūmų pakalnėn. Vokiečiai jo nesivijo ir Helbergas pasijuto vėl laisvas ir saugus. Saulė leidosi, dangus buvo giedras, tačiau, be mėnulio buvo tamsu. Leisdamasis žemyn, galvojo kaip buvo arti mirties, kai staiga, slydo nuo uolos ir nuriedėjo apie 120 pėdų žemyn, į sniego pusnį. Niekas neatsitiko slidėm, tik keliantis pajuto skausmą kairiame petyje ir per riešą. Reikėjo būtinai surasti daktarą, nes kaulas buvo lūžęs dviejose vietose. Sekančios dienos rytą jis pasiekė Rauland vietovę, kur buvo daug kariuomenės ir geštapo, po 36 valandų ant slidžių ir nukeliavęs apie 115 mylių, visai išsisėmęs Helbergas prisistatė pirmam pasitaikiusiam vokiečių puskarininkii, paaiškindamas, kad dalyvavęs desantininkų ieškojime ir nelaimingai paslydęs, susižalojo ranką. Puskarininkis, patikrinęs Helbergo norvegišką pasą, neatidėliodamas nuvedė jį į lauko ligoninę, kur daktaras sutvarstė ranką ir davė injekciją nuo skausmo. Padėkojęs, manė tęsti kelionę į Dalen prie Bandak ežero, kad se-

VELYKŲ ŠVENČIŲ SVEIKINIMAI IR GERIAUSI LINKĖJIMAI MIELIEMS
 "KARIO" SKAITYTOJAMS IR RĖMĖJAMS

"KARIO" ŠTABAS

kančią dieną galėtų pasiekti Oslo, nes po trumpo pilsio pasijuto vėl atgavęs jėgas. Tačiau, vos tik palikęs ligoninės patalpas vėl pajuto mirtiną nuovargį, todėl pasuko į artimiausią viešbutį pailsėti.

Kai Helbergas valgė vakarienę, viešbučio restorane įgarmėjo reichskomisaras Terboven ir geštapo viršininkas gen. W. Redies su savo štabais, praleisti ten vakarą. Visur buvo apstatyta sargybos ir visų esančių viduje buvo patikrinti pasai. Turėdamas pistoletą kišenėje, Helbergas nenorėjo išeiti, nes galėjo būti kratomas, todėl pasiliko prie stalo, su keletu norvegų. Helbergo nelaimei, vokiečiams buvo nuolatos laidomi nedraugiški šūkių ir paryčių, išėjus vadovybei, vokiečiai sargybiniai, už netinkamą elgesį, suėmė 18 ten buvusių, jų tarpe ir Helbergą. Kaip paprastai tokiais atvejais būdavo, suimtuosius veždavo į Grini koncentracijos stovyklą tardymams ir bausmei. Helbergas šį kartą pasijuto tikrai pakliuęs ir nusprendė žūt-būt pabėgti. Kai jie iš viešbučio buvo varomi į prie durų stovintį autobusą, Helbergas delsė lipti laiptais žemyn, ieškodamas progos sprukti į šalį, ar lipant į autobusą būti paskutiniu, kad sėsėdamas arčiau durų galėtų, progai pasitaikius, išsmukti laukan. Lydėjęs juos vokiečiai sargybinis ragino eiti greičiau ir įpusėjęs lipti laiptais žemyn, Helbergas, gavęs batu smūgį į užpakalį, nusivertė laiptais, o iš jo kišenės iškritęs coltas nušliaužė grindimis tiesiai prie sargybinio kojų, kuris stovėjo prie išėjimo. Helbergas norėjo, kad tai būtų tik sapnas. Tačiau, sargybinis pakėlęs pistoletą, padavė jį lydėjusiam, kuris dar kartą įspyręs Helbergui, įgrūdo jį į autobusą. Autobusui pajudėjus, viduje prie priekinių durų buvo vienas sargybinis ir autobusą lydėjo keturi, dviejuose motocikluose su priekabom. Baigiant išvažiuoti iš miesto,

sargybinis liepė Helbergui pereiti į autobuso priekį. Temstant, kai artėjo prie Oslo, autobusus sunkiai lipo stačion įkalnėn, Helbergas, pro priekines duris nėrė lauk. Tik mažas atviro lauko tarpas skyrė Helbergą nuo krūmokšnių ir miško, kurie vakaro prieblandoje susiliejo į tamsią uždangą. Kai Helbergas visomis savo jėgomis pradėjo bėgti, sucypė autobuso stabdžiai ir jame buvęs sargybinis susiorientavo kas atsitiko, nes dėl kažin kurių aplinkybių motociklais lydėjusieji sargybiniai išbėgančio Helbergo nepastebėjo. Praėjo, palyginamai, ilgas laiko tarpas, sudaręs galimybę bėgliui nutolti pakankamą atstumą. Sargybiniams pradėjus šaudyti, taikyns jau liejosi su miško siluetu. Helbergas pasiekęs krūmuotą vietą, staigiai, metėsi į šalį ir parkritęs po pirmu pasitaikiusiu didesniu krūmu, iš baimės drebėdamas laukė kažko baisaus. Keletas granatų sprogių, eilė šūvių ir staiga, viskas nutilo. Helbergas tikėjosi sargybinius pradėsiant jo ieškoti krūmuose, tačiau, po kelių ilgų minučių, pasigirdo motorų ūžimas, kuris nuolatos tolo, kol pagaliau užėjo visiškai tylą, kuri susiliepusi su nakties tamsa atnešė Helbergui ramybę.

Tarytum po baisaus sapno, Helbergas pakilo ir nusipurtes sniegą grįžo kelio link. Nuėjęs apie dvejetą mylių, aptiko ūkininko sodybą. Čia, be klausinėjimų, buvo pavalgydintas ir aprūpintas saugiu poilsiu. Sekantį rytą atėjo norvegas daktaras, kuris taip pat nieko neklausdamas, pertvarstė ranką ir nusigabėjęs jį į bepročių ligoninę, kaip pavojingą lunatiką, patalpino į atskirą, izoliuotą kambarį, kur jo niekas netrukdytų, iki ranka visiškai pagijo. Vieną vėlavakarą, Helbergas, aprūpintas reikalingais dokumentais, kelionei maistu ir slidėmis, paspaudęs daktaro ranką išsileido link Švedijos, kurią laimingai pasiekė. Po kelių savaičių jau Londone buvo broliškai sutiktas Ronnebergo ir kitų ten buvusių jo grupės dalyvių.

Buv. Lietuvos Kariuomenės, III Pėst. Divizijos Vadui

A. A.

Div. Generolui **MIKUI RĖKLAIČIUI** mirus, jo broliui, gen. št. plk. A. Rėklaičiui, giminėms ir artimiesiems reiškiamo nuoširdžią užuojautą.

"Kario" štabas

Lietuvos Kariuomenės divizijos generolui
Mikui RĖKLAIČIUI

mirus, jo broliui, buv. 3-čio dragūnų Geležinio Vilko pulko vadui, gen štabo plk. Antanui Rėklaičiui reiškiamo gilią užuojautą.

Buvę pulko karininkai:

Stasys R. Kaslas   Kazimieras Plėnys
Edvardas Nakutis   Jurgis G. Stankūnas

VAKARIENĖ ŽEMUOSIUOSE RŪMUOSE

O. URBONAS

Klausiant, kas turi teisę rašyti savo atsiminimus, tektų atsakyti: kiekvienas, kuris turi ką papasakoti ir sugeba tai padaryti literatūrine kalba. Į tą reikalą, matomai, taip žiūri daug kas, nes pasaulinėje literatūroje pasirodo vis daugiau ir daugiau tokio turinio knygų. Ypatingai daug tokių atsiminimų pasirodė po II Pasaulinio karo. Perskaiyti viską, žinoma, nėra jokios galimybės, net ir visiškai atsisakius skaityti romanus. Tačiau ypatingai įdomu yra skaityti įvairių autorių vieno ir to paties įvykio aprašymus ir juos sugretinti ir palyginti.

Vieną iš tokių palyginimų noriu patiekti "Kario" skaitytojams.

Tur būt, daugelis dar atsimena, kad 1956 m. pavasarį Nikita Chruščiovas kartu su Bulganinu aplankė Angliją. Tais laikais, jau po XX komunistų partijos suvažiavimo, Chruščiovas jų "kolektyviniame vadovavime" buvo užėmęs "pirmąją lygiųjų tarpe" vietą, ir todėl visų dėmesys buvo nukreiptas į jį. Anglijos valdžioje anais laikais buvo konservatoriai, tačiau leiboristų (darbiečių) partijos vykdomasis komitetas, su Geickeliu priešaky, svečius — bolševikus pasikvietė vakarienei, kuri buvo paruošta Žemuo-siuose rūmuose.

Likimas norėjo, kad netoli Chruščiovo, ir būtent, kitoje stalo pusėje, kaip tik priešais jį, buvo pasodintas Džordžas Braunas, kuris "šešėlio kabinete" užėmė Užsienių Reikalų ministerio postą. Reikalinga žinoti, kad Braunas pasižymėjo tuo, kad jis visiems sakydavo tiesą į akis ir niekuomet neslėpdavo savo nuomonę.

Nikita Chruščiovas tą vakarienę aprašė savo atsiminimų dviejuose puslapiuose (412-413). Jis rašo:

"Leiboristai pakvietė mus vakarienei. Mes sutikom, nežiūrint to, kad iš vakarienės nelaukėm nieko naudingo. Mes jau žinojom, kad leiboristai neapkenčia mūsų daugiau negu konservatoriai, ir man atrodo, kad aš suprantu šio para-

dokso reikšmę. Mes su konservatoriais stovim priešinguose poli-uose. Jie atstovauja didelį kapitalą, didelį biznį, mes gi atstovaujam darbininkus. Jie nemėgina atrodyti kuo nors kitu, o mes dėl jų nekeliam sau jokių iliuzijų. Dėl to mes galime susitikti su jais grynai biznio reikalais ir veikti kaip ir privalo veikti tikrieji biznieriai ir valstybės vyrai. Ne taip, visai ne taip, stovi reikalai su leiboristais. Jie laiko save darbininkų atstovais ir mano, kad jų politika yra nukreipta darbo klasės naudai. Dėl to jie stato tokius reikalavimus, kurie mums yra visiškai nepriimtini. Štai, kodėl yra toki įtempti santykiai tarp mūsų ir leiboristų".

Toliau Chruščiovas aprašo vakarienės eigą. Reikalinga pasakyti, kad dieną prieš tai jis pietavo pas Čiorčilį. Niekas jam ten nepatiko, nepatiko maistas, nepatiko angliškas viskis, bet daugiausia nepatiko Braunas, kurį jis ir pradėjo pulti tuojau po to, kai Geickelis pakėlė tostą už Anglijos karalių.

"Geickelis vis gi dar laikėsi takto", rašo Chruščiovas, "sakydamas savo kalbą, bet po to atsistojo Braunas, kuris tuo metu stengėsi užimti leiboristų partijoje vadovaujančią vietą ir jis parodė mums ypatingą neapykantą. Jo kalba buvo skandalinga ir mums visiškai nepriimtina. Tai vakarienei mes buvome pakviesti kaip svečiai, o jis pradėjo kritikuoti mūsų politiką. Na, bet aš ir atsakiau jam kaip reikia: 'Mister Braun', pasakiau aš jam, 'aš nesivaržysiu pasakyti jums, ką aš manau apie jūsų pasakytą kalbą. Mes čia esame jūsų svečiai ir jūs privalote traktuoti mus kaip svečius. Jei jūs norite mus įžeisti — prašau, tada mes dėkojame už pakvietimą ir išeiname'. Ir mes demonstratyviai išėjom, tuo ta vakarienei ir pasibaigė".

Deja, Chruščiovas neatpasakojo Brauno kalbos turinio, o tai, kas tos vakarienės metu įvyko yra įdomu ir gailla būtų, jei tas epizodas būtų visai užmirštas.

Drordžas Braunas savo knygoje "Mano nuomonė", kuri pasirodė neužilgo po to, kai išėjo Chruš-

čiovo atsiminimų pirmasis tonas, skiria visą knygos skyrių tam epizodui ir savo aprašymą baigia žodžiais: "Tai buvo vienintelis kartas Europoje, kai su bolševikų valdovais buvo rimtai pasikalbėta". (Tolimesnis aprašymas ir citatos yra paimtos iš Brauno knygos švediško vertimo.)

Braunas rašo, kad norint teisingai suprasti tą susirėmimą, kuris įvyko tos vakarienės metu, reikalinga prisiminti Anglijos parlamento delegacijos apsilankymą Lenkijoje 1954 metais. Tada valdžioje dar tebesėdėjo Bierutas, o Gomulka — kalėjime. Braunas iki tol dar nebuvo buvęs komunistų valdomam krašte, ir tas, ką jis tenai nuvykęs pamatė, jį tiesiog pritrenkė. Parlamento delegacija, kuri atvyko Lenkijon vyriausybės pakviesta, po kraštą buvo vežiojama užrakintuose vagonuose; jiems nebuvo leidžiama iš vagonų stotyse išeiti ir kalbėtis su gyventojais. Tačiau vieną kartą anglams pavyko pasprukti iš vagonų. Tai buvo prie vienos kasyklos, netoli Krokuvos. Ten, kasyklų darbininkų tarpe atsirado keletas žmonių, kurie, matomai, buvo tarnavę anglų ar prancūzų kariuomenėje, taip kad Braunas ir dar vienas delegacijos narys, Roi Meisonas, galėjo su jais susikalbėti be vertėjo. Braunas susižavėjo tų darbininkų drąsa, kada jie, nepaisydami, kad čia pat stovėjo jų "prižiūrėtojai", papasakojo jiems kokiose sąlygose jie yra priversti dirbti ir gyventi. "Pasakykit anglų kasyklų darbininkams kaip mes esame verčiami dirbti ir gyventi", prašė lenkai to pasikalbėjimo metu.

"Bet ypatingai nemalonų įspūdį mums padarė", rašo Braunas, "susitikimas su viena moterimi geležinkelio stotyje. Vienas mūsų delegacijos narių, dar būdamas Anglijoje, prieš kelionę, gavo vieno savo rinkikų laišką. Tas jam rašė, kad jo dukra, ištekėjusi už lenkų kareivio, dabar gyvena Lenkijoje ir prašė, jei bus galima, ją aplankyti. Rinkikas davė delegacijos nariui dukros adresą ir, žinoma, jos pavarde. Mūsų kolega tuojau į Lenkiją atvykęs, šiuo reikalu krei-

pėsi į lenkų vyriausybę. Iš karto jam buvo pažadėta, po to, prasidėjo vilkinimas, vis buvo žadama, kad galės su ta moterimi pasimatyti, tačiau nuvykti pas ją buvo griežtai uždrausta. Galų gale, kai visa mūsų delegacija įsakmiai pareikalavo pasimatyti su ta moterimi, ji buvo atvežta į geležinkelio stotį, kur stovėjo mūsų traukinys. Vargšė moteris atsivežė su savim ir vaikus, bet ji buvo tokia baisesiame stovyje, kad mes net padarėme savo tarpe rinkliavą, kad bent kiek jai padėjus. Kas su ja toliau atsitiko, aš nežinau. Gal ir buvo klaida, kad taip užsispyrėme su ja pasimatyti”.

Štai toki vaizdai užsilikę jo atmintyje, pasirodė prieš jo akis, kai po 2 metų, 1956 m. balandžio 23 dieną jis atsisėdo priešais Chruščiovą. Ir kai Chruščiovas, su įprastu jam arogantiškumu, pradėjo girtis, kad jie išlaisvino Europą nuo nacizmo, kad jie atnešė laisvės laimę Lenkijai, o po Lenkijos jis pradėjo vardinti ir kitus kraštus, kuriems jie atnešė laisvę ir laimę. Braunas, žinoma nepertraukdamas

Chruščiovo, nesikreipdamas į nieką, pats sau tarė: “Dieve, atleisk jam”. Dideliam Brauno nustebimui, Chruščiovas iš karto nutilo ir kreipdamasis tiesiog į jį, paklausė: “Ką? Ką jūs pasakėt?” Braunas patraukė pečiais ir atsakė, kad jis kalbėjo tik sau. “A, jūs bijote pasakyti man tai, ką jūs ištarėte”, šuktelėjo Chruščiovas gan pakeltu tonu. “Ne, ko man bijoti”, atsakė Braunas, “Aš pasakiau, ‘Dieve atleisk jam’”. “Tada aš nusprendžiau pasakyti jam”, rašo Braunas, “apie ką aš galvojau sakydamas tuos žodžius. Aš pasakiau, kad ne mes, bet ‘jūs’ pasirašėt sutartį su Ribentropu, ir jei ‘jūs’ nebūtumėt tą sutartį pasirašę, karas, jei ir būtų kilęs, tai bent metais vėliau, ir daugelis mano draugų dabar negulėtų po žeme, ir Lenkija nebūtų žmonių kaulais išklota.

Galima sau įsivaizduoti, kas tada prasidėjo. Kai kurie iš leiboristų partijos vykdomojo komiteto mirtinai išsigando. Chruščiovas pradėjo rėkti ir keikti social-demokratų bendrai, pavadindamas juos “kapitalizmo lekajais”. Tuo būdu jis už-

kabino jau ne vien tik Brauną. Pasipylė karštos kalbos apie Europos social-demokratų, kurie pateko bolševikų valdžion ir žuvo kalėjimuose ir konc. stovyklose...”

Pas Brauną užsiliko nuotrauka, rodančią Bevaną, buvusį kasyklos darbininką, kuris pasilenkęs per stalą ir rodydamas į Chruščiovą pirštu, šaukė: “Tai, ponas Chruščiovai, neleistina, tai pasibaisėtina!”

Chruščiovas melavo rašydamas, kad jie demonstratyviai išėjo. Geiçkelis, bijodamas, kad skandalas neįgautų nepageidaujama formą, paragino Chruščiovą ir kitus bolševikus pereiti į kitą kambarį ir beveik jėga išstūmė juos iš kambario, kuriame valgė vakarienę.

Kaip jau anksčiau pasakyta, Braunas tą savo aprašymą baigia žodžiais: “Tai buvo vienintelis kartas Europoje, kai su bolševikų valdovais buvo rimtai pakalbėta”.

Kitą dieną Bulganinas pakvietė Brauną aplankyti SSSR, bet Chruščiovui atsisakius pasisveikinti su Braunu, Bulganino kvietimas Maskvos nebuvo patvirtintas.

KVIEČIAME BENDRON TALKON

Šiais metais Jungtinės Amerikos Valstybės švenčia savo 200 metų amžiaus sukaktį. Tą didžią mus priglaudusią krašto šventę KARYS paminės padidintu Birželio-Liepos numeriu.

Redakcijos telkiama medžiaga parodys kai kuriuos Amerikos ir Lietuvos santykius tų 200 metų bėgyje ir nušvies lietuvių įnašą šios galingos valstybės gyvavime.

Šiam mūsų užsibrėžtam tikslui reikalinga visų skaitytojų, o taip pat ir RAMOVĖS ir LŠST vienetų parama.

Sutelktom, bendrom jėgom galėtume išleisti ne padidintą, bet dvigubą numerį.

Visi prisidėję auka prie Birželio-Liepos KARIO Nr. išleidimo bus toje pat laidoje išvardinti.

Redakcija

Redaguoja —
S. Kaunelienė
531 W. Grand Blvd.
Detroit, Mich. 48216

TREMTIES TRIMITAS

SVEIKI, SULAUKĘ KRISTAUS PRISIKĖLIMO ŠVENTĖS — VELYKŲ! ŠVĖSKIM
TVIRTAI TIKĖDAMI, KAD IR MŪSŲ KENČIANČIAI TAUTAI IŠAUŠ VELYKŲ —
TAUTOS PRISIKĖLIMO — RYTAS.

VELYKOS

ELENA JUCIŪTĖ
(Iš knygos "Pėdos Mirties Zonoje")

Kaip praėjo Kalėdų šventės neatsimenu, nes dar buvau ligonis. Bet Velykos šioje kolo-
noje pasiliko nepamirštamos. Neprisimenu, kada
buvo Velykos šiais metais, datą pamiršau. Pri-
simenu tik, kad gražiai jas atšventėme. Ši šven-
tė visada būna sekmadienį. Kaip tik pasitaikė
diena, kad niekur prie zonos darbų nevedė.
Kai kada sekmadienis būdavo net sunkes-
nis už darbo dieną. Reikėdavo ką nors dirbti
zonoje, pav., blakes šutinti. Blakių čia buvo
pilna visose stovyklose. Retkarčiais šiek tiek
jas apnaikindavome. Jokių vaistų nebuvo. Nai-
kindavome šutinimu. Kieme užkaisdavo vandens
katilą. Griaudavome savo narus, plėšdavome
lentas ir mirkydavome jų galus verdančiame
vandenyje. Visai jų neišnaikindavome, tik ap-
mažindavome.

Sekmadieniais būdavo ir visokie daiktų tik-
rinimai, kurie taip pat labai vargindavo.

Šis Velykų sekmadienis buvo laisvas. Ta-
čiau iš vakaro nebuvo tuo tikros. Nutarėme
atšvęsti anksti rytą, prieš kėlimą, viename ba-
rake, kuriame daugiausia buvo mūsų tautiečių.
Sekmadieniais keldavo septintą valandą, t.y. vieną
valandą vėliau. Nutarėme pradėti šventę 6 v.,
kad iki kėlimo būtų baigta.

Iš vakaro paruošėme maistą, pasidarėme duo-
ninius "tortus", kremą, vadinamą "musu", ir

kt. kas ką turėjome. Kremą darydavome iš duo-
damų gerti mielių. Pridėdavome cukraus ir ilgai
plakdavome, iki pasidarydavo papurusių putų
masė. Valgyti buvo gana gardus.

Rytą, prieš šešias, susirinkome ir sudėjome
viską ant stalo. Šeštą pradėjome pamaldas. Vie-
na turėjo maldaknygę, kažkur gautą ir kažkaip
išsaugotą (per kratas atimdavo), ja ir naudojo-
mės. Atskaitėme mišių maldas, pagiedojome
"Per Tavo šventą prisikėlimą" ir "Linksma die-
na mums nušvito". Po pamaldų viena iš mūsų
pasakė sveikinimo kalbą: sveikino visas ir vi-
sus tautiečius, kurie čia vargsta, tuos, kurie
Lietuvoje, ir tuos, kurie svetimuose kraštuose
prieglaudą radę, visiems išsakė gražiausius lin-
kėjimus ir prašė Dievą atsiųsti jiems mintį,
jausmą, kad mes juos sveikiname. Paguodos
gražiai praskambėjusių giesmių ir gražių, viltin-
gų žodžių pakelta nuotaika valgėme tuos var-
ganus Velykų pusryčius, skubėdamos, kad atė-
jęs kelti prižiūrėtojas nepamatytų mūsų šventės.
Suspėjome užbaigti laiku, — niekas nieko ne-
sakė. Gal vėliau kokia "šnipė" ir pranešė, bet
jau — šaukštai po pietų. Už tokius "nusikal-
timus" paprastai, nebausdavo, tik užklupę vie-
toje sutrukdydavo šventės ar pamaldų eigą, iš-
vaikydavo dalyves.

Mieli, Sesės ir Broliai šauliai!

Po šešerių metų pirmininkavimo Sąjungai, atsisveikindamas su Jumis, reiškiu nuoširdžią, šaulišką padėką už glaudų bendradarbiavimą.

Daug padarėme, bet dar didesni darbai laukia, nes Tėvynė Lietuva tebėra pavergta.

Visados liksite man brangūs: Sąjungos Garbės šauliai, CV nariai, Sąjungos Moterų vadovė Ona Mikulskienė, "Tremties Trimito" redaktorė Stefa Kaunelienė, Kanados šaulių Moterų vadovė Adolfiną Petraitienė, Rinktinių p-kai: Vladas Išganaitis, Juozas Stašaitis ir Povilas Kanoņa, Tolimaj Australijoje "Dariaus ir Girėno" šaulių kp. p-kas, Sąjungos veteranas Stasys Pačėsa. "Simo Kudirkos" kp. vadovybė, bei Sesės ir Broliai atlikę milžinišką darbą, išleisdami š., mok., Sibiro kalinės, Kipro Bielinio premijos

laureatės Elenos Juciūtės knygos "Pėdos Mirties Zonoje" tris laidas. Amerikos ir Kanados šaulių dalinių pirmininkai. Dėkoju visiems — Sesėms ir Broliams šauliams — buvo labai malonu su Jumis dirbti.

Dėkoju dr. Kosto Jurgėlos veikalo "Lithuania — Outpost of Freedom" redakcinei ir leidimo komisijai: Jonui Švobai, dail. Antanui Rūkštelei, Stefai Kaunelienei, Alfai Šukiui ir Vladiui Mingėlai, veikalo garbės mecenatui, mecenatams, garbės prenumeratoriams ir prenumeratoriams.

Didi padėka KARIO redaktoriui Z. Raulinaičiui, administratoriui L. Bileriui, Ilgiausių metų KARIUI!

Išėjau ne pensijon ir poilsui, bet dar daugiau dirbti Nepriklausomai Lietuvai.

Šaulys VINCAS TAMOŠIŪNAS

VESTUVĖS

ŠUNES ŠOKA PUNČIAKOTI...

Vincas Tamošiūnas

Kas iš Daugailių plentu važiuodamas į Degučius, penktame kilometre, dešinėje pusėje nepastebėjo baluojančių Ignalinos kaimo didelių pastatų?!

Turtingą poną Igną Kvintą sužavėjusi Čižikų kaimo apylinkės gamta. Ypatingai netoliese esą trys ežerėliai, miškas, didelės pievos. Užsimezgė derybos ir greit sulygo. Kvinta Čižikų ūkininkams nupirko už Degučių didelį žemės plotą su išlaku mišku, atidavė išsivežti kaimo trobesius ir dar pridėjo pinigų trobesių pasistatymui. Nauja gyvenvietė įsikūrė miškingoj vietoj. Kitoje plento pusėje buvo Raistiniškių km., po 1831 m. nepasisekusio sukilimo apgyvendintas rusų kolonistais.

Čižikų kaimo pavadinimą Kvinta pakeitė pagal savo vardą Ignalina. Greit išdygo mūriniai ir mediniai pastatai. Nausausino pievas. Senieji pasakojo, kad Kvinta pavyzdingai tvarkęs ūkį, bet nežino, kodėl pardavęs išvyko į Prancūziją.

Kvintos dvarą nupirko 5 ūkininkai, jų tarpe ir mano tėvas Teodoras, sugrįžęs iš rusų armijos. Pirkėjai žemę pasidalino rėžiais. Tėvas sako, labai rėžiams priešinosi, bet ką paveiks prieš keturis.

Įdomu, kad vokiečių I Pas. karo žemėlapiuose nebuvo Ignalinos, o pažymėta Cizhiki.

Baltųjų carų režimas rytų Lietuvoje buvo sunkesnis. Tiktai tolimuose miesteliuose buvo pradžios mokyklos. Draudžiamai spaudai iš Tilžės atkeliauti — tolina kelionė. Iš motinėlių ne visi išmoko iš maldaknygių melstis. Rusinimas lietuvių visai nesugundė, bet lenkinimas per bažnyčių kunigus ėjo labai sparčiai.

Zarasų miesto ir Smalvų valsčiaus jau retas kalbėjo šeimoje lietuviškai. Geresnė padėtis buvo Imbrado valsčiuje. 40% Degučių valsčiaus sudarė rusai kolonistai, sulenkintose apylinkėse buvo gražios lietuviškos pavardės: Šalčiai, Pieviškiai, Aukštikalniai, Motiejūnai, Cicėnai ir kiti. Lietuvai atgavus laisvę, sulenkėjęs

jaunimas mūsų mokytojų dėka greit atletuvėjo, suprato lenkintojų, tėvų ir senelių klaidas. Net ir kaimuose buvo šaulių būriai. Mėgo ir Jaunlietuvius, gal dėl gražios uniformos. 1940 metais komunistinei armijai okupavus Lietuvą, niekas iš jaunimo nepasidavė. Kovingi buvo zarasiškiai Laisvės kovotojai.

PIRŠLIAI PAS BERNOTUS

Sugrįžtu į carinį laikotarpį. Gal buvau penkerių metų, taigi, dar geras metelių skaičius iki I Pasaulinio karo. Šalta žiema, tvoros pyška, sniego man iki galvos. Spoksau prie ledo gėlėmis išdailinto lango. Šaukiu mamą, abu stebime. Mama dėsto:

— Tai jau piršlys su jaunikiu nuo Zarasų. Bėras arklys apšarmojęs. Ant kaklo švelnūs žvarguliai. Arklio uodega nupiauta iki stimburio, aišku šlėktos. Matai, užpakaly važio jaunikis su baronine kepure. Didelis, didelis, vaikelis, lapių kaunierius, tai jaunikių skolinamas pas poną Leščinską. Jau baigia nudilti. Užsideda ant kailinių, ar sermėgos ir jau ponas, kojas apsidengęs užklotu. Piršlys kalbasi su tėvu. Jo gi, matai, veltinė kepurė, rusvi kailiniai, persijuosę juosta. Dideli vilokai.

Su tėvu pakalbėjęs piršlys atsisėdo priekyje važio ir nuvažiavo Bernotų pusėn. Tėvas įėjęs gryčion, tuojau prašneko:

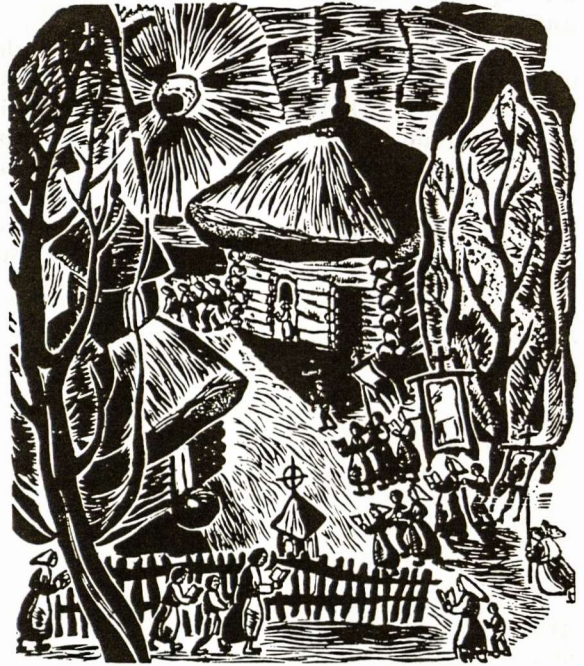
— Piršliai pas Bernotus, pas Kastutę. Žiūrėk, nevidonai išvilios mūsų kaimo žiržiubėlą. Baidgamas tėvas posmavo: "Šlėkta, gudas mandaravas, per nugarą juodas ravas".

— Tik jau tylėk tėvai, nei gera, nei bloga, negi Kastutės valia, kaip tėvas pasakys, taip ir bus. Guobužienė tuojau pribus žinioms rinkti, tylėkim... — baigė motina.

Turtingi buvo Bernotai, tai piršliai lankė iš tolo ir arti. Kastutė buvo aukšta juodbruvė, ilgomis kasomis, tamsiai mėlynos akys, nekalbi, bet jos šypsny, pagal pasakojimą, galėjai surasti suraminimą. Kastutė labai mylėjo vaikus, mokėjo daug pasakų, paniūniuodavo gražių dainelių, pašokindavo "kiku, kiku". Atnešdavo man išvirtą kiki, taip vadinau kiaušinį. Man labai pagailo, kad tie biznauodegiai gali išsivežti Kastutę.

VESTUVĖS, VESTUVĖS

Ankstyvas žiemos sekmadienio rytas. Tvoros pyška, braška. Pasigirsta svotijos važiuotėj skambalai, varpeliai ir didesni skambalai. Kaimo vyrai jau išvakarėj atkasė sniegą. Parūpino į kieno gurbus sutalpinti svotijos arklius, kas juos pašers. Ignalinos kaimo ūkininkai buvo tartum

Paulius Augius — Procesija

viena šeima. Džiaugėsi kiekvieno laimėjimu, buvo dosnūs nelaimėj. Skerstuvės, kurio ūkininko bebūtų, tai visų vaišės. Išnešioja visiems, ar tai kraujinio maišymo su mėsos priedais, bulvinių, kraujinių ar kruopinių dešrų, priklausė kuri šeimininkė ką mėgo gaminti, o be to ir žinojo kokį skerstuvių patiekalą jos kaimynai mėgsta.

Jaunikis juodbruvis, nedidelio ūgio, iš Grybiškių kaimo Petrauskas. Pasiturintis ūkininkas. Eržilas širmas, abuoliais nusagstytas, sako, greitakojis. Jaunojo svotija pusiau lenkiška ir lietuviška. Kastutės grynai lietuviška, mūsų apylinkėjų lenkų nebuvo ir tuo labai didžiavomės.

Laiko nedaug. Greit užkando. Moterėlės aptraudojo jaunąją ir palaiminusios išleido į Daugailių bažnyčią.

Visi Bernotų kaimynai, nuo senių iki vaikų, buvo jų gryčioje. Triūsė apie sodą. Tai kas, kad jau bus paėmę šliubą, anos pusės svotija turi išpirkt sodą ir Kastutę. Puošnią eglutę pakabino. Šiaudinukai jau anksčiau paruošti ir kiek jų daug, koks įvairumas, viens už kitą gražesnis: žvaigždutės, žarondėliai, paukštytės arkliukai, karvutės, šiaudinės dėžutės, skrybėlaitės. Ant šakučių įvairiaspalviais popieriukais apvynioti saldainiai, nukabę obuoliai, sausainėliai. Iš medžio išpiaustytas pakartas piršlys. Eg-

lutė apvesta šiaudų grandinėle. Viliojanti degtinės bonka.

Sugrįžta iš bažnyčios vestuviniškai. Užstalė užimta moterų ir senių. Tuojau pasipila jauniesiems dainos. Reikia sėstis, bet kur? Prasi-deda liežuvingos derybos. Puikus Kastutės so-das... Sodo kainos niekas nesako. Jaunojo svotija siūlo, mūsiškiai nepriima, maža. Pajauniai vieni, vaizduoja lenkus, švebeldžiuoja pusiau lenkiškai, pusiau lietuviškai. To tik mūsiškiams reikėjo. Visa užstalė užtraukė:

*“Atvažiava du šlėktelas un mizernas kumelas,
Anis sėstus ir šešiuos, kialaly nepavažiuos.
Viena bėda išvažiava, kita bėda lika,
Šuva baronus suėdia, tik kaunierius lika.*

*Šunes šoka punčiakoti, katės vainikuotas,
Žada mani tėvutėlis už šlėktas išduoti,
Kur devyni dėverėliai, a dešimta marti
Marga laška maliavota, rūtelam išklota.*

*Raiks toj laškoj man gulėtia
Ir šlėkta mylėtia.
Aš toj laškoj negulėsiu,
Šlėktas nemylėsiu.*

Juokas... Užstalės neužsileidžia, visi stie-biasi kaip už tokį Kastutės sodą nesukrapšto kelių auksinukų. Štai tau, sako, ir lenkiški po-nai suvažiavo, grįžkite atgal iš kur atsiradot. Jaunojo svotijai buvo labai sunku atsikirsti, vi-si paraudo.

— Domicel, Domicel, — šaukia mano mo-tiną užstalės šeimininkai, dar ką nors skelta-kliniam ponaičiam iš polsčios.

Mama pradeda, kiti pritaria:

*— Aš ne ponaitė, gaspadinaitė
sugrėbiau, sudėjau kupetas šieno.
Štai ir atjoja dvara ponaitis
Atjoja, vilioja vis mani jauną.*

*Bedabodams, beviliodams
Suplėšia spadnyčių
Un penkias dalis.*

*Eisiu pas poną, pas Sakamoną
Tegul jis apsūdys
Tą juokų provą.*

*Pradėja sūdyt, alia neblūdyt
Makek, vienc prošen pana, šeštoką,
Šeštoką už undaroką.*

Jau mūsiškiams įgriso, nustatė 10 auksinu-kų ir nemažiau. Jaunojo svotija pasimetė, žvilg-čioja vienas į kitą, pinigų nėra, niema pane...

Ir vėl mama užtraukė:

*Močiute, širdela, tai tau, tai tau
Auginai Kastutę ne sau, nė sau...*

Jaunajam Petrauskui to užteko, išsitraukė iš savo piniginės auksinę dešimtrublę ir padė-jo ant lėkštės.

Paskutiniai linkėjimai Kastutei:

*— Išpirkai Kastutę šaltoj žiemoj,
Suteik jai šilimą savoį globoj...*

Prasidėjo vaišės. Linksmi šokiai grojant Ma-lišausko kaimo orkestrui. Kraičvežiai pakrovė į trejas roges kraitį: skrynias audeklų, komo-dą, rūbams spintą. Išvažiavo Bernotų žirgas pui-kiame važyje įkinkytas. Visi linksmi, pajauniai jau nebešvebeldžiavo lenkiškai, buvo tarytum vienos šeimos vaikai.

Išbėgo krykštaudami pajauniai:

— Uodegos, uodegos, iki stimburio uode-gos...

Na, gi, ir išvažiavo jaunojo svotija, kiekvie-no arklio uodega nupiauta iki stimburio ir su-rišta pundelin pakabinta žemiau žvangulių. At-rodė, bus didelis nesusipratimas, bet jaunojo svotija priėmė už juoką, juk uodegų nepavo-gė, žydeliui nepardavė. Ir kas galėjo būti kal-tas, iš kur tas pramuštgalvis. Nusprendė, kad tai Kuosos Juozapuko išdaigos, jis tik galėjęs papirkti Guobužo samdinį Rudminą, kuris tu-rėjo arklius prižiūrėti. Tiesa, Kuosa tik iš pie-menų išsinėręs į pusbernius, bet dėl auksinės penkiarublės nesivaržė. Jo dėdė Jonas Kuosa tarnavo carienės pulke ir ėjo tarnybą carų rū-mų apsaugoje. Carienė ne kartą pasikalbėdavo su sargybiniu Kuosa. Gražus, miklus vyras bu-vęs. Baigęs karinę tarnybą, caro rūmuose buvo

Paulius Augius — Į bažnyčią

ŠAULIŠKOJ PASTOGĖJ

“VI. Pūtvio” kuopa Toronte

Vasario 29 d., Lietuvos Namuose, įvyko “VI. Pūtvio” kp. metinis susirinkimas. Susirinkimą atidarė ir sklandžiai pravedė kp. p-kas S. Jokubaitis. Susirinkusieji atsistojimu pagerbė įnešamą kp. vėliavą. Po to, tylos minute buvo pagerbti už Lietuvos laisvę žuvę kariai ir šauliai. Kuopos sekretorius perskaitė praėjusio susirinkimo protokolą, kurį galima pavadinti “VI. Pūtvio” kp. 1975 m. apžvalga. Sekė kp. pirm., išdėminko ir šaudymo sporto vadovo pranešimai. Ilgiausiai sustota prie Kultūrinės stovyklos pravedimo darbų ir stovyklos pasisekimo. Aptartas Sąjungos atstovų suvažiavimas Toronte, 1976 m. balandžio 24 ir 25 dienomis. Po to sekė klausimai ir sumanymai, bei įvairūs pasisakymai.

Sugiedojus Tautos himną, išnešus vėliavą, susirinkimas buvo baigtas. Prie sesių šaulių skanių vaišių, jaukioj šeimyniškoj nuotaikoj, visi pabendravom. Kl. Naudužas

“DLK Kęstučio” kp., Racine, Wisconsin
“DLK Kęstučio” kp. metinis susirinkimas įvyko kovo mėn. 7 d., Racine, Wisc. Jį atidarė kp. p-kas š. P. Petrušaitis, paprašydamas dalyvius tylos minute pagerbti, vasario 23 d. mirusį, LŠST garbės narį Rapolą Skipitį ir kuopos mirusius šaulius.

Susirinkimo pirmininku pakviestas š. dr. Adolfas Palaitis, sekretorium Ed. Šilingas. Kuopa metų bėgyje suruošė Jonines, dalyvavo Wisconsin Lietuvių Dienos ruošime, atšventė savo veiklos dvidešimtmetį. Aplankė ir papuošė šaulių kapus, siuntė gėles sergantiems, juos lankė ligoninėse ar namuose.

Platino VI. Pūtvio raštus, nors jų te-

pavyko išplatinti tik 6 egz. Paaukojo Pasaulio Liet. Jaunimo kongresui 100 dol. Aptartas dr. Kosto Jurgėlos knygos anglų kalba platinimas. Pati kuopa tam tikslui paskyrė 100 dol. Užsakyta 1 garbės prenumerata ir 5 egz. knygos, kurie bus įteikti amerikiečių bibliotekoms. Per eilę metų kuopa aukoja “Lituanus” žurnalui 25 dol. Tokia pat suma paskirta ir šiais metais.

Į kuopos valdybą perrinkti šauliai: P. Petrušaitis — pirm., V. Bagdonas — vicepirm., Z. Lukauskas — sekr., Vl. Vilcinas — išd. ir S. Petrušaitienė — narė.

Susirinkimas užbaigtas Lietuvos himnu. Po susirinkimo buvo užkandžiai, kuriuos paruošė sesės šaulės — S. Petrušaitienė, Br. Mataitienė, Ida Tamulėnienė ir kitos.

Jurgis Milas

Paskaitininkas Vl. Mingėla Klevelande. Pūtvio minėjimo dalyviai (apač.),

iš d.: kp. pirm. dr. K. Pautienis, agr. A. Nasvytis, St. Barzdukas ir jauniausias kp. šaulys A. Balas.

durininku. Tada prasidėjusios Kuosų giminei aukštinės dienos. Juozapukas, kai dėdė atvykdavęs atostogų, taip pat gaudavęs auksinukų, kodėl tad Juozapukui nedaryt išdaigos už penkiarublę?

Jonas Kuosa taip įsigyvenęs ir patikęs karališkajai šeimai, kad išdrįšęs paprašyti, kad tarnybon būtų priimtas mano pusbrolis Aleksandras Jakštonis iš Mėželiškių kaimo. Pagal žmones, Jakštonis buvęs aukšto ūgio, petingas, vyriškas, kaip ir Kuosa. Kuosai paprašius, kada atsitarnavęs rusų armijoj viršilos laipsniu, buvęs priimtas ir iš karto paskirtas rūbininku, turėdavęs svečius nurenginėti ir išėinančius apvilkti. Auksinukus Jakštonis saujom griebeš. Jakš-

tonis, kaip ir Kuosa, auksinukus veždavęs saviesiems, ypatingai savo motinai, mano tetulei. Iš jos gaudavęs ir mano tėvas.

Rusijoj kilus revoliucijai, suimant caro šeimą, Kuosa ir Jakštonis buvę sušaudyti.

Kastutė išvyko iš mūsų negrįžtamai. Džiaugėmės, kad ji iš pirmųjų dienų, vyrui pagarbiamai nusilenkusi, paprašiusi namuose kalbėti tik lietuviškai ir samdinius samdyti tik lietuvius. Ir kaip gi būtų galėjęs nesutikti su tokia miela, švelnia moterimi. Kai gimė mergytė, jos motinėlė Kastutė mirė. Veltui šventadieniais su Tapiliute ir Zosyte Barisaitėm bėgdavom į paplentę, Kastutės nesulaukdavom...

“Kar. Juozapavičiaus” kp. Klevelande Š.m. kovo 14 d. Lietuvių Namuose “Kar. Juozapavičiaus” kp. minėjo Vl. Pūtvi. Paskaitą apie Sąjungos įkūrėją skaitė iš Detroito atvykęs LŠST Spaudos ir Informacijos vadovas Vl. Mingėla. Ištraukas iš Pūtvio raštų skaitė jaunimas: Ž. Kliorytė, P. Nasvytis ir A. Razgaitis. Visų tartis buvo puiki, skaitė pasigėrėtina. Pagarba jų tėvams ir lietuviškai mokyklai, kad išmokė gerai skaičiuoti gimtąja lietuvių kalba.

Šaulės Al. Smelstorienė ir V. Langienė programos dalyvius apdovanojo gėlėmis. Po minėjimo šaulės: A. Mekešienė, Ag. Jonaitienė, Al. Smelstorienė, V. Langienė, M. Velykienė, M. Jarašiūnienė, J. Vencienė ir O. Pautienienė svečius pavaišino kava ir saldumynais.

Tą dieną, 10:30 val. ryte, šv. Jurgio bažnyčioj buvo atlaikytos pamaldos už Vl. Pūtvi ir mirusius bei žuvusius šaulius. Šauliai ir Klevelando ramovėnai dalyvavo su vėliavomis.

k. p.

Toronto “Vlado Pūtvio” Šaulių Kuopos Žinios

Š.m. vasario 29 d., sekmadienį, 3:30 val. p.p. Lietuvių Namuose įvyko “Vlado Pūtvio” kp. visuotinis metinis susirinkimas. Atidarė kp. p-kas St. Jokubaitis. Įnešus kp. vėliavą, tylos minute buvo pagerbti: miręs šefas Vl. Pūvis, mirę bei žuvę šauliai ir partizanai. Kp. p-kui pasiūlius ir susirinkimui pritarus, susirinkimo p-ku išrinktas Vyt. Pečiulis, sekretorium š. J. Puteris. Valdybos patiekta dienotvarkė priimta be pataisų. Kp. p-kas St. Jokubaitis apžvelgė praeitų metų kp. darbus iš kurių svarbiausi: LŠST Kultūrinės savaitės suorganizavimas Tėvų Pranciškonų stovyklavietėj, Vasagoj. Stovykla gražiai praėjo. Prie kp. buvo įsteigtas teatras “Aitvaras”. P-kas taip pat perskaitė gautus aplinkraščius, laiškus ir sveikinimus. Taip pat pranešė, kad kuopai pavesta suorganizuoti pirmąjį Kanadoj LŠST atstovų suvažiavimą. Jis kvietė kp. šaulius aktyviai įsijungti į suvažiavimo organizacinius darbus, kad suvažiavimas gerai praeitų.

Kp. išdininkas J. Mockus davė kp. pajamų ir išlaidų apyskaitą. Kp. stambesnėmis sumomis parėmė spaudą, Jaunimo kongresą, Čikagos “Vytauto Didžiojo” rinktinės namus ir liet. banke “Parama” atidarė einamąją sąskaitą ir įnešė 200 dol., — tai pradžia Lituanistinės stipendijos studentui ar studentei, norinčiam lituanistines studijas pagilinti.

Sporto ir šaudymo vadovas B. Savickas, be kitų dalykų, pranešė, kad kp. šauliai: V. Rukšys, V. Stočkus, A. Ar-

čikonis ir jis, yra baigę šaudymo instruktorių kursus ir gali pravesti šaudymo pratimus bei varžybas.

Apie kuopos moterų veiklą pranešimą padarė kp. moterų vadovė M. Jokubaitienė. Revizijos komisijos aktą perskaitė K. Liutkus.

Po pranešimų buvo paskirti vadovai, kurie turės rūpintis įvairiais atstovų suvažiavimų darbais ir išrinkti kp. atstovai, kurie atstovaus kp. suvažiavime. Darbingas susirinkimas buvo baigtas Lietuvos himnu. Išnešus kp. vėliavą, sekė sesių paruoštos vaišės.

Iki šio laiko kp. šauliai užsiprenumeravo 15 dr. K. Jurgėlos knygų apie rusų kolonizaciją Lietuvoj.

43 kp. šauliai šiemet prenumeruoja “Karį”.

Kuopos šaudymo ir sporto vadovas B. Savickas yra pakviestas sportinio šaudymo teisėju į pasaulinę sporto olimpiadą Montrealyje. B. Savickas yra didelis sportinio šaudymo entuziastas. Jis dalyvauja įvairiose kanadiečių ir pabaltiečių šaudymo varžybose ir yra laimėjęs daug trofėjų ir atžymėtas įvairiais žymenimis.

Darbštieji kp. šauliai, Z. ir P. Jonikai, išstojo iš “Vl. Pūtvio” kp. ir įstojo į jūrų šaulių “Baltijos” kp. Linkime darbštiesiems šauliams sėkmės jūrų šaulių eilėse.

Kp. garbės šaulė E. Dambrauskienė persikėlė gyventi į Vasaga Beach. Sesei Elenai linkime gražiai įsikurti naujoje vietoje ir nepamiršti “Vl. Pūtvio” kp.

Kovo 7 d. vakare, Lietuvių Namuose, “Aitvaras” suvaidino sulietuvinatą A. Rūko 3 veiksmų komediją “Slidus pusmilijonis”. Toronto ir apylinkių lietuviškoji visuomenė gausiai susirinkusi turėjo progos pamiršti kasdienybę ir linksmai pasijuokti. Žiūrovai aityvariečiams nepagalėjo gausių aploclismentų. Režisorei A. Dargytei-Biškevičienei š. Gražulienė įteikė raudoną rožių puokštę. Režisorė aityvariečius apdalino rožėmis. Artistus pasveikino ir padėkojo už puikią vaidybą kp. p-kas St. Jokubaitis ir Lietuvių Namų p-kas J. Strazdas. Kuopos teatras “Aitvaras” dažnai suteikia Toronto lietuviams dvasinės atgaivos. Jis torontiečių mėgstamas ir įvairios organizacijos jį kviečia pasirodyti parengimuose. “Aitvaras” jau gastroliavo Hamiltone, Sudbury ir Detroito. Be pagrindinių aktorių Lilės Nakrošienės ir Step. Ramanausko, jaunieji: M. Abromaitis, V. Balčiūnaitė, R. Giniotienė, P. Šturmas, D. Vaičiūnas, A. Baltakis, Vid. Šilinskas, D. Jokubaitytė, A. Arčikonis ir kiti, prityrusios režisorės rankos vedami, daro pasigėrėtiną pažangą.

š. P. G.

Iškilingai atidaromi Čikagoj pirmieji Šaulių Namai

Gegužės 1 dieną Čikagoj bus iškilmingas Šaulių Namų atidarymas. “Vytauto Didžiojo” Rinktinės šauliai, vadovaujami Vlado Išganaičio ir Moterų vadovės Stasės Cecevičienės, įsigijo apdegusius didelius namus ir savomis jėgomis juos atnaujino ir prabangiai įruošė. Namai turi didelę salę su scena, virtuvę, ir yra patogioje vietoje. Iki šio laiko savo šventėms ruošti sales kitur nuomodavo ir sunku būdavo tokią rasti, kur tilptų Rinktinės šauliai su svečiais. Savuose namuose, kur viskas savomis rankomis įruošta, bus ne tik erdviau, bet ir nuomojant kitiems sales, greit išmokės skolas. Savo Namuose ir veiklą išvystyti lengviau ir pabendrauti smagiau. Džiaugiamės su Rinktinės šauliais, kad pagaliau baigti darbai, apvainikuoti ir dabar jau galite džiaugtis savo sunkaus darbo vaisiais.

Neveltui Lietuvoj deklamuodavom:
*Nameliai mano brangūs, man visur
patogu,
Bet niekur nėra tiek laimės, kaip po
jųjų stogu.*

Dr. Kosto Jurgėlos “Lithuania — The Outpost of Freedom”

Dr. Jurgėlos knyga jau baigiama spausdinti ir gegužės vidury turėtų pasiekti skaitytojus. Šaulys, dail. Antanas Rūkštelė, nupiešė aplanką ir paruošė nuotraukas bei iliustracijas ir pasirūpino, kad knyga būtų patraukli.

LŠST atstovų suvažiavime Toronte bus knygos pavyzdinis egzempliorius, kad atstovai galėtų susipažinti.

Iki šio laiko šaulių daliniai ir pavieniai šauliai, bei šaulių bičiuliai ir organizacijos — garbės rėmėjai, rėmėjai, garbės prenumeratorių ir prenumeratorių aukomis — nuoširdžiai parėmė šį didelį CV užmojų. Netenka abejoti — ši knyga universitetuose, viešosiose bibliotekose ir šeimose bus reikšmingas ginklas caristinių ir komunistinių rusų darbams demaskuoti.

Paskutiniu metu knygos išleidimą parėmė:

Mecenatai: po \$100 —

“DLK Gedimino” šaulių kuopa, Delhi, Kanada; “Juozo Daumanto” šaulių kp., Los Angeles, Kalifornija.

Garbės prenumeratoriai: po \$25 ar daugiau —

Dr. Kazys Pautienis, “Kar. A. Juozapavičiaus” kp. Klevelande — \$50. Po \$25 — Mykolas Smelstorius, Zuzana ir Petras Jonikai, “Baltijos” jūros š. kuopa Toronto, Kanada, Kazys Karuža, “Juozo Daumanto” šaulių kp., Los Angeles, Kalif.; Polgimas Petras, “Povilo Lukšio”

kp., St. Catharines, Kanada; Stasys Bernatavičius, A. Kenstavičius, Kanada; "Klaipėdos" jūrų š. kp. Dr. B.G., Detroit. Alfonsas Šmigelskis, "Romo Kalantos" š. kp., St. Petersburg, Fla.

Prenumeratoriai: po \$15 —

Detroito Lietuvių Kultūros Klubas 5 prenumeratos — \$75; prof Emilija Pūtvytė 4 prenumeratos — \$60; S.T., Detroito "Stasio Butkaus" kp.; "Povilo Lukšio" šaulių kp., St. Catharines, Kanada; Juozas Girevičius, Jonas Krisčiūnas, Stasys Jankauskas ir Petras Baronas, Kostas Jonušas, Bronius Simonaitis ir Petras Šidlauskas; "Švyturio" jūrų š. kp., Detroito, Stepas Lungys; "Juozo Daimanto" š. kp., Los Angeles, Jurgis Ukasas; "Kar. A. Juozapavičiaus" š. kp., Klevelande — Feliksas Navickas, Lilė Kazienė ir Zenonas Dučmanas; "Romo Kalantos" kp., St. Petersburg, Fla, Albertas Mateika; "Klaipėdos" jūrų š. kp., Cicero, L. Dubauskienė; "Baltijos" jūrų š. kp., Torontas, Kanada, Jonas Dambaras; "Baltijos" jūrų š. kp., Albinas Melvydas, Jonas Vytautas Šimkus ir Vytautas Bubelis; "Dariaus-Girėno" š. kp., Australija; "Dariaus-Girėno" š. kp. šauliai — Bronius Kaufeldas, Mykolas Petronis, Bronius Stasionis, Jonas Kedys ir Pranas Nagys.

Mirė šaulys, teis. R. Skipitis

1976 m. vasario 23 d. Čikagoje mirė Rapolas Skipitis. Sekančią dieną Bielūno koplyčioje įvyko su velioniu atsisveikinimas. Į atsisveikinimą prisirinko labai daug žmonių, kurie vos tilpo koplyčioje. Dauguma šermenų dalyvių buvo šauliai. Nemažas skaičius šaulių buvo uniformuoti.

"Stasio Butkaus" kp. Detroito garbės šaulys, senosios kartos lietuvis, įvairių lietuviškų užmojų nuosirdus rėmėjas, dr. Kosto Jurgėlos knygos "Lithuania — Outpost of Freedom" garbės mecenatas Juozas Tamošiūnas. Nuotrauka foto korespondento Kazimiero Sragausko

Velionis buvo vienas iš iniciatorių kuriant Šaulių Sąjungą Lietuvoje, o taip pat jis yra atsteigėjas Šaulių Sąjungos ir Tremtyje.

Už nuopelnus tremtyje jis buvo išrinktas Lietuvos Šaulių Sąjungos garbės pirmininku. Jis priklausė "Vytauto Didžiojo" šaulių rinktinei, kuri ir rūpinosi jo laidotuvėmis. Prie jo karsto stovėjo šaulių garbės sargyba.

Prie atsisveikinant su velioniu buvo pasimelsta. Maldas sukalbėjo kun. A.

Trakis. Atsisveikinimui vadovavo šaulys, teis. Algirdas Budreckas.

Su velioniu pirmoji atsisveikino Lietuvos suvereninės valstybės atstovė — gen konsulė J. Daužvardienė. Ji prisiminė tuos laikus, kai R. Skipitis lankėsi Amerikoje ir buvo apsisotojės jos šeimoje. Velionis paliko jiems apie save geriausiai prisiminimus. Ši šeimos draugystė ir ryšiai su velioniu paliko visiems laikams.

Po to kalbėjo, Lietuvos Šaulių Sąjun-

Šaulio, teis. R. Skipičio šermenyse — Bielūno koplyčioje, Čikagoje, susirinkusieji į atsisveikinimą su velioniu. Nuotr. M. Nagio

gos Tremtyje ir "Vytauto Didžiojo" šaulių rinktinės vardu, garb. narys Vladas Išganaitis. Jis savo kalboje nušvietė ir įvertino velionio atliktus Šaulių Sąjungai darbus, pareikšdamas užuojautą mirusiojo šeimai ir priminė, kad Lietuvos Šaulių Sąjunga Tremtyje didžiai liūdi jo netekus.

Lietuvių Teisininkų Dr-jos CV vardu atsisveikino Liudas Šmulkštys. Užsienio Lietuviams Remti Dr-jos iniciatorių vardu — Kazys Kasakaitis, Lietuvos Fondo — Kazys Barzdukas.

Einant prie atsisveikinimo pabaigos, įvykdžiau velionio paskutinę valią, o jo noras buvo, kad būčiau prie jo karsto ir su juo atsisveikinčiau.

Velioniui tą pažadą pagarbiai atlikau: paskaičiau jam skirtas, mano paties sukurtas, atsisveikinimo mintis.

Velionio karstas skendo gėlėse. Karstą puošė organizacijų ordinarai, kuriuos jis buvo gavęs už nuopelnus.

Lietuvių Teisininkų Dr-jos Čikagos skyriaus nariui iškeliauvus amžinybėn, reiškiamą nuoširdi užuojauta šeimai.

Atsisveikinimas buvo užbaigtas visiems giedant Lietuvos himną.

Sekančią dieną velionio palaikai iš kopyčios didelės automobilių vilkstinės buvo palydėti į Lietuvos Tautines kapines. Prie duobės buvo atliktos šauliškos apeigos. Šaulių rinktinės pirm. V. Išganaitis, nuimtą nuo velionio karsto Lietuvos vėliavą įteikė jo žmonai.

Po visų apeigų buvo sugiedota giesmė Marija, Marija ir Lietuvos himnas.

Algirdas Budreckas

Mirė dr. Kosto Jurgėlos knygos mecenatas dr. V. Paprockas

Kovo 12 d. New Yorke mirė taurus lietuvis dr. Vaclovas Paprockas. Šis gražaus Zarasų krašto sūnus buvo 70 metų, judrus, darbštus ir mirė savo darbo kabinete.

Velionis, nors ir nepriklausė LŠST, tačiau domėjosi S-gos veikla ir sekė jos augimą, bei dažnai laiškuose CV p-kui rašydavo jam rūpimais klausimais. Jis sielodavosi jei pastebėdavo kokį šėšėlį. Rūpėjo jam, kad lietuviai savo tarpe dažnai nesugyvena, per lengvai pasiduoda okupantų vilionėms; peikė neatsargų bendradarbiavimą su okupuotos Lietuvos pareigūnais.

Velionis buvo dosnus lietuviškiems reikalams; nors ir nebūdamas šaulys, jis tapo, CV leidžiamos dr. K. Jurgėlos knygos anglų kalba, mecenatu.

Gaila, kad dar vienas taurus lietuvis per anksti baigė šią žemiškąją kelionę, o tokių kaip jis labai trūksta.

Prie R. Skipičio karsto stovi šaulės garbės sargyboje. Lietuvos gen. konsulė J. Daužvardienė atsisveikina su velioniu. Šalia stovi teis. Algirdas Budreckas, kuris vadovavo atsisveikinimui. Nuotr. M. Nagio

ALGIRDAS BUDRECKAS

UŽGESO ŠAULIŠKA ŠIRDIS

(Vietoj nekrologo Rapolui
Skipičiui)

Dangus paniuręs, ašarom pasruvęs,
Visa aplinka — gedulo ženkle.

Laidojam šiandien veteraną šaulį,
Nepaliks velionio pėdsakai karste.

Ištremtas blaškės svetimuos

kraštuos,
Lietuvybės neprarado gyvenimo
audros'.

Tėvynę mylėjo velionis karštai,
Jo šakis buvo — Viskas Lietuvai!

Sielojos, kad vargai užgriuvo,
Ant aukuro didvyrių Lietuvos.
Savo kalbose visad minėjo,
Kad laisvė pavergta tautos.

Užgeso plakusi šauliška širdis,
Jo darbų nepajėgs išplėst nei

mirtis.

Šauliai minės jį amžinai,
Nes švyturiu jis yra Šaulių
Sąjungai.

LAIŠKAS REDAKTOREI

Kreipiuosi į Tamstą, nes nežinau kaip ir kur rašyti keliais opiais klausimais. Štai kas man rūpi:

1. Tamstos vedamasis vasario mėn. "Tremties Trimite" yra labai realus ir teisingas. Lietuva — Didvyrių Žemė. Perbėgai trumpais sakiniais Lietuvos istoriją, kur sušvytėjo jos didvyriai. Tai tikra tiesa. Mes lietuviai privalome didžiulis savo didvyriais, nežiūrint kokios religijos ar įsitikinimų jie bebūtų.

Mūsų tauta maža, tačiau ji pakėlė ir tebeneša didžiūnų vergovę ir sunkias kančias, baisų gyvenimą ir mirtį. Laisvosios tautos mūsų krauju pasruvusios tautos šauksmo negirdi. Todėl mes ir privalome kelti į aukštumas savo didvyrius, nuo seniausių iki šių laikų!

Tegul svetimieji nesisavina švento Kazimiero ar karžygio Kosciuškos, istorija sako tiesą apie juos — jie Lietuvos didvyriai.

Bet, štai, kovo 14 d. Čikagos Lietu-

vių Televizijoj kun. A. Kezys rodė filmą "Sala". Filmas labai geras, džiaugiasi jį pamatęs. Tiek darbo įdėta, tiek lėšų pareikalavo, bet dar yra trūkumų. Kas gi, tobulas gimsta? Nenoriu užgauti kun. Kezio, to filmo atsakingo redaktoriaus, bet tik pareikšti nuoširdžią savo nuomonę — prof. Gimbutienės žodžiai: "Ne didvyriais Lietuva garsi, o dievu-kais ir skulptūrėlėmis ir t.t." Ponia Gimbutiene, kas gi, Lietuvai laisvę atnešė, jei ne laisvės kovų didvyriai ir mūsų aukos? Gyvybių kainą Lietuva mokėjo ir dabar tebemoka už krašto gyvastį — laisvę!

2. Mielasis šaulys Karolis Milkovaitis savo straipsnyje "Šaulys iševijoj" plačiai išdėstė šaulių veiklą ir Sąjungos ateitį. Jo patiekti komentarai, pastabos, reformos, geros, tik reikėtų kaurių papildymų. Nenoriu visko versti aukštyn kojom, tik norėčiau švelnia pastaba kaip patikslinti. Į pabaigą savo straipsnio (76.II.16 Karys 71 psl.) jis pažymi:

LIETUVIŲ ŠAULIŲ SAJUNGOS VEIKLA 1940 M. PRADŽIOJE IR LIKVIDAVIMAS

(pradžia sausio Karyje)

1940 m. lapkričio 28 d. Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisaras A. Guzevičius paskelbė visai slaptą įsakymą Nr. 0054 "apie apsileidimą antisovietinio ir socialiniai svetimo elemento ataskaitoje". Šiame įsakyme buvo pasakyta:

... 5. Į sąrašinę ataskaitą turi būti paimti visi tie asmenys, kurie dėl savo socialinės ir politinės praeities, tautinių — šovinistinių nuotaukų, religinių įsitikinimų, moralinio ir politinio nepatvarumo, yra priešingi socialistinei santvarkai ir todėl gali būti svetimų valstybių įžvalgybų ir kontrevoliucinių centrų išnaudoti antisovietiniams tikslams.

Prie šių elementų skaitomi:

... b) ... šaulių sąjungos aktyvas ..."

NKVD apskričių skyrių viršininkų kasdien būdavo siunčiamos centrai "kasdieninės santraukos" (ježednievnaja svodka). Tose santraukose buvo smulkiai sugrupuoti visi "prieštarybiniai elementai", ir nurodoma, kiek buvo pradėtų, kiek nebaigtų bylų, kiek asmenų suimta ir kiek skir-

ta suimti bei ištremti.

Tokiose santraukose šauliai buvo žymimi pirmame skyriuje:

"Pirmas skyrius.

Aktyvūs kontrevoliucinių partijų nariai ir antitarybinių, nacionalistinių, baltgvardiečių organizacijų dalyviai (tautininkai, katalikiškos organizacijos, šauliai ir kt.).

Lietuvių tautinė kontrevoliucija:

... k) Šaulių Sąjungos vadovaujantis sąstata, pradedant būrių vadais ir baigiant sąjungos viršininku; centro valdybos nariai; sąjungos štabo nariai, dalinių kuopų, rinktinių, tiek vyrų, tiek moterų — aktyvas; nuolatiniai žurnalo "Trimitas" bendradarbiai". ("Lietuvių Archyvo" I t., 24 psl.).

Čia paskelbtomis šaulius liečiančiomis ištraukomis ir kitais žodžiu bei dokumentais-raštais gautais ar duotais nurodymais vadovaudamiesi, bolševikų saugumo organai vienus šaulius tuoj suiminėjo ir sodino į kalėjimus, o kitus tik sekė, registravo, ruošė jų sąrašus ir rengėsi juos tremti į Sibirą, Kazachstaną ir į kitas tolimąsias SSSR sritis.

Iš nedaugelio iki šiol viešumai paskelbtų dokumentų matyti, kad suimtų ir tremiamų šaulių buvo labai daug, pav., 1941 m. birželio 3 dieną "prieštarybinio elemento", šaulių, buvo tiek suregistruota ("Lietuvių Archyvo" II t., 22-23 psl.):

"Atsiminkime, kad Tėvynė nevertins mūsų pagal tai — kiek medalių ant krūtinės parsivešime, bet pagal tai, kiek randų (neaišku, kas yra randas), įgytų kovoje už pavergtos Tėvynės laisvę..." Čia, Broli Milkovaiti, truputį peržengei šaulių statutą ir papročius. Argi nuodėmė yra gauti Šaulių Žvaigždę ar medalių? Net ir laisvoji tėvynė medaliai buvo dalinami (nežinau, ar čia mes turime teisę dalinti), bet medaliai yra paskata ir kitiems pasitempti ir daugiau padaryti, siekiant laisvės pavergtai tėvynėi. Medalius turi ir kitos organizacijos. Turi ir JAV prezidentas. Nereiktų maišyti dviejų sąvokų: viena — medaliai yra paskatinimas lenktniauti, ant ra — tuo atžymimi kilnūs šaulio-ės darbai. Tuo džiaugiasi ir Tėvynė, S-ga ir mes patys. Juk Tamsta tvirtini: ... "kad mes — tremties šauliai, esame atviros ir aršios kovos stovyje su priešu", tai kodėl nesuteikti šauliu tapusiam Simui Kudirkai aukščiausiajį ordiną? Jus jis ir mes kartu kėlėm Lietuvos vardą, Simas net teisme nedrebėjo dėl savo gyvybės. Kodėl neatžymėti ir šaulio-ės, kuris yra ypatingai veiklus? Aš pats jaučiu moralinę skriaudą. Čikagoj dalyvavau pirmo

šaulių valdyboj ir net susirinkime šauliams rodžiau filmą, veikia ir rėmiau Rinktinę, bet istorinė knygų nebuvau nei paminėtas. Tiesa, neturiu jokių didesnių atžymėjimų, tad kodėl atžymi kitus, o tu, kartu veikęs, esi pamirštas? Mes privalome vienodai vertinti visus, kurie dirba Sąjungos labui.

Argi nebuvo gražu, kai ALTos kongrese kongresmanas Derwinski ir žurn. Anderson buvo atžymėti Šaulių Žvaigždės ordinais.

Lietuvos Vyčiai kiekvienais metais atžymi ordinais ne tik pasižymėjusius lietuvius, bet ir kitataučius. Tai gijos, kurios suaudžia į vieną audeklą visų mūsų siekius — bet kuria kaina, bet kuriais būdais rasti Lietuvos nelaimėję užtarėjų. Mes šauliai esame giliai įsitikinę, kad totalitarinis režimas grius ir Lietuva atsistos laisvųjų tautų eilėse, tik dėka mūsų atkaklios ir vieningos kovos ir su pagalba gerų draugų. Visos priemonės ir visi darbai geri, kurie veda į vieną tikslą, kurį išreiškė divyris Kalanta: "Laisvės Lietuvai!"

3. Visi trokštame Lietuvai laisvės. Visi rūpinamės, kad kova šiapus būtų sėkminga ir laimėta. Sesės ir broliai Lie-

tuvoj taip pat kovoja įvairiausiais būdais už savo teises, už laisvę tautai. Mes šauliai tikim, kad jei ne mes, tai mūsų vaikai galės, susijungę su tauta, tėvynę džiaugtis laisve. Galės Vilniuj nusilenkti prieš kilniųjų mūsų valdovų ir kovotojų, mokslininkų, rašytojų, poetų kapus. Galės padėti gražiausių gėlių puokštes prie Aušros Vartų Marijos stebuklingojo paveikslėlo.

Ar nevertėtų įamžinti LŠST veiklą filme? Kokių didingų momentų pasitaiko Rinktinių ir kuopų veikloj. Pav. Pavergtųjų Tautų eisenos Čikagoj, kuriose dalyvauja uniformuoti šauliai. Ar kaip Simas Kudirka buvo sutiktas Kenošoj ir kitose vietovėse. Šaulių šventės ir kiti darbai. Kodėl nepalikti ateities kartoms filmo, kuriame atsispindėtų vaizdų formoj mūsų veikla, mūsų rūpesčiai pavergtų lietuvių kančių sumožinimu. Reiktų įamžinti mūsų veiklą ir romane, novelėj, ar dramoj. Reiktų pasikviesti gabų rašytoją ir jam pavesti tokį veiklą parašyti. Reiktų skirti premijas jauniems šauliams už rašinius, už veiklą S-gos labui. Tai pasiūlymai, kurie prisidėtų prie S-gos augimo ir stiprėjimo.

Bal. Brazdžionis

Ypatingai aukštas % į NKVD sąrašus patekusių šaulių buvo Tauragėje, kur greta 185 asmenų — karininkų, policininkų, jaunalietuvių, dvarininkų, tautininkų, aukštų valdininkų, žydų frontininkų ir iš Vokietijos atvykusių asmenų, vieni tik šaulių buvo beveik tiek pat, t.y. net 146 asmenys. Kretingoje greta tokios pat mišrios grupės bendro skaičiaus 81 žm., šaulių buvo beveik tiek pat, t.y. net 69 žmonės. Šiauliuose, Telšiuose ir Mažeikiuose tas skirtumas buvo didesnis. Kretingos apskrities NKGB skyriuje 1941 m. gegužės 30 d. buvo "paimta apskaiton" greta 137 tautininkų, 17 "geležinio vilko" narių ir 15 žydų sionistų, net 73 šauliai, apie jų šeimų narius duomenų trūksta. Raseinių apskrity 1941 m. birželio 7 dieną "Šaulių Sąjungos vadovaujamam sąstatui ir nuolatiniams "Trimito" bendradarbiams" buvo sudaryta 50 bylų 105 šauliams, iš kurių 25 šauliai (25 bylos) buvo numatyti ištremti ir 80 šaulių (25 bylos) — areštuoti. Mažeikių apskrities NKGB skyriaus viršininko pavaduotojo valstybės saugumo jaun. leitenanto Muchin'o pasirašytame visiškai slapta dokumente "Mažeikių apskr. prieštarybinio, kriminalinio ir socialiniai pavojingo elemento kasdieninės suvestinės (svodka) Nr. 6" 1941 m. birželio 6 dieną 4-ame skyriuje punkte "b" — "Šaulių Sąjungos vadovaujamam sąstatui ir nuolatiniams "Trimito" bendradarbiams" nurodytos sudarytos 25 bylos (40 šaulių): 14 šaulių (14 bylų) areštui ir 26 šauliai (11 bylų) ištremimui. Labai svarbu pažymėti, kad tame pačiame dokumente kitą dieną, t.y. birželio 7 d., nurodytas bylų ir kaltinamųjų šaulių skaičius jau beveik dvigubai buvo padidėjęs, būtent: 77 šauliai ir 41 byla (22 šauliai — 22 bylos) suimti ir 55 šauliai (19 bylų) — ištremti. ("Liet. Archyvo" II t. 28-29 psl.).

Labai gaila, kad tuo tarpu dar trūksta panašių duomenų iš kitų miestų ir apskričių. Taip pat sunku dar tiksliai pasakyti, kiek šaulių iš viso visoje Lietuvoje buvo suimta, ir kiek jų buvo ištremta į SSSR. Šie statistikos duomenys paaiškės kiek vėliau.

Šauliai visur, bet ypatingai kariuomenėje, buvo ypatingai žiūrimi. Iš karininkų ir puskarininkų Liaudies kariuomenėje ir 29-me šaulių teritoriniame (lietuvių) korpe per įvairius apklausinėjimus, anketose, biografijose, tarnybos lapuose buvo reikalaujama pasisakyti, ar karininkas bei puskarininkis priklausęs Šaulių Sąjungai. Kariai buvę šauliai susilaukdavo didesnio ir atydesnio komisarų, politinių vadovų ir NKVD agentų dėmesio. Vilniaus pėstininkų

Kur	Šeimų galvų skaičius	Šeimų skaičius	Šeimų narių skaičius	Iš viso asmenų
Tauragėje	50	36	96	146
Šiauliuose	11	8	23	34
Kretingoje	17	16	52	69
Telšiuose	8	7	18	26
Mažeikiuose	3	3	6	9

karo mokykloje, kur vienas batalionas buvo rusų ir vienas lietuvių, per kariūnų apklausinėjimus ir kvotas, o tokių kvotų ten buvo gana daug, visada teiraudavosi, kas iš kariūnų priklausęs Šaulių Sąjungai. 1940 m. lapkričio 22 d. Pabaltijo Ypatingosios karo apygardos (Pribovo — Pribaltijskij Osobenny Vojennyj okrug) viršininko sprendimu iš Vilniaus karo mokyklos buvo paleisti 2-sios kuopos 74 kariūnai ir 3-sios kuopos 14 kariūnų. Įdomu, kad be kitų buvo paleisti visi tie kariūnai, kurie turėjo ką nors bendro su Šaulių Sąjunga. Neatsižvelgė net į tai, kad kai kurie tokie puskarininkiai, bolševikams į Lietuvą atėjus, "pasitarnavo liaudžiai" ("Karys" Nr. 35 (1144) ats. plk. lt. K. Ališausko str. "Karo Mokykla bolševizmo metais").

Lietuviai kareiviai, buvę šauliai, savo politinių vadovų taip pat buvo ypatingai sekami. Prieš pat karą iš lietuvių korpo buvo paleisti į atsargą be kitų ir kareiviai buvę šauliai. Štai keli pavyzdžiai tokių paleidžiamųjų kareivių atestacijų (iš 184-sios diviz. 262-ojo pėstininkų pulko):

1. Raudonarmietis Kazys G-nis, buožė, turėjo 30 ha žemės, 5 arklius, 7 karves, nedrausmingas, buvo Šaulių Sąjungos narys, nepatenkintas tarybinės valdžios reformomis, kalba prieš tarybinę santvarką, blogai mokosi, atsisakė pasirašyti paskolą, politiškai neištikimas.

2. Raudonarmietis Romas K-as, buožė, turi 29 ha žemės, 2 arklius, 5 karves, turi pasamdytus darbininkus, aiškus tarybinės santvarkos priešas, nepatenkintas tarybine valdžia ir tarnavimu raudonojoje armijoje, šaulys, brolis — buvęs karininkas NKVD organų suimtas, politiškai neištikimas.

3. Raudonarmietis Juozas S-as, šaulys, aiškus tarybinės santvarkos priešas, nepatenkintas tarybinės valdžios veikla, tarnavimu raudonojoje armijoje ir jos tvarka, politiškai neištikimas, už kalbą prieš valdžią kelis kartus buvo sodinamas į daboklę". (Vertimai iš rusų kalbos).

(Bus daugiau)

Š.m. "Karys Nr. 2, skyrius "Tremties Trimitas", 74 puslapyje, yra įsivėlusį klaidą.

Ten parašyta "A.A. šaulys Ignas Balaišis". Tikrumoje turi būti "A.A. šaulys Ignas Bilaišis". Kaip matome, vieton raidės i išspausdinta raidė a. Andrius Laukaitis

1976 m. sausio mėn. "Akiračiai" išspausdino Henriko Žemelio straipsnį "Sukilimas, intrigos ir neatsakyti klausimai", kuriame autorius, be epitetų ir užgauliojimų pasisako dėl K. Škirpos knygoje "Sukilimas" iškeltų faktų. Autorius teisingai nurodo, kad 1940 m. įvykiai iš lietuvių tautos ir jos vadovų pareikalavo tuoju pat padaryti tam tikrus sprendimus, dėl kurių ir dabar nesą vienos nuomonės. Sprendimai esą būtų nepakeitę Lietuvos būklės, tačiau galėjo sumažinti ar padidinti tautos aukas.

H. Žemelis pastebi, kad iš Škirpos veiksmų, organizuojant lietuvių sukilimą, galima susidaryti įspūdį, kad K. Škirpa be sąlygų pasitikėjo Vokietijos pergale. Iš kitos pusės, Lietuvoje netrūko ir sovietų simpatikų, bet ir vieni ir kiti niviai tikėjo, kad abi šios galybės gerbs Lietuvos suverenumą. Knygos citatomis autorius stengiasi parodyti, kad Vokietijoje suorganizuotas Lietuvių aktyvistų frontas negalvojo apie demokratinę santvarką, bet daug ką tiesiog kopijavo iš nacių. Ir pats šis JAF netrukus pradėjo skilti, nes jį sudarė įvairaus politinio nusistatymo žmonės. Prie jo ardymo daug prisidėjo ne tik vokiečių Gestapo agentai, bet ir voldemarininkai, kurie tuoj po sukilimo suruošė "naminį pučą".

H. Žemelis šių atsiminimų neilko objektyviu ir nuosekliu sukilimo ir ano meto politinių sąlygų pavaizdavimu, tačiau pataria visiems su šia knyga susipažinti.

Naujų faktų apie 29 šaulių teritorinį korpa ir 16 lietuvių diviziją pateikė J. Vaičieliūno straipsnis

"Už ką kovojo lietuviai komunistai?", išspausdintas "Tėviškės Žiburių" 1976 m. vasario 8 d. laidoje. Straipsnio autorius naudojo 1975 m. pavergtoje Lietuvoje Minties leidyklos išleista knyga "Tarybų Lietuva didžiąjame tėvynės kare", kurios redaktoriai yra J. Dobrovolskis, P. Štaras ir K. Varašinskas.

Kaip žinome, Lietuvos kariuomenės dalys dėl rusų okupacijos buvo sujungtos į 29 teritorinį šaulių korpa, sudarydamos 179 ir 184 pėst. divizijas su joms priklausančiais pagalbiniais vienetais. Korpas priklausė 11 sovietų armijai, kuriai vadovavo gen. Morozov. Karui prasidėjus, Pabradės poligone esanti 179 divizija turėjo trauktis į Polocką ir liepos 4 visas 29 korpas (iš tikrųjų, tik 179 pėst. divizija) buvo įjungta į 22 armiją. 1941 m. liepos 20 ši divizija buvo Velikije Luki rajone, kur pateko į vokiečių apsupimą ir kartu su 22 armija buvo sunaikinta. Jos likučiai buvo išskirstyti į kitus bolševikinius dalinius, o pats korpas likviduotas.

Panašaus likimo susilaukė ir tokie pat estų ir latvių korpai, bet estai ir latviai vėl pirmi pasirūpino organizuoti savo tautines divizijas bolševikinėje kariuomenėje. Jų pavyzdžiu pasekė ir lietuviai ir iš 179 divizijos, Vilniaus karo mokyklos likučių ir į Sov. S-gą pabėgusių Lietuvos gyventojų, kurių, manoma, buvo apie 20,000, nusprendė suorganizuoti "lietuvių" diviziją.

Vilniaus karo mokykla, traukdama į rytus, ne kartą turėjo susikauti su vokiečiais: prie Vilniaus kovėsi kariūnų kuopa, vadovaujama lt. Kugreno, o prie Ašmenos kariūnų kautynėms vadovavo kpt. Valiulis. Kol karo mokykla pasiekė Stalinską, kariūnų skaičius iš 1,000 sumažėjo iki 355.

Lietuvių divizija, arba 16-ji šaulių divizija buvo formuojama Gorkio rajone, kur buvo sudarytas 300 komunistų štabas, rūpinęsis lietuvių karių rankiojimu į šią diviziją. Pirmieji į diviziją atvyko buvę 29 korpo karininkai — V. Karvelis, A. Urbšas, A. Šurkus, V. Kiršinas, K. Gudelis, B. Gertus, V. Motieka, J.

Purelis, B. Bitinaitis, P. Simonaitis, P. Petronis, A. Maksimaitis, A. Stanislavavičius, V. Lunia ir kt. Ptie jų prisidėjo seni komunistai: F. Baltušis-Žemaitis, J. Macijauskas, V. Tolkevičius, A. Kaselis, S. Staškevičius, J. Končiūnas, D. Bridziulaitis, M. Cijūnėlis, B. Maceika, S. Strielčiūnas ir kt. Divizijos vadu buvo paskirtas F. Baltušis-Žemaitis, jo pavaduotoju — gen. mjr. V. Karvelis, štabo v-ku — plk. V. Motieka, artilerijos v-ku — plk. J. Žiburkus ir div. komisaru — plk. J. Macijauskas. 1942 m. sausio 1 į diviziją atvyko 98 karininkai ir 25 politrukai, baigę Vilniaus pėstininkų karo mokyklą. Tų pat metų sausio 20 divizijoje buvo 1,710 karių. Apie 1,500 lietuvių į diviziją nebuvo priimta dėl jų nepatikimumo komunistinei sistemai. Gal tai buvo lietuviai karininkai iš Sibiro kacetų? Tų pat metų kovo 28 divizijoje buvo 919 karininkų, 1,685 seržantai ir 9,794 eiliniai. Tautybėmis jie skirstėsi taip: lietuvių — 36%, rusų — 29%, žydų — 29%, ir apie 5% įvairių kitų tautybių.

1943 m. vasaryje divizija kovėsi Orlo rajone. Jos vadovavimą kovo 17 d. perėmė gen. mjr. Karvelis, ir divizija buvo įjungta į 48 armiją. Per kovas žuvo 519 komunistų ir 819 komjaunuolių, bet nežinia, kiek tikrų karių. Čia žuvo kpt. P. Guzauskas, lt. S. Vaznelis, politrukai S. Žolnieris ir J. Šarmaitis. Divizijos puolamieji veiksmai buvo nesėkmingi, ir birželio 5 divizija buvo atitaukta į užnugarį.

1943 m. liepos mėn. vokiečiai vykdė Kursko puolimą. Gen. Rokosovskio vadovaujame fronte veikė 4 armijos: 13, 70, 16 ir 2, ir lietuvių divizija. Kursko mūšis truko apie 50 dienų, bet šis puolimas vokiečiams nepavyko, ir jie turėjo trauktis. Bolševikai perėjo į puolimą, kuriame dalyvavo ir lietuvių divizija. Ji turėjo didelį nuostolių ir rugpiūčio 12 buvo pasiūsta į rezervą. 1943 m. rugsėjo 27 divizija buvo pasiūsta į Velikije Luki rajoną. Vėliau ji kovėsi Nevelio rajone ir prie Polocko. (b.d.)

— Dvipusė prekyba tarp JAV ir komunistinės Lenkijos nuolatos didėja. Lenkiškų produktų, kaip pav. konservuoto maisto, vis daugiau matosi amerikiečių krautuvėse. Pasikeitimui lenkai gauna iš amerikiečių industrijos priemonių, elektroninių įrengimų, skaičiavimo aparatų. Iki 1980 metų pasikeitimų apyvarta sieks 2 bil. dolerių metams. Tas reiškia Lenkijos ekonominę ir karinę stiprėjimą.

— Bundeswehras vokiečių gamybos prieštankines raketas SS 11, pakeis prancūzų gamybos HOT raketomis.

— Rusai ginklaviman įvedė 14,5 mm prieššarvinį šautuvą PTRS-14 (lenkai vartojo jį Varšuvos sukilime prieš vokiečius). 5 šovinių sandėlys, panašiai kaip normalaus šautuvo. Šoviniai metalinėse apkabose po 5, įdėjus šautuvo sandėlin, apkaba iškrenta lauk. Kulkos pradžios greitis 1,000 m/sek., 500 metrų atsto nuo vamzdžio laibgalio — apie 800 m/sek.; šiame atstume pramuša apie 3 cm storio šarvą.

— Anglai, lėktuvus Herrier ir Jaguar, aprūpino laserio taikymo sistema. Lėktuvams taikiniai, nurodomi iš žemės laserio pagalba.

— Amerikiečiai pagamino M 113 metalinį šarvą, kurį pritaikys pėstininkų šarvuotiems vežimams. Naujas šarvas lengvesnio metalo ir atlaiko didesnį smūgį už tolygų plieno šarvą.

— Londono tarptautinio instituto globalinės strategijos skyrius, viename iš pranešimų, nusako kiniečių karinį pasirengimą, kuris pirmoje eilėje nukreiptas prieš šiaurės kaimyną, rusus. Vidutinio našumo branduolinės energijos užtaisų raketos, ilgoką laiką užtrukusios gamyboje, ruošiamos pakeisti tolimo našumo (4,800 km) raketomis, kurios baigiamos gaminti, bet dar galutinai neišbandytos. Nuo 1964 metų iki šiol, kiniečiai įvykdė 16 branduolinės energijos sprogdimų. Tarp 1,100 ir 3,000 km. tolinašos raketų, kurios ga-

li pasiekti pagrindinius miestus Sibire, kiniečiai turi pozicijose apie 300. Raketos, kurios siektų Maskvą (5,600 m.) tebėra gamybos stadijoje. Žemės jėgų ginklai moderninami. Kovos lėktuvų, rusų tipo MiG 21, turi apie 50, kuriuos pasigamino patys kiniečiai, taip pat senesnio MiG tipo yra užsilikusių nuo ankstyvesnės rusų paramos laikotarpio. Nepatikrintomis žiniomis, kiniečiai gamina didelio greičio lėktuvus, panašius į amerikiečių F-111. Pėstininkų ginklavimas buvo numatyta papildyti iš rusų, tačiau pastaruoju laiku Mao Tse Tung nuo tos idėjos atsisakė. Kiniečių strategija prieš rusus šiuo metu yra gynybinio pobūdžio. Pekingas savo laiku įspėjo rusus, jei jie pardėtų karą su kiniečiais, konfliktas užsitęstų 20 metų ir tas reikštų rusams pražūtį.

— Po Helsinkio konferencijos, amerikiečių gynybos sekretorius jau du kartus lankėsi Europoje, skatindamas nustoti ginkluotis detantės įtakoje, nes po Helsinkio parašų, komunistinis blokas ginklavimąsi ir karinį pajėgumą stiprina didesniu intensyvumu.

Ypatingai paskutinių metų laikotarpyje ginklavimasis pasidarė tarytum mada, kurią visos valstybės privalo sekti. Pastaraisiais metais visame pasaulyje ginklavimui išleista virš 20 milijonų dolerių. Ginklų gerinimo ir naujų išradimų srityje dirba apie pusė milijono mokslininkų. Prieš pora dešimčių metų stambesni ginklų gamintojai buvo amerikiečiai, rusai, anglai, švedai ir kanadiečiai. Šiuo metu ginklavimo pramonė plačiai išvystyta apie 30-tyje valstybių. Su technologijos pažanga, keičiasi ginklai ir jų valdymo priemonės; iš kitos pusės, aukšta ginklų kaina skatina investuoti kapitalus ir telkti mokslininkus modernių ginklų gamybai, tikslu pasipelninti, taip pat pirmauti prieš kitus kraštus. (Tankas kainuoja tarp pusės ir vieno milijono dolerių, krei-

seris apie 100 mil. lėktuvus naikintojas apie 20 mil.).

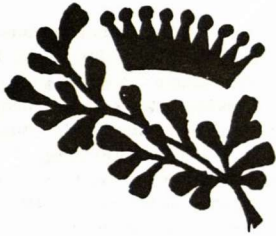
Čia reikia paminėti amerikiečius, kurie būdami industriniai pajėgiausia pasaulyje valstybė, po Korėjos ir Vietnamo karų tiesioginių patyrimų ir po Artimųjų Rytų dviejų ginkluotų susidūrimų, visa sparta metėsi naujų ginklų gamybon ir senų geriniman. Tai buvo priešlėktuviniai ir prieštankiniai ginklai — raketos didelio galingumo sprogmenimis ir didelio greičio (pav. "Maverick" raketa, vairuojama televizijos pagalba iš didelio atstumo), laser spinduliai plačiai pritaikyti sekimui, taikymui, taikinių nurodymui ir raketų vairavimui. Elektroniniai skaičiavimo aparatai, pabūklų stabilizatoriai tankuose, bepilotiniai lėktuvai, taktiniai branduolinės energijos užtaisų ginklai virsta dalimi normalaus ginklavimo. Nūdienės strateginės raketos yra apie 4 kartus galingesnės už naudotas Hirošimai ir Nagasaki sugriauti; dauge-riopai pagerintas jų taiklumas.

Kai anksčiau ginklavimas buvo priemonė dominuoti pasaulyje didelėms valstybėms, šiandien, dėl ginklų brangumo modernus ginklavimas prieinamas tik turtingom valstybėm. Komunistiniai kraštai, turėdami vergų darbo jėgą, modernų ginklavimą naudoja plėtimui imperialistinių siekių, demokratinių valstybių sąskaiton.

Rusų prieštankinis 76 mm raket-svaisdis "Sagger" SPG—9.

— Gegužės 22 d. New Yorko ramovėnai lankys mirusių bičiulių kapus Cypress Hill kapinėse. Mišios už mirusius ramovėnus bus laikomos T. Pranciškonų koplyčioje 10 val.

BIRUTIETĖS KALIFORNIJOJ

Kasmet, įžengus į Naujuosius Metus, birutietės renkasi visuotiną susirinkimą, aptarti praėjusių veiklos metus ir išsirinkti naują valdybą. Toks susirinkimas šiais metais įvyko vasario 6 d., birutietės N. Apeikienės namuose.

Susirinkimą pravedė pirmininkė E. Pažerienė, pasidžiaugdama, kad šiais metais į organizaciją įstojo trylika naujų narių. Prisiminta praėjusių metų svarbesnieji organizacijos įvykiai: 50-ties metų jubiliejus ir rudens balius. Svarstyta likusio pelno paskirstymas. Šiais metais išsiųsta trys siuntiniai į Lietuvą ir Sibirą, keturi siuntiniai naudotų rūbų Lenkijos lietuviams. Paremta lietuviška spauda, Los Angeles liuanistinė mokykla, Vasario 16 D. gimnazija, Muzikos Archyvas. Paaukota Ispanijos, Vatikano ir Madrido radio valandėlėm. Pasiųstos aukos Brazinskas, Jaunimo Kongresui, Lietuvos laisvinimo organizacijoms, Lietuvų Bendruomenei ir t.t.

Į naują valdybą sutarta pakviesti: V. Andrašūnienė, A. Balsienė, S. Puičkienė, T. Sereikienė ir E. Skirmantienė. Revizijos Komisijon — L. Staldalnikienė ir B. Venckienė. Korespondentės pareigom perrinkta N. Apeikienė.

Po susirinkimo pasidalinta įspūdžiais prie tradicinių vaišių. Pirmininkė E. Pažerienė atsiseikino, padėkojusi valdy-

bai už darnų bendradarbiavimą ir visom narėm už bendras pastangas svarbiam organizacijos darbe.

Šių metų vasario 18 d., buvusios pirmininkės E. Pažerienės namuose įvyko pirmas naujosios valdybos posėdis ir pasiskirstymas pareigom: pirmininkauti sutiko prityrusi organizacijos veikloj — T. Sereikienė, vicepirm. — A. Balsienė, sekretorė — V. Andrašūnienė, išdininkė — E. Skirmantienė ir narė — S. Puičkienė.

Ši valdyba susideda iš didelį patyrimą turinčių narių, kurios visos yra pirmininkavusios šiai organizacijai, kitos net po du kartus. Be to, T. Sereikienė, V. Andrašūnienė ir S. Puičkienė yra birutietės dar iš Nepriklausomos Lietuvos laikų. Reikia tikėtis, kad tokios patirties valdyba dar labiau išryškins organizacijos veiklą ir tuo galėsime dar uoliau ir reikšmingiau atlikti savo pareigą mūsų pavergtos Tėvynės ir jos vaikų naudai.

Posėdis baigtas tradicine kavute ir vaišėm.

N. A.

DAKTARO V. PAPROCKO NETEKUS

Sinčiu ištrauką iš leidžiamo New Yorke rusų laikraščio "Novoje Ruskoje Slovo", sąryšyje su a.a. dr. V. Paprocko mirtimi. Žinutė pa. L.R.:

Po trumpos ligos, š.m. kovo mėn. 12 d., mirė dr. V. Paprockas; jis buvo gimęs 1905 m. Lietuvoje, Ežerėnų (Zarasų) apylinkėje. Aukštuosius medicinos mokslus baigęs Kaune, Vytauto Didžiojo Universitete. Dr. V. Paprockas buvo aukštos kvalifikacijos terapistas ir chirurgas. Jis buvo taip pat talentingas diagnostas. Žinutėje sakoma, kad visai neperdedant galima teigti, kad daugeliui savo pacientų jis yra išgelbėjęs gyvybę. Tarp kitko, yra pažymima, kad New Yorke pas V. Paprocką buvo gana žymus skaičius pacientų iš rusų emigrantų tarpo, kurie būdavo labai patenkinti, kad dr. V. Paprockas visuomet, su dideliu atydomu ir kantrybe išklaudydavo savo pacientų nusiskundimų ir visuomet atrodavo tinkamą žodį jų nuraminimui. Be to, jis atkreipdavo dėmesį į pacientų materialinę būklę; čia turima galvoje, daugiausia, nepasiturinčius pensininkus. Toliau sakoma, kad daugelis jų ilgai prisimins dr. V. Paprocką ne vien kaip žymų aukštos kvalifikacijos daktarą, bet ir kaip kilnią asmenybę.

Mtks.

(A.a. dr. V. Paprocko pasiges ir New Yorke lietuviai, kurių sveikata jis rūpinosi ilgus metus. Pasigenda jo taip pat ir KARYS, kurio skaitytas jis buvo, ir nuoširdus bičiulis. Red.)

A.A. Dr. Vaclovui Paprockui

mirus, nuoširdžiai užjaučiame p. Birutę Paprockienę, dukrą Kristiną, sūnų Vytautą ir artimuosius.

Marina ir Zigmas Raulinaičiai

JAUNIMO ŽYGIS UŽ TIKĖJIMO LAISVĘ

Lithuanian Youth For Religious Freedom

LAISVĖS LIETUVIAMS KATALIKAMS!

Nors nei Lietuvos valstybės, nei lietuvių tautos visuma niekadoms nebuvo krikščioniška, tikėjimas daugeliui buvo ir tebėra pagrindinis laisvės ir kūrybos šaltinis. "Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika" atskleidžia gilias tarpasmenio ryšio sukurtos tikinčiųjų bendruomenės atsparumą ir kviečia net netikinčius saugoti ir ginti pagrindines žmogaus teises.

Krikščioniškosios Lietuvos istorija, prasidėjusi, kai buvo pakrikštytas pirmasis lietuvis, šiais metais žymi dvi reikšmingas sukaktis. Prieš 725 metus krikštą priėmė Lietuvos karalius Mindaugas. Jo siekimas ne tik iškelti Lietuvą pasaulio tautų šeimoje vienybe ir ginklu, bet ir apsaugoti lietuvių dva-

sią nuo svetimų įtakų, steigiant nuo kitų tautų nepriklausomą lietuvių vyskupiją, buvo prieš 50 metų galutinai vainikuotas savarankiškos Lietuvos Katalikų Bažnytinės Provincijos sudarymu.

Pasaulio Lietuvių Bendruomenė skelbia šiuos metus Lietuvos Katalikų Bažnyčios Metais. Mes jungiamės, kviesdami jus minėti visą lietuviškąjį jaunimą: asmeniškai, susirinkimuose, suvažiavimuose — studijuojant Lietuvos Katalikų Bažnyčios padėtį; persekiojimo faktų skleidimu kovojant už brolių ir sesių tikėjimo ir religinės išraiškos laisvę; kuriant, atnaujinant ir stiprinant tikinčiųjų lietuvių bendruomenes laisvajame pasaulyje.

Tėvynėje Laisvės, laisvėje Tėvynės!

JAUNIMO ŽYGIS UŽ TIKĖJIMO LAISVĘ

Romualdas Bublys

Pirmininkas

VOKIETIJOJE leidžiamas "Zeitschrift Für Ostforschung" 1974 m. Nr. 4, knygų apžvalgoje aptarė Kazio Ališausko: **Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės 1918-1920 I tomas**, kurį redagavo Pranas Čepėnas ir išleido L.V.S. Ramovė, Čikagoje, 1972 m. (Seka aptarimo laisvas vertimas):

Apie politinius Lietuvos valstybės kūrimosi pasirošimus, I Pas. karo išvakarėse, yra plati ir įvairiomis kalbomis išleista literatūra. Tačiau, iki dabar trūko didesnio masto monografijos, kuri aprašytų karinius veiksmus Lietuvoje 1918-1920 metais. Tiesą sakant, kovoms pasibaigus, kaikurie iš Lietuvos kariuomenės karininkų netruko parašyti savo atsiminimus, o taip pat paruoti ir Generalinio Štabo aktais paremtų studijų apie tas kovas. Tačiau visa ta paskelbta medžiaga istorijos tyrinėtojų už Lietuvos ribų buvo nepastebėta. Taip įvyko gal dėl to, kad viskas buvo skelbiama lietuviškai, užsieniams beveik nežinomuose kariniuose žurnaluose: "Karo Archyve", "Mūsų Žinyne", karių laikraštyje "Karyje" ir šaulių organe "Trimite". (Išnašoje autorius paaiškina: "Karys" (Der Krieger), Lietuvos kariuomenės savaitinis laikraštis. Kaunas, Kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyrius 1919-1940, red Simas Urbonas. — Nuo 1950 m. Brooklyne, N.Y. tokiu pat vardu pasirodantis mėnesinis žurnalas, red. Zigmars Raulinaitis, veteranų sąjungos organas, skiriamas ypač lietuvių karinei istorijai). Kadangi pastaruoju metu sovietinėje Lietuvoje yra išleista įvairių istorinių darbų, aprašančių 1918-1919 m. karinius įvykius sovietiniu požiūriu, tai į Ameriką emiravusių lietuvių karių veteranų sąjunga "Ramovė", 1958 m. nusprendė išleisti mokslinį veikalą, apimantį visas Nepriklausomybės kovas, paremtą aukščiau paminėtais leidiniais ir savo patyrimu. Tam tikslui sudaryta komisija, kurios pirmininkas buvo generolas Mikas Reklaitis, sudarė programą ir pavedė pulkininkui Kaziumi Ališauskui parašyti knygą. Autorius yra Nepriklausomybės kovų dalyvis, studijavęs teisę Kauno universitete ir dėstęs lietuvių Karo mokykloje. Prieš ir po II Pas. karo jis yra paskelbęs daug straipsnių "Mūsų Žinyne" ir "Karyje", liečiančių naują lietuvių karinę istoriją.

K. Ališauskas, rašydamas šį veikalą, gavo iš "Ramovės" žymią paramą. Tekstui perredaguoti pavyko gauti pagalbą iš "Lietuvių Enciklopedijos" redaktoriaus Prano Čepėno, socialdemokratinės pakraipos lietuvių istoriko (K. Ališausko pranešimu, P. Čepėnas ne-laiko savęs tos pakraipos žmogumi. Red.)

Jo nuopelnas yra tas, kad į veikalą buvo įtraukta ir nelietuviška medžiaga, būtent, panaudota vokiška, lenkiška, prancūziška ir rusiška literatūra.

Įvykiai knygoje aprašyti ryškiai, ir aiškia kalba, patiekiant daug faktų. Atskiros karinės operacijos yra išnagrinėtos iki smulkmenų, įvykiai aprėžiami valandomis ir net minutėmis. Daugybė kautynių schemų vaizdą dar sustiprina. Faktai yra išnašose pagrįsti dokumentais, bibliografija apima 199 pavadinimus. Priede yra angliški parašyta 10 puslapių santrauka (431-440 psl.).

Pirmojo tomo turinys yra paskirstytas į tris dalis. Pirmiausia yra aprašyta rusų kariuomenėje susidarę lietuvių daliniai, ypatingai 1917 metų bėgyje (Vitebske, Smolenske, Valke, Rovne, Besarabijoje, Sibire ir kt.). Pasirašius taiką Lietuvos Brastose, tie rusų kariuomenės lietuvių tautybės kariai, viso apie 25,000 karininkų ir kareivių, o taip pat apie 250,000 civilinių pabėgėlių Rusijoje, stengėsi sugrįžti į vokiečių okupuotą savo tėvynę. Didelei jų daliai pavyko grįžti. Nežiūrint, kad 1918 m. vasario 16 d. Vilniuje buvo paskelbta Lietuvos nepriklausomybė, lietuvių kariuomenės kūrimasis vokiečių buvo beveik neremiamas. Tik 1918 m. spalio 20 d. buvo duotas tam tikslui sutikimas. 1918 m. lapkričio 23 d. lietuvių valdžia išleido kariuomenės įsakymą Nr. 1. Ta diena tapo naujos lietuvių kariuomenės gimimo diena. Raudonajai armijai vykdant žiemos ofenzivą, 1919 m. sausio 5 d. bolševikai užėmė Vilnių. Į Kauną pasitraukusi lietuvių vyriausybė, Vokietijai padedant ir karą laimėjusioms vyriausybėms sutikus, galėjo sudaryti, žinoma, paskubomis, pirmuosius kautynių dalinius ir juos mesti į frontą. Antroje knygos dalyje yra aprašytos sunkios kovos prieš raudonąją armiją, kuri iki 1919 m. vasario buvo užėmusi beveik pusę Lietuvos teritorijos. Bendrai veikiant su kaikuriomis vokiečių kariuomenės dalimis, ypač su Saksų savanorių, iki 1919 m. spalio mėn. raudonosios armijos dalys buvo atmuštos ir išstumtos iš Lietuvos už Dauguvos upės. Ties Daugpiliu lietuvių kariuomenės dalys susitiko su iš šiaurės atžygiuojančiomis vokiečių-latvių dalimis ir iš pietų puolančiais lenkų kariuomenės daliniais.

Knygos trečioje dalyje yra aprašytos operacijos, vykdytos prieš Bermonto-Avalovo karines dalis šiaurės vakarų Lietuvoje. Šio veikalo rašomas II tomas yra skiriamas aprašyti karą tarp Lietuvos ir Lenkijos 1919-1920 metais.

Šis veikalas turi dabar jau pasitrau-

kiančios kartos išgyvenimų testamentinį pobūdį. Jis turi ir dar vieną tikslą, būtent, mokslo siekiančią jaunąją lietuvių išeivių kartą, kuri vis daugiau ir daugiau duoda amerikiečių universitetams ir kolegijoms docentų, ir kuri kartais domisi savo senelių tėvynės istorija, apsaugoti nuo gyvenamo laiko priemamo vienpusiško požiūrio.

Povilas Reklaitis

Pulkininko Škirpos "Sukilimą" perskaicius

Neliesdamas to fundamentalinio darbo esmės, neturėdamas reikalingų dokumentų ir informacijos, to ir padaryti negaliu, noriu paliesti tik pora klausimų, kurie plk. K. Škirpai gal atrodys menkais ir neturintys reikšmės, tačiau, jie liečia du man artimus žmones. Jų gyvųjų tarpe jau nebėra, bet esu tikras, kad jie abudu, perskaite tą "Sukilimą" jo dabartinėje redakcijoje, pasijustų užgautais, o vienas iš jų, būtent plk. Grinius, ir be pagrindo įžeistas.

"Sukilimo" 108-109 psl. mes skaitom: "Prie tokių 'aukų rinkikų' tenka priskirti ir plk. Grinių, buv. Lietuvos Pasiuntinybės karo atašė. Jis savo išvykimą į užjūrį irgi mėgino motyvuoti reikalu parinkti ten pinigų LAF suplanuoti kovai. Kai pats jau pasavo (mano pabraukta, O.U. bet ką tai reiškia: "pasavo"???)", 1940 rudeniop anglams pradėjus apmėtyti Berlyną bombomis iš lėktuvų, gen. št. plk. Grinius nutarė savo valia pasitraukti iš karo atašė posto ir išvykti į JAV-es, kur jam atrodė saugiau". (Mano pabraukta, O.U.)

Ir vėl 98-99 psl. skaitom: "Kuomet visa tai darėsi, plk. Grinius jau buvo suplanavęs ir patydomis ruošėsi savavališkai palikti Lietuvos karo atašė pareigas ir išvykti į saugųjį užjūrį". (Mano pabraukta, O.U.)

Tą pat plk. Škirpa kartoja ir šiandien, atsakydamas gen. št. plk. Šovai (žiūr. "Draugas", 1976, vasario 8 d.), kur rašo: "Deja, kuomet pradėjo vis daugiau pabirti bombų ant Reicho sostinės iš anglų karo lėktuvų, plk. Grinius ėmė ruošti savo paties valia pasitraukti iš Berlyno, taigi ir iš savo, kaip karinio atstovo (atašė) pareigų ir išplaukti į saugųjį užjūrį..." (Mano pabraukta, O.U.)

Tikioje redakcijoje surašyti posakiai yra aiškus plk. Griniaus apkaltinimas bailiu buvus, kas yra ne kas kita, kaip jo viešas įžeidimas, įžeidimas, mestas garbingam mūsų kariuomenės karininkui, neįsigilinant į tikrus jo pasielgimo motyvus ir nerodant jokio noro paieškoti tikrų pagrindų ir priežasčių

kodėl, būtent, jis iš Vokietijos išvyko.

O priešasčių buvo užtekina.

Plk. Škirpa "Sukilimo" 76-77 psl. aiškiai ir nedviprasmiškai išdėsto savo koncepciją ir savo anų dienų situacijos įvertinimą. Jis rašo: "Tenka labai paabejoti ar praktiškai galėtų ir turėtų realaus intereso pagelbėti Lietuvai atstatyti savo valstybę Vokietijos priešai, konkrečiai tarant — Anglija...".

"Iš to tenka padaryti sekančią išvadą: Anglijos laimėjimas nepatiktina Lietuvai išlaisvinimo iš komunizmo ir išsivadavimo iš rusų sovietinės okupacijos; antra, valstybė, kuri turi intereso ir kuri mums galėtų pagelbėti atstatyti Lietuvos valstybę, yra tik viena Vokietija. Čia pravartu pastebėti, kad 1918-1920 metais, ne kas kitas, bet Vokietija padėjo Lietuvai sukurti savo valstybę (statyti lygybės ženklą tarp kaiserinės arba demokratinės Vokietijos ir nacistų Vokietijos yra, mano nuomone, gan keista, mano pastaba, O.U.).

Dabartiniame kare Vokietija turi daug galimybių likti laimėtoja (mano pabraukta, O.U.). Jei tą laimėjimą Vokietija pasiektų ir nelengvai, tai ir tokiu atveju mūsų viltys nenustotų pagrindo, nes ir tuomet Vokietija dar galėtų mums pagelbėti atgauti nepriklausomybę. Taigi, realus Lietuvos valstybei atstatyti kelias yra tik vienas — per Vokietijos paramą. Todėl reikia į ją orientuotis, nežiūrint į šio karo galimus svyravimus ir pasitiki vokiečių tautos genijum kuriant Naują Europą". (Mano pabraukta, O.U. — o tikėti ir pasitikėti nacistų genijum, yra, mano nuomone, šiek tiek daugiau negu keista).

Tokia anais laikais buvo plk. Škirpos koncepcija (atrodo, kad ir iki šios dienos ji nėra pasikeitus) ir pagal tą koncepciją plk. Škirpa norėjo priversti visus ne tik veikti, bet ir galvoti. Plk. Grinius tu padaryti negalėjo ir nenorėjo, nes jis tuometinę padėtį įvertino diametriškai priešingai. Daug ir pakartotinai man teko šia tema su plk. Griniu pakalbėti. Jis su pilnu įsitikinimu tvirtino, kad Vokietija karą su bolševikais pradėjo ne tam, kad išlaisvintų Europą nuo to maro, bet tam, kad užkariautų svetimus plotus savo "Lebensraumui". Atmenu, vieno tokio pasikalbėjimo metu mes palietėm Hitlerio "Mein Kampf" ir nutarėm pasižiūrėti, ką jis toj knygoj konkrečiai apie kaimynus sako. Atrasti "Mein Kampf" anais laikais Berlyne jokios problemos nesudarė, visi knygnai turėjo jų užtekina. Ir štai, atitinkamam puslapyje mes perskaitėm (cituojau iš atminties): "Wenn ich über den Lebensraum

spreche, denke ich in erster Linie an die Randstaaten". Štai, kur nukreiptas jo apetitas. Randstaaten, tai — Lenkija ir Lietuva. Su Lenkija jau buvo apsidirbta, liko dar Lietuva.

"Mein Kampf" buvo parašyta tada, kai Hitleris buvo dar visiškai nereikšmingas opozicijos žmogus, ir plk. Grinius nuomone, tikėti, kad dabar, kai jis pasiekė galybės viršūnę, kad būtų pakeitęs savo nusistatymą, buvo sunku. Dėl to, plk. Grinius nuomone, iš Vokietijos mums netenka laukti nieko gero, tikėti, kad Vokietija sutiktų atstatyti Lietuvos nepriklausomybę, tuo labiau padėtų mums tą nepriklausomybę atstatyti, jokio pagrindo nėra. Išvadoje: plk. Škirpa eina klaidingu keliu, statydamas viską ant Vokietijos kortos. Grinius man sakydavo pakartotinai: "Ką man daryti? Su Škirpa aš nuoširdžiai dirbti negaliu, nes tas prieštarauja mano įsitikinimui. Dirbti prieš jį aš irgi, kaip Lietuvos karininkas, negaliu".

O čia, jei neklystu, spalio pabaigoje plk. Grinių pakvietė pas save vokiečių karininkas, kurio žinioje buvo visi karo atašės — užsieniečiai (pavardės nebeatsimenu, bet manau, kad plk. Škirpai ta pavardė yra žinoma). Jis jam pasakė, kad plk. Grinius yra vokiečių laikomas dideliu anglofilu ir bendrai sąjungininku, Vokietijos priešų, šalininku. Dabar, žinoma, niekas jo nepalies, bet kas bus ateity — niekas nežino. Dėl to jis jam draugiškai patarė iš Vokietijos išvykti.

Po tokio pasikalbėjimo plk. Grinius man pasakė: "Tai ką gi, sėdėti, nieko nedarant Berlyne, ir laukti kol geštapas pasodins mane į koncentracijos stovyklą?"

Štai, tikrosios priežastys kodėl plk. Grinius iš Vokietijos išvyko. Aišku, su bailumu tas nieko neturi bendra, ir plk. Škirpos jam padarytas užmetimas yra visiškai nepagrįstas ir neteisingas.

Antra pstaaba, kurią laikau reikalinga padaryti plk. Škirpai, liečia Per Ake Skantze. Tai švedas, ilgus metus buvęs švedų pasiuntinybės Kaune sekretorius, didelis Lietuvos draugas ir ištikimas draugas. Per p. Vestringą, tuometinį Švedijos atstovą Lietuvoje, mano mokynys, aš su Skantze susipažinau ir, abu aistringi medžiotojai, susidraugavau. 1940 metais, pabėgus iš Lietuvos ir apsigyvenus Berlyne, rugpiūčio pradžioje mane aplankė Skantze. Jis mane Berlyne susieškojo ir papasakojo man, kad jis buvo paskirtas švedų Užsienių Reikalų ministerijos diplomatinio kurjeriu ruože: Bernas — Roma, Bernas

— Berlynas — Stockholmas. Kas antrą savaitę jis atvykdavo į Berlyną, apsištodavo pas mane ir pas mane išsimiegodavo (kas jam ypatingai buvo svarbu, nes keliauti anais laikais geležinkelio, žinoma, didelio malonumo nesudarė). Suvedžiau aš jį su plk. Škirpa, ir per visus metus, iki vokiečių-bolševikų karui prasidedant, kai Skantze buvo atšauktas į Stockholmą, plk. Škirpa naudojosi "nuosavu" diplomatinio kurjeriu, kuris, manau, gerokai padėjo jam susižinoti su Bernu, Roma ir Stockholmu. Kad Skantze, vežiodamas plk. Škirpos pašta, daug rizikuodavo, yra aišku, nes geštapas vargu ar būtų labai buvęs sužavėtas, pagavęs Skantzę su plk. Škirpos laiškais.

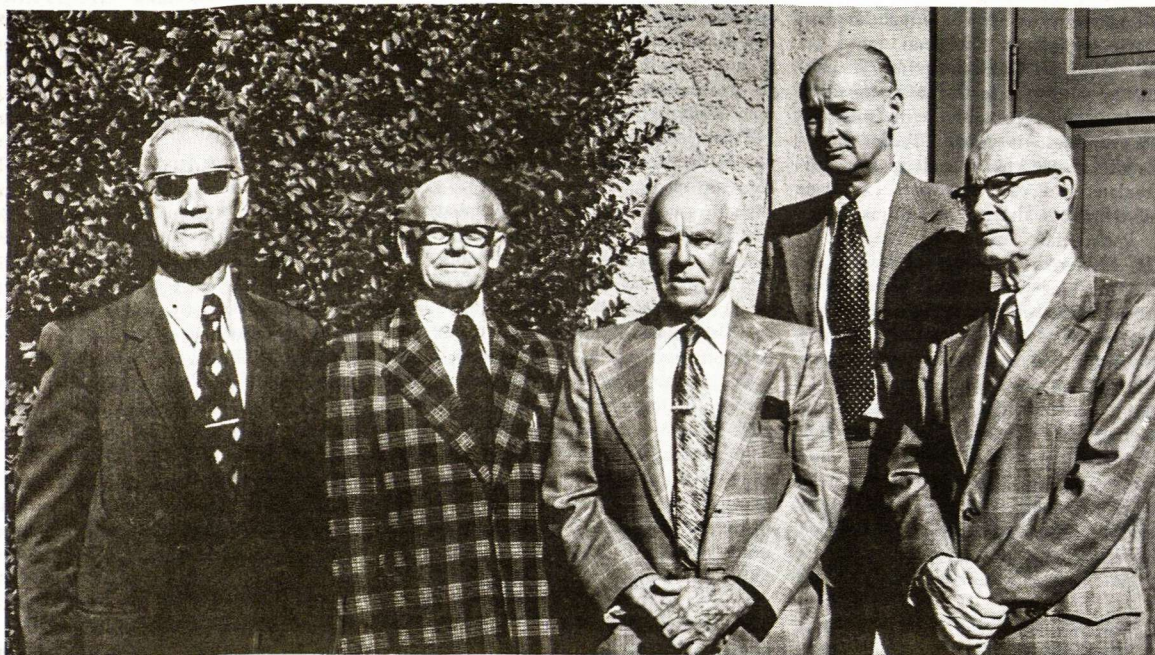
Taigi, parašyti tokį fundamentalinį veikalą, kur kiekviena detalė ir smulkmena yra atpasakota ir nepaminėti Skantzę ir nepasakyti jam nors keletos dėkingų žodžių — yra nedžentelmeniška. Lietuva niekuomet neturėjo daug draugų svetimsalių tarpe, dėl to, kiekvienas toks draugas turėtų būti dvigubai branginamas, o laikytis priežodžio, "mauras padarė savo darbą ir maurus gali eiti", plk. Škirpai netinka.

O. Urbonas

Ramiojo Vandenyno pakrantėje

Los Angeles. Simo Kudirkos netekus. 1970 metų lapkričio mėnesyje, kai visose lietuviškose kolonijose buvo minima Liet. Kariuomenės atkūrimo 52-ji sukaktis, Atlanto vandenyno pakrantėje, netoli Bostono, vyko didžiai liūdnai visiems lietuviams drama — Simo Kudirkos nepasisekęs šuolis į laisvę. Kaip žinome, Simas Kudirka, perėjęs iš rusų laivo "Sovietskaja Litva" į JAV-bių laivą "Vigilant" ir pasiprašęs politinio prieglobsčio, tapo išduotas rusams, kankintas ir išgrūstas 10-čiai metų į sunkiųjų darbų stovyklą. Visa lietuvių tauta skaudžiai išgyveno tą įvykį. Laisvame pasaulyje kilo audra protestų ir demonstracijų. JAV vyriausybės adresu pasipylė reikalavimai daryti žygius Kudirkai išlaisvinti.

Mūsų tautos visuotino liūdesio ženklai, Los Angeles lietuviškai visuomenei minint Liet. Kariuomenės atkūrimo 52-ją sukaktį, Šv. Kazimiero parapijos bažnyčioje nuolat stovinti Lietuvos vėliava, klebono prelatas J. Kučingio iniciatyva, tapo perrišta juodu kaspiniu. Taip ji stovėjo perrišta ištisus metus iki sekančio L. Kariuomenės atkūrimo minėjimo. 1971 metais, per Liet. Kariuomenės 53-jų metų sukakties minėjimą kaspinas tapo nurištas.

1975 m. LKVS-gos "Ramovės" Los Angeles Skyr. V-ba: iš k. skyr. sekretorius K. Pažemėnas, išd. J. Venckus, pirm. T. Sereika, Vl. Šimoliūnas ir J. Truškauskas.

Kun. Bruno Markaitis ta proga pasakė gražų ir turiningą pamokslą, įrikiuodamas Simą Kudirką į retai šiais laikais pasitaikančių žmonių tarpą, kurie šv. Jono žodžius Erodui "Tau nevalia" išdrįsta pasakyti šių dienų erodams.

Tačiau, kaip bebuvo liūdnas S. Kudirkos likimas, teisme, kuris jį nuteisė 10-čiai metų sunkių darbų, Kudirka pasirodė tikras didvyris. Jis drąsiai tvirtino, kad jis nenusikalto savo tėvynei Lietuvai nei jos įstatymams. Jis reikalavo Lietuvai laisvės, žinodamas, kad už tai jis gali būti nubaustas mirties bausme. Tai tikrai didvyriškas žygis.

Simas Kudirka sugrįžta. Visų laisvame pasaulyje esančių lietuvių, JAV-bių visuomenės ir vyriausybės (daugiausia prezidento G. Fordo) pastangomis Simas Kudirka tapo iš budelių nagų atgautas ir 1974 m. gruodžio 19-22 dienomis jį pasitikome Los Angeles mieste, kur kuo tik galėjome, stengėmės jam atlyginti už nužmoginto komunizmo padarytas skriaudas.

Tai buvo tikra šventė su iškilmingomis pamaldomis, žmonių ir vėliavų perpildytoje bažnyčioje, su iškilmingu aktu Marshal mokyklos salėje, su reporteriais ir televizija. LKVS Ramovės Los Angeles skyr. pirmininkas, rašyto-

jas A. Mironas, įteikdamas S. Kudirkai mažą dovanėlę, sutiko jį šiais žodžiais:

LAISVĖS KOVOTOJUI SIMUI KUDIRKAI

*Per ketverius metus tavęs liūdėjom,
Vis meldėmės, kančias užjausdami,
Už laisvę vis kovotojų regėjom,
Drąsumo pavyzdžiu sau imdami.*

*Bet, pagaliau, kančia baigta jau, Simai.
Dairaisi išsvajotame krašte.
Tu laisvas. Ir laisvi jau nutarimai:
Gyventi jūroj ar kokiam mieste.*

*Mes kviečiame gyvent kur dangus
grynas,*

*Kur vandenynas ošia toluoj,
Kur šilta žiemomis, žydi citrinos,
Ir kalbame lietuviškai šeimoj.*

Vėl be Kudirkos. Po metų, 1975 m. lapkričio 30 d. Los Angeles lietuviškoji visuomenė 57-sias Liet. Kariuomenės atkūrimo sukaktuves šventė be S. Kudirkos. Veterano rašytojo A. Mirono poezija ir kitų kvietimai, pasilikti čia, jo nepavilijo. Rūpindamasis daugiau pavergtais tautiečiais, negu savimi, jis pasirinko rytinį pakraštį, kur daugiau lietuvių susibūrė.

Kad ir be S. Kudirkos, 1975 m. Liet. Kariuomenės atkūrimo minėjimas

losangeliečių buvo atšvestas plačiai ir iškilmingai.

Jau lapkričio 22 d. per liet. radijo valandėlę, radijo bangomis, buvo perduotas veterano A. Audronio paruoštas radijo vaidinimas-vizija, vaizduojantis iš okupacijos išsilaisvinusią Lietuvą, ir jos kariuomenę kartu su kaimynais gudais operuojančią prie rytinių Lietuvos sienų. Lapkr. 29 d., per tą pačią radijo valandėlę, pranešta apie rytdieną įvyksiantį Lie. Kariuomenės atkūrimo minėjimą ir ta proga buvo pasveikinti laisvės kovotojai.

Minėjimo dieną, lapkr. 30, Šv. Kazimiero parapijos kieme buvo iškeltos JAV ir Lietuvos vėliavos, stovint išsirikavusioms organizacijų vėliavoms. Po to, sekė iškilmingos pamaldos bažnyčioje, su choru ir solistais. Per iškilmingą aktą salėje buvo pagerbti žuvę už laisvę, o taip pat esantieji salėje kūrėjai-savanoriai ir Vyčio Kryžiaus kavalieriai. Surinkta 215.85 dol. aukų karo invalidams.

K. Pažemėnas

Iš Klevelando ramovėnų veiklos

Vasario 21 dieną Klevelando ramovėnai minėjo 25-rių metų veiklos sukaktį, dalyvavo daugiau kaip šimtas sk. narių ir kviestų svečių.

Sukaktvininkus žodžiu sveikino

Lietuvių Bendruomenės Klevelando apylinkės pirm. J. Malskis ir "Juozapavičiaus" šaulių kuopos pirm. dr. K. Pautienis. Raštu sveikinimus prisiuntė "Žalgirio" šaulių kuopos pirm. muzikas A. Mikulskis ir Moterų Šaulių Sekcijos vadovė — "Ramovės" sk. vėliavos krikšto kūma O. Mikulskienė.

Valdybos nariai S. Astrauskas ir V. Januškis gražiai pravedė mirusiųjų pagerbimą. Lietuviai kariui atminti jautrų žodį tarė A. Liutkus, steigėjų vardu kalbėjo A. Mikoliūnas. Vaisėmis rūpinosi ponios B. Mainelienė ir A. Jonaitienė.

Iškilmingą minėjimo dalį užbaigdamas, sk. pirm. A. Jonaitis tarė keletą žodžių, liečiančių "Ramovės" sk. veiklą:

Klevelando lietuvių visuomenė stebi "Ramovės" sk. veiklą ir ją žino. Norėčiau tik keliais sakiniais priminti — paryškinti tai, kas, gal būt, nebuvo pastebėta, todėl, kad buvę kariai, šių dienų ramovėnai, nebeišsiskyrė iš visuomenės, kadaise nešiotomis uniformomis, nepuošė savo krūtinių ar antpečių, karo mokyklose, mokomose kuopose, ar kovose su priešu įsigytais laipsniais bei medaliais. Būdami kuklūs, nesibrauname į pirmuosius laikraščių puslapius, savo veiklos nekeldami į padanges, dirbame lietuvišką darbą taip, kaip mums atrodo naudingiausia. Dėl šių, ką tik suminėtu faktų, tiems kurie paviršutiniškai žiūri į veiklą, gal būt, atrodo, kad ramovėnai, kaip buvę kariai, galėtų daugiau padaryti. Čia tenka trumpai atsakyti: ir darome. Prieš 25-rius metus, gen. Kazio Tallat-Kelpšos iniciatyva, įkūrus Klevelande "Ramovės" skyrių, narių, jei visi būtų dabar gyvi, turėtume 170, tai būtų viena skaitlingiausių organizacijų Klevelande, deja, 33 ramovėnai iškeliavo į ten, iš kur jau nebegrįžtama, jų kapus apžėlė žalia žolė, tik rausvas ar pilkas granitas ant kapo, su vardais, gimimo-mirimo datomis, primena mums, kad tai buvę mūsų skyriaus nariai, taurūs tėvynės sūnūs. Keletas ramovėnų, 25-kių metų bėgyje, iš "Ramovės" atsiskyrė. Šiuo metu skyriuje yra 121 aktyvus narys.

Kviečiu, meskime žvilgsnį į praeitį, pažūrėkime į dabartinę lietuvių veiklą Klevelande ir pamatysime, kad ramovėnai visur aktyviai reiškiasi: Amerikos Lietuvių Taryboje, Lietuvių Bendruomenės Klevelando apyl., BALFo sk., SLA kuopose, LB Ohio Apygardos valdyboje, lituanistinėje mokykloje, Čiurlionio Ansamblyje, Ramovėnų chore Klevelande, politinėse partijose, įvairiose draugijose, šaulių

Klevelando sk. v-ba 25-rių metų veiklos sukaktį minint; iš k.: V. Januškis, A. Jonaitis — pirm. ir S. Astrauskas.

— "Karininko Juozapavičiaus" ir "Žalgirio" kuopose. Tai vis lietuviškos tvirtovės, o joms vadovauja — ramovėnai, tai mūsų talka lietuviybės išlaikymui — tėvynės vergijos dienų sutrumpinimui.

Be talkos kitoms organizacijoms, stengiamės neapleisti ir skyriaus veiklos. Kiekvienais metais, kapų puošimo dieną, aplankome mirusiųjų skyriaus narių kapus, papuošdami jų amžinojo poilsio vietą tautine vėliavėle, bažnyčioje su atitinkama pagarba pasimeldžiame. Kiekvienais metais surengiame žurnalui Karys paremti gegužinę, kiek galima, iškilmingiau atšvenčiame Lietuvos Kariuomenės atkūrimo šventę. Nesame turtingi, bet niekad neatsisakėme paremti tų, kurie iš mūsų paramos prašė, ar jautėme, kad jie paramos reikalingi.

Ne šios dienos tema, kam ir kiek paaukota, bet skaitant padėkos laiškus, nejučiomis akys sustoja prie Kariui paremti sumos 4,000 dol. Ramovėno dėka, kuris yra vienas iš "Ramovės" steigėjų Klevelande, Vasario 16-sios gimnazijai paremti surinkta ir pasiūsta 6,000 dol. Rėmėm lietuviškas mokyklas, jaunimą, spaudą ir Tėvynės Garsų radijo klubą, platiname ir perkame lietuviškas knygas. Prieš pora metų susiorganizavęs Ramovėnų choras, vadovaujamas J. Kazėno, gražiai reiškėsi Klevelande, gastroliaavo Ročesteryje ir St. Catharines, visur visuomenės buvo šiltai sutiktas ir įvertintas, pasižadėjo išpildyti meninę programą išvežimų minė-

jime Klevelande, ir rudenį vyksta į Čikagą, kur duos koncertą Jaunimo Centre. Šventę rengia Čikagos ramovėnai. Pasitarę su choro vadovais, neatsisakome minties išleisti kariškų žygio dainų plokštelę.

Jei skyrius šiandien yra skaitlingas narių skaičium, tvirtas ir veiklus, tai nuopelnai buvusių pirmininkų — Kazio Tallat-Kelpšos, Kazio Budrio, Liongino Leknicko, Prano Židonio, Antano V. Jonaičio, Felikso Eidimto ir Vlado Knistauto. Skyriaus vardu, buvusiais pirmininkams nuoširdus ačiū. Didelis ačiū Izabelei Jonaitienei už vėliavos pasiuvimą, nuoširdus ačiū ir Irenai Plechavičienei už duosnią ir didelę paramą, padėka Jonui Balbotui, Stasiui Astrauskui, choro vadovui J. Kazėnui, Genei Karsokienei, Aleksui Liutkui, choristams, buvusių ir esančių valdybų nariams, skyriaus nariams, visai Klevelando lietuvių visuomenei ir jums, gerbiamieji šio minėjimo dalyviai, kad atsilankėte į šį kuklų minėjimą.

Tikiu, netolimoje ateityje kelsis Lietuva, augs ir bujos, kaip tas jaunas žiedas pavasarį, kuris valstybinės įstaigos, mokslo židiniai, sava pramonė, klestės kultūra, o tą jauną laisvės žiedą saugos Lietuvos kariuomenė.

Ačiū už dėmesį, ne man, o "Ramovėi".

A.A. VIRŠ. JONAS JARMALAVIČIUS

Rugsėjo 21 d., vėžio ligos pakirstas, lignoninė mirė Jonas Jarmalavičius. Gi-

męs 1903.4.10 Rygoje, kur tėvai vertėsi lengvo transporto bizniu, velionis augo penkių brolių ir sesers gausioje šeimoje. 1917 m. visa šeima pasitraukė į savo ūkį Šimonyse, Kupiškio valsčiuje. 1922 m. jis buvo pašauktas į Lietuvos kariuomenę ir, tarnaudamas Vilkaviškyje buvusiam 4-me artilerijos pulke, pasiekė viršilos laipsnį. Ten laisvu laiku baigė suaugusių gimnazijos keturias klases. Būdamas kariuomenėje 1928 m. vedė Oną Bizlingaitę ir Vilkaviškyje susilaukė dukterų Valės ir Silvijos. 1932 m. dėl nesveikatės iš kariuomenės išstojo ir perėjo dirbti į pasienio policiją, būdamas Vištyčio rajone sargybos viršininku. Ten gimė ir jų trečioji dukra Irena. Karo metu dirbo Kybartų plytinėje kaip ekspeditorius. Išbėgęs iš Lietuvos ilgiausiai gyveno Bambergo stovykloje, kur suorganizavo gražiai veikusią teatro vaidintojų grupę ir jai vadovavo, pats atlikdamas svarbiausias roles.

Atvykus į Australiją 1949 m. buvo atskirtas nuo žmonos ir dukrų ir savąjį kontraktą atliko prie Waragambos vandens užtvankos. Po dviejų metų sutarties visa šeima vėl susijungė Sidnejuje ir nupirko namą Mortlake, vėliau iki pensijos dirbdamas atsargos karių ligoninėje Concord'e. Tik prieš porą metų savo puikiuose namuose atšventęs 70-ties metų jubiliejų, velionis buvo toks guvus ir stiprus, nejausdamas jokių negalavimų, kad jo artimieji tikėjosi, jog ir jis kaip ir jo motina, prieš keletą metų mirusi Sidnejuje, sulauks garbingų 102-jų metų.

Nuo pat jaunystės turėdamas įgimtą vaidintojo gyslelę velionis tiek Lie-

tuvoje, tiek Vokietijoje, tiek ir čia, Australijoje, scenoje parodė labai gražiai sukurtus charakterius. Sydnejuje įsijungęs į "Atžalos" teatrą jis labai sėkmingai reiškėsi ir ne kartą Joną matėme rimtose ir tėviškose rolėse.

Šalia teatro, J. Jarmalavičius buvo aktyvus bendruomenės narys, priklausė atsargos karių draugijai "Ramovė" ir paskutiniu metu buvo aktyviai įsijungęs į "Dainos" chorą. Malonu Joną būdavo matyti kone visuose lietuviškuose parengimuose, kai paprašytas, jis niekuomet neatsisakydavo padėti. Jis buvo kilnus ir susipratęs lietuvis, labai mėgęs lietuvišką spaudą, lietuviškas dainas ir jaudindavėsis dėl kiekvienos lietuviškos negerovės.

Pažinau velionį ir jo šeimą nuo pat pirmųjų atvykimo į Australiją dienų. Jo namai buvo visuomet atviri, jo nuoširdžiais tėviškais patarimais ir pagalba, be daugelio kitų, pasinaudojau ir aš. Jo kietas rankos paspaudimas, dar net trumpą laiką prieš mirtį, būdavo lyg to lietuviškojo ažuolo stiprumo parodymas, niekuomet nieko neužgaunant, niekuomet nieko nenuskriaudžiant. Šiandien gi, šis taip mėgiamas ir gerbiamas taurus lietuvis, iškeliavo Anapilin.

J. Jarmalavičiaus laidotuvės buvo ypatingai gražios. Giedant "Dainos" chorui, prie Lietuvos Trispalvės apdengto karsto, garbės sargybą visą laiką ėjo jo draugai ramovėnai, ir kone pilnutėlė lietuvių bažnyčia jo artimųjų atidavė jam paskutinį religinį atsisveikinimą. Pamaldas ir vėliau atsisveikinimo žodį tarė klebonas kun. P. Butkus, kai užuojautos pamokslą pasakė dalyvavęs šeimos bičiulis australas monsignoras.

Lietuviškose kapinėse prie ypatingai gausiai gyvų gėlių ir vainikų apdengto karsto paskutinius atsisveikinimo žodžius tarė: Sydnejaus Aplynkės vardu — J. Zinkus, "Ramovės" vardu — M. Zakaras ir "Dainos" choro, bei Lietuvių Klubo vardu — Pr. Nagys, visiems pabrėžiant velionio nuopelnus, bei taurią jo asmenybę. Po religinių apeigų ir giesmių, amžinajam poilsin J. Jarmalavičius buvo palydėtas Lietuvos Himnu.

Užjaučiant ir kartu liūdint su šeima ir artimaisiais čia, Kanadoje ir Lietuvoje, paskutinį kartą atsisveikinant su Jonu, galiu tik didžiutuotis, kad jo taurus gyvenimo ir lietuviškų darbų pavyzdys nebus dar ilgai mūsųose pamirštas ir jo taurus vardas dar ilgai liks gyvas čia. Išsėkis ramybėje, mielas Jonai.

A. L-tis

A.A. LTN. MARIUS PETKŪNAS

1976 m. sausio 14 dieną mirė ir sausio 19 d. buvo palaidotas, Bad Kreuznach miesto kapinėse, a.a. ltn. Marius Petkūnas. Velionis buvo gimęs 1911 m. Panevėžio mieste, kur baigė vietos gimnaziją ir įstojo Karo Mokyklon. Baigęs Karo Mokyklą ir pakeltas į j. ltn. laipsnį, liko tarnauti Lietuvos kariuomenėje. Paskutiniai nepriklausomybės metais tarnavo Panevėžio apskrities komendantūroje.

Karo metu tarnavo vokiečių kariuomenėje karininku, dalyvavo kovose ir buvo sužeistas. Po karo, atsiradęs Vokietijoje ir pradėjęs kurtis sargybų daliniams prie amerikiečių armijos, velionis įstojo į juos ir būdamas išsilavinęs bei tinkamas vadovauti, išsitaravo Labor Service majoro laipsnį ir ilgą laiką buvo sargybų ir darbo kuopų vadu.

Į paskutinę poilsio vietą palydėjo didokas būrys tautiečių ir svetimšalių, su kuriais tarnaudamas sargybų daliniuose bendradarbiavo. Prie kapo amžiną atilšį lietuviškai sukalbėjo tėvas kun. A. Bernatonis iš Dieburgo. Su velioniu atsisveikino Labor Service Centro viršininkas plk. Szywalski (lenkas) ir buvęs velionio pavaduotojas LS mjr. E. Kasperavičius, dabar perėmęs 2040 LS Darbo kuopos vadovavimą.

Juozas Venys

MJR. PETRAS URBONAS, g. 22.11.

1898, Rokiškio apskr., Obelių valsč., Užulių km., mirė 22.12.1975 Adelaidėje.

26.6.1919 stojo į Lietuvos kariuomenę, tais pačiais metais baigė Karo Mokyklos II laidą ir tuoj pat buvo išsiųstas į frontą prieš lenkus. Paskutinė tarnybos vieta — P.L.P. Karo Mokyklos 2-ros kadro kariūnų kuopos vadas. Išėjo į atsargą 1.9.1938 m.

Frontui artėjant pasitraukė Vokietijon, iš čia 1950 metais emigravo Australijon. Paliko liūdinčius: žmoną Elena, sūnus Vytautą (likęs Lietuvoj) ir Algirdą, dukteris Aldoną ir Eloną.

K. Taparas

LAIŠKAI KARIUI

Š.m. vasario mėn. KARIO Nr. 2 laidoje, psl. 59, santraukiniai pakartojote slapyvardžiu "P. Kriaunys" pridengtus mane asmeniškai paliečiančius ir mano 1940-41 m. Lietuvai gelbėti veiklą šmeizikiškus švaistėjimus, paskelbtus "Dirvos" 1975 m. pabaigos numeriuose. Kadangi tą padarėte be paryškimo, jog buvau prieš sakytus "P. Kriaunio" švaistėjimus viešai reagavęs,

tuo juos paplatindami dar ir KARIO skaitytojams, tai jaučiuos priverstas prašyti Jus teiktis artimiausioje jo laidoje mano padarytą "Dirvoje" p.m. gruodžio 25 d. reagavimą pakartoti. Jis buvo toksai:

"Sakymo anonimo švaistėjimus, kaip mirgančius daugybe užgaulingų žodžių, visokiais įgeliančiais pasakymais, besaikiniai piktais mano buvusios veiklos ir mano minčių iškraipymais ir bendrai pasakius — persunktais kerštingu jūtižimu siekiančiais suniekinti mano veiklą, kaip paminklą Lietuvos istorijai ir mane asmeniškai apdrabstyti purvais — palieku be reagavimo, nes nebūtų prasmės su tokios piktos valios rašeiva, juo labiau prisidengusiu slapyvardžiu, polemizuoti spaudos puslapiuose".

K. Škirpa
Washington, D.C.

Š.m. KARIO 2 Nr., 51 psl., str. "Generolas Petras Kubiliūnas", kur rašoma apie mūsų kariuomenėje užsilikusius kaizerinės Vokietijos karininkus, plk. ltn. Austą ir kpt. Hintzą, kažin ar nebus klaidinga kapitono pavardė.

Man esant Aukštuosiuose Karininkų Kursuose 1923-24 m., sunkiųjų kulkosvaidžių netiesioginį šaudymą dėstė tikrai arogantiškas ir išdidus kpt. Hinentalis. Jis buvo ir kursų adjutantas.

Jei neklystu, Hintzo pavarde buvo Vokietijos polic. generolas, kuris žiauriai likvidavo Vietinę Rinktinę ir areštavo visus Rinktinės štabo karininkus, taigi ir straipsnio autorių...

M. Karaša
Baltimore, Md.

Gerb. p. Redaktorium,

Manau, kad A. Šova savo straipsnyje "Gen. P. Kubiliūnas" padarė klaidą. Jis kalba apie kpt. Hintz, bet, ištikrųjų, reikalas eina apie arogantiškąjį kpt. Hinental'į, apie tą kurį mes vadindavome "trumps buks vokietuks". Jis dėstė Aukšt. Kar. Kursuose "Ryšiai ir Transmisijos", dar kursams vadovaujant gen. Radus-Zenkavičiui.

Buvo, irgi, toks kpt. Hintz, aukštas, su barzdele, berods, 2-me pėst. pulke, sunk. kulkosvaidžių kuopos vadas.

Pasipiktinau A. Šovos neviežlyvu pasisakymu, užgaunančiu mūsų garbingą laisvės kovų dalyvį ir narsų, sumanų vadą plk. J. Petruitių, pavadinant "petruitiados likvidavimas", tuo labiau, kad toji "petruitiada", žiūrint, Lietuvos valstybės komplekse jokios žalos nepadarė.

A. Šova kalbėdamas apie gen. P. Ku-

AUKOJO KARIUI:

Kovas, 1976

\$42.00:
Paluk, Willi, So. Australija

\$20.00:
LKVS "Ramovė" St. Catharines, Canada

\$12.00:
Venys Juozas, Vokietija

\$11.94:
Jarmalavičius O., Australija

\$10.00:
DLK Birutės KSM D-ja, Los Angeles
Krištaponis Ed.P., San Angelo, Texas
Prel. Kučingis J., Los Angeles, CA
Mieželis Vl., Phoenix, AR

\$8.00:
Vencius J., Vokietija

\$5.00:
Babickas Pov., Worcester, MA
Diržys A., Brooklyn, NY
Everlin St. L., Avenel, NJ
Girevičius J., St. Catharines, Canada
Grajuskas, Br., Hamilton, Canada
Irlakis V., Los Angeles, CA
Jankauskas A., Hamilton, Canada
Lukaševičius St., Chicago, IL
Radvenis Gr., Los Angeles, CA
Rimkūnas J., Dearborn Hts, MI
Švedas J., Elizabeth, NJ

Vitkus M., Miami Beach, FL

\$4.00:
Kriščiūnas J., Vokietija
Maleckas Vl., Vokietija

\$3.00:
Budzinauskas, Antanina, Waterbury, CT

\$2.50:
(Visi P. Australija)

Andziulis Jz.
Astrauskas J.
Baronas, Pov.
Budrys Alf.
Čėsna Jz.

Dainius St.
Jablonskis V.
Kazėnas J.
Lithuanian House

Matikulas A.
Mikužis Pr.
Morkūnas A.
Norkus A.

Patašius Vl.
Pridotkas J.
Stačiūnas J.
Stasaitis Pr.

Storpirštis J.
Taparas K.
Vyšniauskas R.

(nukelta į virš. 4 psl.)

biliūną, beveik nieko apie jį nepasako, o daugiausiai dėsto savo "gabumus", gi apie 1934 metų sukilimą, kurį tikrai reikia pavadinti Kubiliūniada, nieko nešneka, lyg tai buvo normalus reiškinys, o visgi buvo skaudus, neapgalvotas išsišokimas mūsų jaunoj valstybėj, kuris padarė didžių nuoskaudą, ir tas veiksma labai kenksmingas ir pragaištingas, tai suniekinimas, susilpninimas taip brangiai kainuojančios mūsų kariuomenės.

Čia ir yra didi ironija, kad nenumatė pats gen. Kubiliūnas, kad tai bus didžiausia jo gyvenimo tragedija, kaip vėliau jis pats pavadino "glupstva".

Kl. Čeputis

Dėl pasisakymų 1975 m. "Kario" nr. 8

Prieš keleta dienų gavau tris paskutinius praėjusių metų "Kario" numerius. Mano dėmesį patraukė du pasisakymai: 1. "Sudrumsta ramybė". Aktyvus sukilimo, be sukilėlių, dalyvis eil. B. Gražys, po 41 metų nusiskundžia dėl sudrumstos ramybės, kad 1934 6.7 naktį buvo prikeltas iš miego, nuvestas į miestą, kur, be jokio darbo turėjo keleta valandų stovėti. "Koks

buvo mūsų žygio uždavinys, niekas nežinojon" — jis rašo.

Maža to, p. Gražys piktinasi, kad ir dabar susipratę tautiečiai, aukodami savo laiką ir energiją, drumsčia taip malonią ramybę keldami iš apsnūdimo.

Kario paskirtis yra budėti, kad civiliai galėtų ramiai miegoti. Jei būtų me budėję, gal 1938 m. smurtą perinti lenkiška višta nebūtų išgąsdinus mūsų vadų, gal 1939 m. pablūdes rudašis šuva nebūtų apdraskęs mūsų tėvynės, gal 1939 m. mūsų minkštapročiai vadai nebūtų iškeitę Lietuvą už Vilnių ir t.t.!

Karys, raudantis dėl sudrumstos ramybės, nėra karys...

Sukilimas — beprasmės skerdynės, buvo neabejotina klaida. "Sukilimas" yra dokumentais vertinga knyga, klaidingai juos interpretuojant, dokumentai palieka beverčiai. Todėl skaitant reikia naudotis lietuviškais akiniais — patys nesuklysim ir kitų neklaidinsim, kaip kad daro p. Čeputis.

B. Bačiūnas
Kanada

PRENUMERATORIŲ DĖMESIUI!

1. PRENUMERATOS MOKESČIO LYDRAŠČIAI

Kartais į žurnalą įdedame geltonus lapelius, tai yra prenumeratos mokesčio lydraščiai, bet ne paraginimai, kaip daugelis prenumeratorių mano. Jus naudojame norėdami padėti prenumeratoriui ir palengvinti administracijos darbą. Atsiskaitant su administracija prašome jus būtina naudoti ir užpildyti aiškia rašysena, arba rašoma mašinėle, arba užspausti savo adreso štampą. Kas nori gauti pakvitavimą už prenumeratą, prašome užpildyti du lapelius (siunčiu ir gauta) ir abu pasiųsti su mokesčiu administracijai. Vienas iš jų (gauta) bus pakvituotas ir Jums gražintas. Administracija gavusi vieną lapelį pakvitavimo neišduoda.

2. ČEKIŲ UŽADRESAVIMAS

Čekių arba "Money Order" grafoje "PAY TO THE ORDER OF" prašome įrašyti tik "Karys". Prašome nerašyti: "Karys Administracijai", "Warrior", pavardes ir t.t.

3. UŽSIENIO ČEKIAI

Užsienio prenumeratoriai atsiskaitydami už žurnalą yra prašomi naudoti pašto perlaidas, arba autorizuotų bankų čekius ar "Money Order", kuriuose būtina turi būti pažymėta "U.S. currency" arba "U.S. Dollars".

Užsienio asmeniniai čekiai ir valiuta nebus priimama.

4. ADRESO PAKEITIMAS

Pakeitę gyvenamą vietą, prašome pranešti SENĄ ir NAUJĄ adresus. Prašome nedelsti su adresų pakeitimu ir pranešti administracijai tikslus ir pilnus adresus.

Malonūs prenumeratoriai, prašome atsižvelgti į šiuos administracijos pageidavimus ir juos vykdyti. Tai padės išvengti nesupratimų, bereikalingo susirašinėjimo bei laiko gaišinimo.

"KARIO" Administracija

AUKOJO KARIUI:

(atkelta iš virš. 3 psl.)

\$2.40:
Daubaris J., ACT, Australija

\$2.00:
Bazėnas Edm., Naugatuck, CT
Berentaitė J., Vokietija
Bielskis J., Rockford, IL
Čepukaitis V., Cleveland, OH
Klimas Alb., Grand Rapids, MI

Laukaitis And., Lemont, IL
Markelis Stp., Baltimore, MD
Puteris J., Toronto, Canada
Raugas B., Delran, NJ
Stankus Jz., Los Angeles, CA

\$1.00:
Juras St., Chicago, IL
Šeputis A., Weston, CAN.

Aukojusiems KARYS nuoširdžiai dėkoja!

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę • KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą. Rankraščiai redakcijoje nesaugomi • Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą • Čekius, arba "Money Order" adresuoti tik "KARYS" vardu, — ne "Warrior" ar kt.